

บทที่ 3

แม่กุงชี ผู้หญิงบ้านแม่กองชัย วิถีชีวิตและผู้คน

3.1. บ้านแม่กองชัย แม่กุงชีและผู้ศึกษา

ปลายพฤศจิกายน พ.ศ. 2549 แสงแดดอุ่นในยามเช้าส่องลงมาที่บ้านของพะดี⁴ บุญศรีก่อนบ้านของใครๆ เมื่อมองไปทางทิศตะวันออกจะเห็นดวงอาทิตย์ค่อยๆ ลอยขึ้นเหนือคอยสูงใหญ่รูปเกือบม้าที่สูงเป็นอันดับสามของประเทศ นั่นคือคอยหลวงเชียงดาว ภูเขาอันงดงามสูงสง่ายิ่งใหญ่และเป็นที่ยึดของคนมากมาย แต่ในจุดที่ผู้ศึกษาขี้นอยู่คือบ้านแม่กองชัยซึ่งเป็นชุมชนปกากะญอจำนวน 24 หลังคาเรือนที่ตั้งอยู่กลางหุบเขาริมห้วยแม่กองอันเป็นลำน้ำสายเล็กๆ ต้นน้ำสาขาของแม่น้ำแดงและแม่น้ำปิง จุดเล็กๆ ตรงนี้ในอดีตอาจจะเป็นเพียงบ้านปกากะญอเล็กๆ ที่ไม่ได้สลักสำคัญอะไร ทว่านับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา บ้านแม่กองชัยมิได้เป็นเพียงบ้านปกากะญอเล็กๆ ธรรมดาๆ อีกต่อไปแล้ว หากแต่เป็นชุมชนที่เข้าร่วมต่อสู้เคลื่อนไหวในประเด็นทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชื่อของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือและร่วมเป็นพันธมิตรกับเครือข่ายอื่นๆ อีกทั้งยังเป็นแหล่งที่อาจารย์ นักเรียน นักศึกษาและคนหลายสาขาอาชีพได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของคนที่อยู่กับป่าอีกด้วย หลายบรรทัดจากนี้จึงเป็นเรื่องราวของหมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้ที่ผู้ศึกษาตั้งใจบันทึกเรียบเรียงจากประสบการณ์และความทรงจำของพี่น้องแม่กองชัยตลอดหลายชั่วอายุคนและระยะเวลาห้าปีกว่าของผู้ศึกษานับตั้งแต่ที่ผู้ศึกษาเข้าไปครั้งแรกเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2544

บ้านแม่กองชัยในความรับรู้แรกของผู้ศึกษา คือสถานที่ที่คนทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคมกลุ่มหนึ่งของมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ได้เข้าไปศึกษาเรียนรู้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านและนำมาถ่ายทอดสู่สาธารณชนในรูปแบบต่างๆ เพื่อสร้างความเข้าใจเรื่องคนอยู่กับป่า รวมถึงการถ่ายทอดประสบการณ์ของมอส. ให้แก่ผู้ศึกษาในเวทีปฐมนิเทศน์กระบวนวิชาฝึกปฏิบัติงานการสื่อสารเพื่อการพัฒนาของนักศึกษาปริญญาตรี ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ชั้นปีที่ 4 เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2544 บ้านแม่กองชัยตอนนั้นเป็น

⁴ พะดี เป็นภาษาปกากะญอแปลว่า ลุง อาชายและน้ำชาย ในที่นี้หมายถึงลุง

เพียงคำบอกเล่าธรรมดาที่ผู้ศึกษาไม่อาจเข้าใจเชื่อมโยงกับประเด็นทางการเมือง กฎหมายหรือนโยบาย สาธารณะใดๆ ได้เลย

ในเวลาใกล้กันเมื่อจำเป็นต้องเข้ามาฝึกปฏิบัติงานการสื่อสารเพื่อการพัฒนาซึ่งผู้ศึกษาเลือกฝึกปฏิบัติงานกับโครงการพัฒนากลุ่มน้ำภาคเหนือโดยองค์กรชุมชน (โปรแกรมความร่วมมือของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนกับ Danish Cooperation for Environment and Development (DANCED)) ในเวลา 15 วัน ผู้ศึกษาได้รู้จักวิถีชีวิตของคนในอีกสังคมนั้นก็คือชุมชนปกากะญอแถบลุ่มน้ำวาง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นจุดที่ผู้ศึกษาเริ่มสนใจและเรียนรู้เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ใน เวลาต่อมา เมื่อเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติงาน ยังได้มีโอกาสติดตามคนทำงานอาสาสมัครเพื่อสังคมหรือ มอส. เข้าไปยังบ้านแม่กองซ้ายซึ่งเป็นชุมชนปกากะญอแห่งลุ่มน้ำปิงเป็นครั้งแรก ผู้ศึกษาได้รู้จักและ พุดคุยกับชาวบ้านแม่กองซ้ายเพียงคนเดียวก็คือพะดีแก้ว ผู้นำหมู่บ้านตามความเข้าใจของผู้ศึกษาใน ขณะนั้น ครั้งนั้นผู้ศึกษาได้หยอคมลัดข้าวในไร่หมุนเวียนผืนหลังสุดของชาวบ้านในฤดูกาลผลิตในปี นั้นด้วย เป็นความรู้สึกที่ภูมิใจและเพลิดเพลินเป็นอย่างมาก ในเวลานั้นผู้ศึกษาเริ่มรับรู้แล้วว่า บ้านแม่กองซ้าย เป็นบ้านสมาชิก 1 ใน 66 หมู่บ้านของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือหรือคกน. ที่ ต่อสู้เคลื่อนไหวประเด็นสิทธิชุมชน พระราชบัญญัติป่าชุมชนและระบบการเกษตรแบบไร่หมุนเวียน กับเป็นเพื่อนร่วมต่อสู้กับพี่น้องที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายรัฐในประเด็นอื่นๆ ด้วย แต่ในขณะนั้นผู้ ศึกษายังไม่ได้ให้ความสนใจกับบทบาทต่างๆ และการมีส่วนร่วมในขบวนการเคลื่อนไหวคกน. ของ ผู้หญิงบ้านแม่กองซ้าย เพียงเริ่มสังเกตว่าตัวแทนชาวบ้านที่ออกมาประชุมที่สำนักงานคกน. ส่วนใหญ่ เป็นผู้ชาย มีผู้หญิงน้อยมากหรือบางครั้งไม่มีผู้หญิงมาประชุมเลย แต่เมื่อมีการชุมนุมแสดงพลังและ เสนอข้อเรียกร้องตามสถานที่ต่างๆ ผู้หญิงจะมาร่วมด้วยทุกครั้ง

สิงหาคม พ.ศ. 2545 เมื่อผู้ศึกษาได้เข้ามาเรียนปริญญาโทสาขาวิชาสตรีศึกษา คณะ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ความชื่นชอบในการไปท่องเที่ยวที่บ้านแม่กองซ้ายยังไม่หายไป เมื่อมีงบประมาณสนับสนุนจากคณะฯ ผู้ศึกษาจึงได้เขียนโครงการป่ากับผู้หญิง เรื่องจริงในป่าใหญ่ ขอ ทางคณะฯ ดังนั้นจึงเป็น โอกาสได้เข้ามาแม่กองซ้ายอีกครั้ง และครั้งนี้ตามความตั้งใจ ผู้ศึกษาบอกกับ มอส. ซึ่งเป็นผู้ชายที่ทำงานในพื้นที่ว่า ขอวิทยากรชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงได้ใหม่ มีหรือไม่มี คำตอบที่ได้รับ คือ มีชาวบ้านผู้หญิงที่เป็นวิทยากรนำศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของคนอยู่กับป่าได้ และไม่ได้มีเพียงคนเดียว ครั้งนั้นทำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักผู้หญิงบ้านแม่กองซ้ายหลายคน แต่มีผู้หญิงคนหนึ่งเป็นวิทยากรหลักที่ผู้ ศึกษาได้พูดคุยด้วยแบบส่วนตัวและประทับใจเธอมาก จากนั้นมาทุกครั้งที่ผู้ศึกษาไปแม่กองซ้ายก็จะไป

พักที่บ้านของเธอ ผู้ศึกษาเรียกเธอว่า โหม่กึ่งซี⁵ โหม่เป็นคำสรรพนามใช้เรียก แม่ ในภาษาปกากะญอ และ กึ่งซี คือชื่อของเธอ การเข้าไปแม่กองซ้ายหลายๆ ครั้ง ไม่ว่าจะไปเที่ยว ไปงานแต่งงาน หรือไปเรียนรู้ดูการทำงานของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทำให้ผู้ศึกษาได้รู้จักโหม่กึ่งซีมากขึ้น เห็นว่าเธอมีบทบาทการเคลื่อนไหวกับคนในระดับชุมชน และสนใจเรื่องราวชีวิตของเธอ จนเมื่อถึงเวลาที่ต้องเลือกหัวข้อทำวิทยานิพนธ์ ผู้ศึกษาจึงตัดสินใจเขียน โครงร่างวิทยานิพนธ์เรื่องผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษา ผู้หญิงปกากะญอคนหนึ่ง ในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อศึกษาเรื่องราวชีวิตของเธอซึ่งในความเป็นจริงก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเป็นเรื่องราวชีวิตของพี่น้องหญิงชายคนอื่นๆ ด้วยที่เกี่ยวข้อกับชีวิตเธอผูกโยงกันไปเป็นเรื่องราวของบ้านแม่กองซ้าย เพื่อนำมาถ่ายทอดสู่คนอื่นๆ ว่าผู้หญิงปกากะญอซึ่งในที่นี้คือโหม่กึ่งซีนั้น เธอมีบทบาทอย่างไรบ้างในขบวนการเคลื่อนไหวของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ รวมถึงสาเหตุและเงื่อนไขต่างๆ ที่ทำให้เธอแสดงบทบาทดังกล่าวได้ด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

⁵ ตามธรรมเนียมปกากะญอจะเรียกคนที่มีลูกแล้ว โดยการนำชื่อของลูกคนโตหรือลูกคนโตก็ได้ขึ้นอยู่กับความเชยชินแต่ส่วนใหญ่จะเป็นลูกคนโตเพราะเกิดมาก่อน มาเป็นคำแรกและตามด้วยคำว่าพ่อหรือแม่ เช่น เลซาโหม่ แปลว่า แม่ของเลซา นั่นคือพี่กำป็น ส่วน เลซาป่า แปลว่า พ่อของเลซา ซึ่งก็คือพะตีบือคา ดังนั้นที่ผู้ศึกษาเรียกกึ่งซีว่าโหม่กึ่งซี ไม่ได้หมายความว่าแม่ของกึ่งซี แต่ผู้ศึกษาไม่ได้เรียกแบบคนปกากะญอเท่านั้น ส่วนคนที่ป็นชาย ย่า ตา หรือปู่ ก็จะเรียกชื่อหลาน นำหน้าเช่นกันซึ่งอาจจะป็นหลานคนโตก็ได้เช่นกัน เช่น ซดาพือ แปลว่า ปู่ของซดา ซึ่งก็คือพะตีบุญศรีนั่นเอง

นอกจากนี้ยังแสดงพื้นที่ป่าตามความเชื่อและป่าพิธีกรรมของบ้านแม่คองซ่าย ดังนี้

1. ป่าเดปอ เป็นป่าที่ผู้เป็นพ่อจะนำรกและสายสะดือของเด็กเกิดใหม่บรรจุกระบอกไม้ไผ่ แล้วนำไปแขวนไว้ที่ต้นไม้อันป่ารอบหมู่บ้าน โดยจะถือว่าต้นไม้นั้นเป็นที่รักษาขวัญของเด็กคนนั้นไปจนตาย คนอื่นในหมู่บ้านจะไม่ตัดฟันต้นไม้นั้น หากผู้ใดตัดต้นไม้นั้นจะถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่ก็จะนำไก่ตัวนี้ไปเรียกขวัญเด็กกลับคืนมา
2. ป่าปกตาหม้อชะ เป็นป่าที่เอาศพเด็กที่คลอดแล้วตายไปฝากกับต้นไม้ ชาวบ้านเชื่อว่า ยางต้นไม้จะแทนน้านมแม่ เป็นป่าที่ชาวบ้านจะไม่เข้าไปแตะต้อง
3. ป่าซ้า ชาวบ้านจะไม่ทำลายหรือถางทำไร่ เพราะเชื่อว่าเป็นไร่ของผี
4. ต่าวิโละ เป็นป่าที่หมอผีซึ่งเป็นผู้ชายเท่านั้นทำพิธีกรรมส่งผีป่า ชาวบ้านจะไม่เข้าไปทำการใดๆ ในบริเวณนี้เพราะเชื่อว่าผีเจ้าที่แรงมาก

3.2. ที่ตั้งหมู่บ้านเก่าเหล่อกวา ชะซุย ห้วยฮ่อม หนองซอพาแห่มเจ๊ะ (อุเอะ) ทะอิ อุกวอ และเสื่อเคาะควิ (ต้นมะม่วง) ประมาณปี พ.ศ. 2450-2487

บนคอยสูงเรียงรายในเขตอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งอยู่ระหว่างเขตติดต่ออำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ และ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ย้อนไปประมาณปี พ.ศ. 2450 สมัยนี้การตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นเพียงกลุ่มบ้านเล็กๆ อยู่ในพื้นที่เดียวกันไม่กี่ครอบครัวแต่จะกระจายไปตามจุดต่างๆ ในบริเวณที่ไม่ห่างไกลกันมากนักซึ่งเป็นพื้นที่ทำกินของชาวบ้านแม่คองซ่ายในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นฝั่งน้ำแม่คองซ่ายและแม่คองขวา การตั้งบ้านเรือนเป็นไปในลักษณะที่ว่าใครพบที่ทำกินดีที่ใดก็จะนำครอบครัวและญาติพี่น้องไปอยู่บริเวณนั้น จึงทำให้พื้นที่แถบนี้มีที่ตั้งหมู่บ้านเก่าหรือเคลอจำนวนมาก จนปัจจุบันผู้คนที่เคยไปตั้งบ้านตามเคลอต่างๆ แถบนี้ได้แยกย้ายไปตั้งหมู่บ้านถาวรในเขตอำเภอเชียงดาวและใกล้เคียงซึ่งในปัจจุบันคือ บ้านห้วยบ้าน บ้านแม่ป่าเส้า บ้านแม่คองซ่าย บ้านโป่งอางและบ้านออนใน-ป่าดิ่ง ในอำเภอเชียงดาว กับ บ้านแม่แพมและบ้านแม่หาด ในอำเภอเวียงแหง โดยยังมีหลายครอบครัวในแต่ละหมู่บ้านเหล่านี้ที่ยังนับสายเครือญาติกันได้ตั้งแต่ยุคการเคลื่อนย้ายหมู่บ้านในอดีต

ตระกูลของกุงชิตั้งบ้านเรือนและโยกย้ายในฝั่งน้ำแม่คองซ่ายเป็นส่วนใหญ่ เริ่มจากคาคิ ซึ่งเป็นพ่อของยายของกุงชิตได้นำครอบครัวมาอยู่ที่เหล่อกวา (ปัจจุบันเป็นที่นาของนะพอ) ตามธรรมเนียมคาคิจึงเป็นฮีโร่หรือหัวหน้าหมู่บ้านที่เหล่อกวาเพราะมาอยู่คนแรก จากนั้นย้ายมาที่ชะซุย (ปัจจุบันเป็น

ที่นาของมูล น้ำชายของกุ้งชี่) คาติเสียชีวิตที่ชะชุย จากนั้นมีการย้ายที่ตั่งบ้าน โดยครอบครัวของชีกลิซึ่ง
เป็นยายของกุ้งชี่ย้ายไปอยู่กับญาติที่ฝั่งน้ำแม่คงขวาที่เรียกว่าทะเลอิ

ในเวลาใกล้กันด้านฝั่งน้ำแม่คงขวาก็มีปู่ตายายของพี่น้องบ้านแม่คงซ้ายอีกส่วนได้ตั้ง
บ้านเรือนอยู่ที่หนองชอพาแห่มเง๊ะ⁶ ซึ่งปัจจุบันที่บริเวณนั้นคือที่นาของชัย หนองชอพาแห่มเง๊ะในอดีต
มีบ้านเรือน 60 กว่าหลังคาเรือน เมื่อเกิดเหตุการณ์ไฟไหม้หมู่บ้านครั้งใหญ่ซึ่งต้นเพลิงมาจากบ้านของ
ผู้หญิงที่ชื่อหน่อโหมพอซึ่งกำลังก่อไฟทำอาหารในเวลากลางวัน ทำให้บ้านเรือนที่ยังอาศัยอยู่ได้มีเพียง
20 กว่าหลังคาเรือนเท่านั้น กลุ่มชาวบ้านที่อยู่ฝั่งน้ำแม่คงขวาซึ่งเคยอาศัยที่หนองชอพาแห่มเง๊ะได้ย้าย
ไปตั้งบ้านเรือนที่ทะเลอิ และได้เรียกหนองชอพาแห่มเง๊ะในอีกชื่อหนึ่งว่า แคลออุเอะ⁷ ซึ่งหมายถึงที่ตั้ง
หมู่บ้านเก่าที่เกิดไฟไหม้ ในเวลานั้นครอบครัวของยายของกุ้งชี่อยู่ที่ทะเลอิด้วย ต่อมาพี่ชายหญิงคนหนึ่งซึ่ง
เป็นญาติสนิทกับกุ้งชี่ ฝ่ายชายมีชื่อว่า เตอะอู และฝ่ายหญิงมีชื่อว่า เปะชี่ มีศักดิ์เป็นน้ำกับหลานได้ชอบ
พอกัน โดยที่ในขณะนั้นชาวบ้านยังนับถือผี หนุ่มสาวที่มาจากเครือญาติเดียวกันไม่สามารถแต่งงานกัน
ได้⁸ การที่น้ำกับหลานแต่งงานกันนี้จึงถือเป็นการทำผิดสืบบรรพชนที่ญาติพี่น้องจะมากินงานแต่งงาน
ร่วมกันไม่ได้และเป็นข้อห้ามอย่างยิ่ง ในสมัยนั้นถือเป็นเรื่องร้ายแรงในชุมชนปกากะญอ ดังนั้น ตะมู
ซึ่งเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านและชาวบ้านหญิงชายหลายคนจึงให้เตอะอูและเปะชี่ ย้ายออกจากทะเลอิไป
สร้างครอบครัวที่ห้วยฮ่อม โดยเตอะอูได้ชวน โปสะและชีกลิ ซึ่งเป็นตากับยายของกุ้งชี่ไปอยู่ด้วย ซึ่งทั้ง
สองยอมไปด้วยเพราะคิดว่าจะอยู่ด้วยกันได้เนื่องจากเป็นลูกพี่ลูกน้องและสนิทกัน และคิดว่าจะมี
ครอบครัวอื่นย้ายมาอยู่ด้วย ครั้งนั้นที่ห้วยฮ่อมมีบ้านเรือนอยู่เพียงสองหลังคาเรือน โดยมีโปสะเป็น
หัวหน้าหมู่บ้านเพราะอาวุโสกว่าเตอะอู โดยอยู่ที่ห้วยฮ่อมได้ปีเดียวโปสะก็เสียชีวิตลง ทั้งสองครอบครัว
จึงต้องหาที่อยู่ใหม่ตามหลักของปกากะญอที่เมื่อหัวหน้าหมู่บ้านเสียชีวิตแล้วชาวบ้านผู้ชายที่เหลืออยู่
จะต้องหาที่ตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ จากนั้นเตอะอูและมูลซึ่งเป็นน้ำชายของกุ้งชี่ได้มาดูพื้นที่ไร่เก่าบริเวณ
ริมห้วยแม่คงซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านแม่คงซ้ายปัจจุบัน เมื่อเตอะอูไปขอความเห็นจากพี่น้องที่ทะเลอิ ก็ได้รับ
ความยินยอมให้มาตั้งบ้านเรือนที่ริมห้วยแม่คงนี้ได้ เนื่องจากในขณะนั้นตาของกุ้งชี่เสียชีวิตแล้ว ส่วน
น้ำของกุ้งชี่ก็ยังคงอยู่ในวัยหนุ่ม ดังนั้น เตอะอูจึงเป็นผู้ที่อาวุโสที่สุดในขณะนั้น เป็นผู้ชายที่มีความรู้ทาง

⁶ ชอพาแห่มเง๊ะเป็นชื่อสมุนไพรรชนิดหนึ่งที่ใช้แก้หวัดสำหรับเด็กและผู้ใหญ่

⁷ แคลอ แปลว่า ที่ตั้งหมู่บ้านเก่า ส่วน อุเอะ แปลว่า ไฟไหม้

⁸ ปกากะญอสืบสายทางฝ่ายหญิง ดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมซึ่งเป็นพิธีกรรมระดับเครือญาติ โดยชายจะเรียกลูกหลานทุกคนมาร่วมพิธี ลูกผู้หญิง
สามารถนำลูกมาด้วยได้ แต่ลูกผู้ชายไม่สามารถนำลูกมาได้ เพราะถือว่าพิธีกรรมเป็นของผู้หญิง การห้ามแต่งงานในเครือญาติเดียวกันจึงหมายถึงหนุ่มสาวที่ไปร่วม
พิธีกรรมเลี้ยงสืบบรรพชนร่วมกันจะไม่สามารถแต่งงานกันได้เพราะเป็นหลานของชายคนเดียวกัน

พิธีกรรมและถือว่ามาตั้งบ้านเรือนที่แม่กองซ้ายเป็นคนแรกจึงได้เป็นฮีโร่หรือผู้นำหมู่บ้านแม่กองซ้าย นับแต่นั้นมา

ส่วนชาวบ้านที่ทะเลอ ในเวลาต่อมาได้ย้ายที่ตั้งบ้านเช่นกัน โดยย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่อุกอวซึ่งอยู่ในบริเวณน้ำแม่กองขวา และต่อมาได้ย้ายไปที่เสอคอกวิซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแม่กองซ้าย โดยมี ตะมุ เป็นฮีโร่ เมื่อลูกสาวของตะมุได้แต่งงานกับหนุ่มปลาเกะญอที่บ้าน โป่งออง ตะมุซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านก็ได้ตัดสินใจย้ายครอบครัวไปอยู่ที่บ้านโป่งอองในเวลาต่อมา ด้วยเหตุที่บ้านโป่งอองยังมีที่ดินทำกินมาก กับมีอีกสามครอบครัวย้ายไปด้วย ชาวบ้านที่เหลืออยู่ที่เสอคอกวิจึงค่อยๆ ทขอย้ายมาอยู่ที่แม่กองซ้าย

3.3. ที่ตั้งหมู่บ้านเก่าแม่กองซ้าย ช่วงปี พ.ศ. 2487-2515

3.3.1. วัยเด็กของกุงชิ

กุงชิเป็นเพียงเด็กหญิงปลาเกะญอที่มีเขวำเก่าๆ สองตัวสวมใส่เปลี่ยนกันอยู่หลายปี ขาดแล้วก็ปะ ปะแล้วปะอีก เติบโตและอยู่อาศัยในบ้านปลาเกะญอแบบดั้งเดิมที่มีไม้ไผ่สับและตีเป็นฟากมาทำพื้นและฝาบ้าน เสาบ้านเป็น ไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยหญ้าคาแห้งเย็บเป็นดัด เป็นบ้านแบบยกพื้น มีห้องเดียวเป็นห้องนอนประสงค์ ทั้งห้องครัว ห้องนอน ห้องทำพิธีกรรม กลางห้องมีกะบะดิน มีก้อนเส้าเป็นเตาไฟ เหนือเตาไฟมีชั้นวางของไว้สำหรับเก็บเมล็ดพันธุ์ เนื้อแห้ง และอุปกรณ์ทำครัว ได้ถูกบ้านเป็นเส้าไก่ คอกหมู และที่เก็บฟืน บ้านปลาเกะญอดั้งเดิมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าบ้าน ไม้ไผ่นี้รูปแบบบ้านเป็นไปตามข้อกำหนดการนับถือผี เช่น บันไคหลังบ้านใช้ขนฟืน และจับไก่อมาฆ่า ส่วนบันได้หน้าบ้านใช้ขี้เถ้าลงธรรมดา เป็นต้น บ้านจะมีอายุการใช้งานไม่นาน ทุกๆ 3-5 ปีจะต้องเตรียมไม้ไผ่เพื่อหรือสร้างใหม่ บ้านปลาเกะญอคล้ายกับบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในส่วนตัวบ้านด้านใน แต่จะต่างตรงที่บ้านอาข่าจะยกพื้นสูงกว่า และต่างกับบ้านลีซู เมียน มัง ตรงที่บ้านของกลุ่มคนเหล่านี้จะตั้งติดกับพื้นดินและยกพื้นในส่วนของที่นอน โต๊ะกินข้าวและมีการแบ่งพื้นที่ใช้งานหลายส่วน สำหรับที่ตั้งบ้านแม่กองซ้ายอยู่ริมน้ำแม่กอง ชาวบ้านไม้ไผ่ได้สร้างบ้านอยู่ริมห้วยแม่กอง แต่จะสร้างบนพื้นที่สูงขึ้นไป บ้านแต่ละหลังตั้งเรียงกันไปตามทางลาดชันของภูเขา

⁹ เลื้อยขาวยาวกรอมเท้า สำหรับปลาเกะญอหญิงที่ยังไม่แต่งงาน

บ้านปกากะญอแบบดั้งเดิมที่สร้างไว้เป็นที่พักให้กับชาวบ้าน ณ สำนักงานเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ

เมื่อกุงชิวอายุราวๆ 6 ขวบก็เริ่มทำงานช่วยพ่อแม่ได้บ้าง เช่น การให้อาหารหมู ต่อมาประมาณ ปี พ.ศ. 2507 เมื่อเธอมีอายุได้ 8 ปี ก็เริ่มรับผิดชอบงานได้มากขึ้น ในครอบครัวที่อยู่ด้วยกัน 9 คนนั้นทุก เช้ากุงชิวจะตื่นมาหุงข้าว ขณะที่จันทร์พองซึ่งเป็นน้องสาวจะตำข้าว บางวันก็สลับหน้าที่กัน ส่วนแม่ของ กุงชิวเป็นคนฝัดข้าว สำหรับน้ำกินน้ำใช้ สมัยนี้ยังไม่มีเกลตลอนและถังน้ำ น้ำจะนำกระบอกไม้ไผ่ลำใหญ่ หลายๆ กระบอกกรอกน้ำจากห้วยแม่คงซ้ายแล้วใส่ตะกร้าสะพายหลังนำขึ้นมาบนบ้าน นอกจากนี้กุง ชิวยังออกไปหาฟืน ตักน้ำ ถางหญ้า และด้วยความที่เป็นลูกสาวคนโตในบรรดาพี่น้องทั้ง 6 คน งานที่ต้อง ทำอีกอย่างคือการเลี้ยงน้อง โดยสลับกับน้องคนรอง แต่ด้วยความที่ยังเป็นเด็ก งานเหล่านี้บางครั้งก็เกิด ความขี้เกียจไม่อยากไปทำ สนใจจะเล่นกับเพื่อนมากกว่า แม่ของกุงชิวก็จะดุๆ จนถึงขั้นตีก็มีในบางครั้ง งานเลี้ยงดูเด็กเป็นหนึ่งในกิจวัตรประจำวันหลายอย่างที่เด็กผู้หญิงปกากะญอได้เรียนรู้จากแม่และ ญาติผู้ใหญ่ จนกลายเป็นบทบาทหน้าที่ของผู้หญิง เพราะผู้ชายไม่ถูกปลูกฝังให้เลี้ยงน้องเนื่องจาก คนปกากะญอมองว่าผู้ชายไม่มีความละเอียดอ่อนเท่าผู้หญิง

สิ่งที่กุงชิวสนใจจะเล่นกับเพื่อนมากกว่าและชอบมากๆ นั่นก็คือการเล่น โหนเถาวัลย์ บางครั้ง โหนไปก็ร้องเพลงไป มีครั้งหนึ่งไป โหนเถาวัลย์เล่นกับเพื่อนผู้หญิงที่ชื่อเตาะแคะแล้วกระเด็นตกไป ช้างหน้าทั้งสนุกทั้งเจ็บตัว กับอีกครั้งที่เถาวัลย์ขาดขณะที่โหนอยู่ทำให้กุงชิวตกลงมาเจ็บตัวและมีอาการ งงๆ แต่ก็ยังชอบเล่นและมีความสุขมาก เป็นความสนุกแบบเด็กๆ ที่ไม่ใช่มีเพียงกุงชิวคนเดียวที่รู้สึกร่าง อย่าง นั้น ทั้งเด็กผู้ชายเด็กผู้หญิงต่างก็ชอบเล่น โหนเถาวัลย์กันมาก เพียงแต่เด็กผู้ชายจะเป็นคนนำเล่นให้ เด็กผู้หญิงดู แล้วเด็กผู้หญิงก็เล่นตาม ชีวิตในวัยเด็กของกุงชิวเป็นช่วงเวลาที่มีความสุขมาก กุงชิวคิดว่าไม่มีปัญหาอะไรเลย

ส่วนเด็กผู้ชายในวัยเดียวกันก็จะช่วยงานพ่อแม่โดยการไปตักน้ำ ไปไร่กับพ่อแม่ ถางหญ้า หาฟืน แต่จะไม่ค่อยตำข้าวเพราะรู้สึกอายว่าไม่ใช่หน้าที่ตนเอง และมีเด็กผู้ชายส่วนน้อยมากที่จะช่วย

ดูแลน้อง เพราะไม่ถูกปลูกฝังให้ทำจริงไม่ยอมทำและทำไม่ถนัด พ่อแม่จึงมักจะไม่ต้องการลูกคนโตเป็นลูกชาย ทั้งที่ความเป็นจริงแล้วการเลี้ยงน้องหรือดูแลเด็กและงานต่างๆ ขึ้นอยู่กับการปลูกฝังของพ่อแม่และความใส่ใจของเด็กแต่ละคนมากกว่า เด็กๆ ปกาะอะญูในวัยประมาณ 8 ปีขึ้นไปจึงเริ่มที่จะเข้าสู่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมตามกรอบเพศสรีระซึ่งนำไปสู่กรอบเพศภาวะของตนเองโดยการเรียนรู้จากญาติพี่น้องซึ่งเป็นเพศเดียวกันดังที่ได้อธิบายไว้ในแนวคิดและทฤษฎีการศึกษาเรื่องบทบาททางเพศภาวะในสังคมกะเหรี่ยงสะกอหรือปกาะอะญูที่ระบุว่าการเรียนรู้กิจวัตรประจำวันของเด็กผู้ชายจะเป็นการดูแลสัตว์เลี้ยง เช่น การไปอยู่ป่างควาย การเก็บหาของป่าที่อยู่ที่สูง และการทำอุปกรณ์เครื่องใช้ภายในบ้าน เช่น การสานตะกร้า ทำครกกระเดื่อง ซ่อมหลังคาบ้าน เป็นต้น ส่วนบทบาทการเลี้ยงน้องการทำงานบ้าน การทักถอดและการตัดเย็บเสื้อผ้าจะเป็นสิ่งที่เด็กผู้หญิงได้เรียนรู้

3.3.2. ทะเบียนราษฎร ปี พ.ศ. 2507

ในปีเดียวกัน มีเจ้าหน้าที่จากอำเภอเชียงดาว กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เข้ามาสำรวจข้อมูลประชากรเพื่อทำทะเบียนสำมะโนครัว มีหน่วยมาลาเรียเข้ามาเจาะเลือดและให้ยาชาวบ้าน หลังจากนั้นมีคนในหมู่บ้านหลายคนออกไปเชียงดาวเพื่อถ่ายรูปทำบัตรประชาชน นอกจากนี้ยังมีคนภายนอกกลุ่มอื่นๆ เช่น คนเมืองคอง คนเชียงดาว คนลี้ชู่ ฯลฯ เข้ามาในบ้านแม่คองชายอีก มีทั้งมาเที่ยว มาเอาของป่า เช่น ต้นสาตไปทำสื่อขาย มาซื้อวัว ควาย ไก่และหมู เวลานั้นกึ่งซิทูได้เพียงภาษาปกาะอะญู ยังไม่สามารถพูดภาษาไทยได้ แต่กึ่งซิทูไม่รู้สึกลัวคนภายนอกที่เข้ามา เนื่องจากมีคนเข้ามาอยู่เรื่อยๆ

3.3.3. ข้าวไร่ไม่พอกิน

ช่วงเวลานี้ พี่น้องบ้านแม่คองชายยังไม่มีใครทำนา ทุกครอบครัวทำไร่หมุนเวียน ไร่ซึ่งเป็นที่ทำกินของคนที่ยังไม่มีใครเป็นเจ้าของและไม่มีการจับจอง พื้นที่ที่จะทำไร่ในแต่ละปีการผลิตจะขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ไร่เก่าซึ่งทิ้งไว้นาน 7-11 ปี การทำนาเสี่ยงทายตามความเชื่อและการตกลงกันภายในครอบครัวและระหว่างครอบครัว เช่น ความเชื่อเรื่องการตัดไม้มาวัด โดยการกระทุ้ง 3 ครั้งแล้วอธิษฐาน หากวัดแล้วไม่มีความยาวเท่าเดิมถือว่าไม่ดี หากวัดแต่ละครั้งแล้วไม่ยาวขึ้นในแต่ละครั้งถือว่าดี ให้ทำไร่ในพื้นที่ที่ได้เสี่ยงทาย ความเชื่อที่ว่าถ้าเจอหรือเต่าในบริเวณใดก็จะไม่ทำไร่ตรงบริเวณนั้น หรือหากไปเจอแก้งร้องหรือนกฉ่องร้องเสียงดัง แซะๆๆ ปกาะอะญูถือว่าเสียงร้องลักษณะนี้คล้ายกับการเขะเข็ย จะถือว่าวันนั้นไม่ดี ให้มาวันถัดไป หากพบสถานการณ์ดังกล่าวทั้งสามวันให้ถือว่าไม่ดี และจะไม่ทำไร่ตรงพื้นที่ดังกล่าวในปีนั้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามการทำพิธีกรรมเสี่ยงทายนี้เป็นหน้าที่ของพ่อ หากกระทุ้งไม้แล้วไม้ไม่ยาวขึ้นหรือในครอบครัวใดที่พ่อเสียชีวิตไปแล้วก็ต้องไปขอให้ผู้ชายในครอบครัวอื่นมาทำ ให้ เนื่องจากผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ทำพิธีกรรมนี้

ไร่หมุนเวียนในยุคนี้มักจะเป็นไร่ที่อยู่ติดกันผืนใหญ่เนื่องจากยังไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาตรวจจับกุมและพื้นที่บริเวณนี้ยังไม่ถูกประกาศเป็นเขตป่าอนุรักษ์ใดๆ เวลาทำไร่ ชาวบ้านจะเอาแรงกันทั้งจากคนในหมู่บ้านและคนหมู่บ้านอื่นทั้งหญิงชายครั้งละประมาณ 20-30 คน ในช่วงพื้นไร่ ผู้ชายจะเป็นคนฟันต้นไม้สูงๆ เป็นการแสดงความสามารถคล้ายๆ ไอ้อดสาว ส่วนผู้หญิงจะเป็นคนถางหญ้า นอกจากนั้นยังมีการละเล่น ร้องรำทำเพลง เพื่อให้มีกำลังใจและความสนุกสนานเพลิดเพลินในกลุ่มคนที่ทำงานด้วยกัน เช่น หนุ่มสาวร้องเพลงโต้ตอบกัน มีคนเป่าแกล¹⁰ เป็นต้น

แม้ว่าพี่น้องหญิงชายบ้านแม่คองซ้ายจะทำไร่หมุนเวียนกว้างใหญ่สักเพียงใด แต่บางปีข้าวไร้ก็น่าจะมีไม่เพียงพอในแต่ละครอบครัว กินอímบ้างไม่อímบ้าง บางวันก็ได้กินเพียงสองมือ ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงซึ่งต้องรับผิดชอบการอยู่กินของครอบครัวจึงคิดหาทางออกโดยฤดูฝนเมื่อข้าวโพดแก่ จะนำข้าวโพด มาตากแห้งแล้วแช่น้ำ ต้มอีกครั้งเพื่อนำมาหุงผสมกับข้าว บางครั้งก็ใช้หัวมันหุงผสมกับข้าว เหตุที่ข้าวไม่เพียงพอมาจากหลายอย่างคือในครอบครัวที่ลูกยังเล็ก ผู้หญิงต้องอยู่บ้านดูแลลูก ไม่สามารถออกไปทำงานในไร่กับผู้ชายได้ ประกอบกับสมัยนี้ยังไม่มีการคุมกำเนิด แต่ละครอบครัวมีลูกหลายคน ผู้หญิงต้องใช้เวลาคูดูแลลูกเล็กติดต่อกัน เมื่อผู้หญิงไม่สามารถไปทำงานในไร่ได้ ผู้ชายที่ทำงานในไร่ก็ไม่สามารถดูแลไร่ซึ่งกว้างใหญ่ได้เต็มที่ ทั้งการถางหญ้าและจัดการกับสัตว์พวกนก หนู หมูป่าที่มากินพืชไร่ได้ บวกกับสมัยนี้แถบตำบลเมืองคองและใกล้เคียงยังมีการทำไร่ฝิ่น ผู้ชายบางคนก็สูบฝิ่น บางครั้งออกไปรับจ้างที่บ้านคนลิซูเป็นเวลาหลายวันเพื่อแลกกับฝิ่น ภาระทั้งในไร่และในบ้านก็ตกอยู่ที่ผู้หญิงซึ่งเป็นแม่เป็นหลัก ภาพที่เห็นสมัยนี้คือผู้หญิงบางคนทั้งที่อímท้องอยู่ก็ต้องแบกลูกที่ยังเล็กและจูงลูกที่พอจะเดินได้แล้วเดินไปหาฝิ่น เก็บผัก ล้างจาน ทำงานต่างๆ ด้วย ผู้ชายบางคนแม้จะไม่ได้ออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านเพื่อแลกกับฝิ่นแต่ก็สูบฝิ่นสลับกับการทำงานในไร่ จึงทำให้เวลาที่จะดูแลไร่ลดน้อยลงไปด้วย เป็นต้น

3.3.4. นาข้าวของคนแม่คองซ้าย

ด้วยเหตุที่การทำไร่หมุนเวียนของบ้านแม่คองซ้ายได้ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอ ตั้งแต่เดิมโพสะซึ่งเป็นตาของกึ่งชีวิตคนริเริ่ม นาฝิ่นแรกของบ้านแม่คองซ้ายนี้อยู่ที่ห้วยฮ่อม ครอบครัวของโพสะทำนาได้ประมาณสองปีก็หยุดทำเนื่องจากทำไม่เป็น และโพสะก็เสียชีวิตที่ห้วยฮ่อมนี้เอง หลังจากนั้นเมื่อย้ายมาอยู่ที่แม่คองซ้าย บุญศรีซึ่งเคยไปทำงานรับจ้างเลี้ยงควายให้ญาติๆ ที่เมืองคอง เห็นความเป็นอยู่ของคนทำนาที่เมืองคองซึ่งมีข้าวพอกิน ไม่ต้องอดมื้อกินมื้อ จึงพยายามเรียนรู้การทำนาและการทำฟายจากคนเมืองคอง เมื่อกลับมาแม่คองซ้ายก็หาพื้นที่และเริ่มลงทำประมาณปี พ.ศ. 2510 เมื่อทำไปเรื่อยๆ ก็

¹⁰ เครื่องดนตรีของปกากะญอ เป็นรูปเขาควาง

สามารถทำได้และข้าวก็ได้ผลดี ข้าวเริ่มมีเพียงพอในครอบครัวที่ทำนา ครั้งนั้นกุ้งชิวในวัย 13-14 ปียังคงคุยกับเพื่อนๆ ขณะไปหาพินด้วยกันว่าเมื่อไรเราจะได้กินข้าวร่วมกับเขาบ้างนะ ช่วงเวลานี้ บุญศรียังได้ซื้อของพวกขนม ลูกอม เล็กๆ น้อยๆ มาจากเชิงดาวแล้วนำมาขายในหมู่บ้านด้วย

3.3.5. สถานการณ์ก่อนย้ายหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. 2512 เป็นช่วงที่รัฐเปิดให้มีการสัมปทานป่าไม้จำนวนมากในเขตภาคเหนือของไทย ในเขตตำบลเมืองคองก็มีนายทุนและโรงเลื่อยไม้ นายทุนกลุ่มหนึ่งพยายามที่จะเข้ามาสัมปทานไม้ในเขตบ้านแม่คองซ้ายและมีการตัดรอนต้นไม้เสร็จเรียบร้อยแล้ว แต่ชาวบ้าน โดยเฉพาะอุซึ่งเป็นฮีโหมเป็นผู้นำชาวบ้านร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้บางส่วนคัดค้านไว้ ในที่สุดการทำไม้ก็ต้องยกเลิกไป จากนั้น มีตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาในหมู่บ้านเพื่อจะสร้างโรงเรียน แต่ชาวบ้านบางคนกลัวจึงไม่ให้สร้าง เนื่องจากช่วงนี้มีข่าวเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ ชาวบ้านกลัวคนภายนอกที่เข้ามาเพราะไม่แน่ใจว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ จึงทำให้ไม่ได้เรียนรู้เรื่องราวที่มากับคนเหล่านั้น เช่น นักศึกษาเข้ามาในหมู่บ้านและจะสอนหนังสือให้ชาวบ้าน ชาวบ้านเพียงแต่ให้นักศึกษาพักในหมู่บ้านเท่านั้นแต่ไม่ยอมให้นักศึกษาทำอะไรเลย

ต่อมาในหมู่บ้านมีคนเสียชีวิตคนหนึ่ง ชาวบ้านบางคนไม่กลัวแต่บางคนก็รู้สึกกลัว กลัวว่าจะเป็นอะไรไปต่างๆ นานา ด้านมูลซึ่งเป็นน้ำของกุ้งชิวมีอาการมั่ววุ่น ได้ไปบอกฮีโหมว่าได้ไปหาหมอผีและหมอผีก็บอกว่าที่มั่ววุ่นก็เพราะอยู่บ้านเดิมของแม่เป็นการทำบาปให้แม่ จะอยู่บ้านเดิมต่อไปไม่ได้ และหากย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้วผมจะยกขึ้นมา เมื่อเป็นเช่นนั้น โดยเฉพาะอุซึ่งเป็นฮีโหมและผู้อาวุโสซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชายจึงปรึกษากันแล้วตัดสินใจย้ายไปตั้งหมู่บ้านที่ต่อเกาะควิ

3.4. ที่ตั้งหมู่บ้านเก่าต่อเกาะควิ (ต้นมะม่วง) ช่วงปี พ.ศ. 2515-2520

ต่อเกาะควิเป็นพื้นที่ที่อยู่ริมแม่น้ำแม่คองซ้ายเช่นกัน ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของคลองแม่คองซ้าย ชาวบ้านยังคงมีที่ทำกินในบริเวณเดิมและใกล้เคียง เนื่องจากไม่ได้ย้ายหมู่บ้านไปไกลมากนัก

3.4.1. แนวกันไฟรอบไร่และไฟป่า

การดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของพี่น้องบ้านแม่คองซ้ายมีการทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้านหากปีใดมีการทำไร่หมุนเวียนฝั่งเดียวกับหมู่บ้าน และช่วงเวลาที่เผาไร่ก็จะมีการทำแนวกันไฟรอบๆ ไร่ทุกครั้ง ขณะที่ไปทำไร่หรือเดินในป่า หากพบเห็นไฟป่า ถ้าอยู่ในวิสัยที่จะดับไฟได้ก็จะดับทันที แต่หากไม่มีกำลังพอก็จะรีบกลับไปบอกคนในหมู่บ้านให้มาช่วยกันดับไฟ การดับไฟป่าของพี่น้องบ้านแม่คองซ้าย จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ แม้ว่าในเวลากลางคืนที่ความเย็นจะช่วยให้ทนความร้อนและเห็นบริเวณที่ไฟไหม้ชัดเจนซึ่งทำให้ดับได้ง่ายกว่ากลางวัน แต่เมื่อไฟยังไหม้ลุกลามในเวลา

กลางวัน ทั้งผู้หญิงผู้ชายก็ต้องไปช่วยกัน ส่วนคนที่ไม่สะดวกเช่น สุขภาพไม่ดีหรือผู้หญิงที่มีลูกเล็ก ต้องดูแลก็จะอยู่ดูแลบ้าน วิธีการดับไฟมีทั้งการช่วยกันกวาดใบไม้ให้เกิดที่ว่างซึ่งไฟจะลามมาไม่ได้ กับบางคนจะตีให้ดับแต่วิธีนี้ค่อนข้างอันตราย จากนั้นช่วงเช้าของอีกวันหนึ่งก็จะไปตรวจว่าไฟดับหมดแล้วหรือยัง บางครั้งที่ไฟป่ากินพื้นที่กว้างชาวบ้านต้องไปดับไฟและติดตามผลต่อเนื่องกันเป็น เวลาหลายวัน นอกจากนี้ ความเชื่อของปกากะญอเกี่ยวกับ เจ้าแห่งสิ่งต่างๆ และเรื่องผี ยังทำให้เกิด พื้นที่ป่าซึ่งชาวบ้านจะไม่เข้าไปทำกิจกรรมใดๆ อาทิ ตาวิโคะหรือพื้นที่ที่หมอมผีซึ่งเป็นผู้ชายไปทำ พิธีกรรมส่งผี ป่าช้าที่ฝังศพคนตาย พื้นที่บางแห่งที่เชื่อว่ามีผีอยู่ เช่น จุดน้ำซึมซึ่งเชื่อว่ามีผีน้ำ เป็นต้น

3.4.2. ประกาศป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว

ด้านสถานการณ์ภายนอก ในบริเวณป่าเชียงดาว ทางกรมป่าไม้ได้วางโครงการทำไม้ในรูปแบบป่าสัมปทาน โดยให้สัมปทานทำไม้สักแก่องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (ออป.) เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2515 และให้สัมปทานไม้กระยาเลยแก่บริษัท ป่าไม้จังหวัด เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2516 ภายหลัง กรมป่าไม้ระบุว่า ชาวเขาเผ่าต่างๆ โดยเฉพาะเผ่าม้งขึ้นไปอาศัยอยู่และถางป่าลงเพื่อปลูกฝิ่นเป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นอันตรายต่อป่าไม้ สัตว์ป่า และสภาพป่า ตลอดถึงสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก กรมป่าไม้จึงได้ดำเนินการจัดการป่าเชียงดาวให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 537 (พ.ศ. 2516) ออกตามความในพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2507

3.4.3. บัตรประชาชนของกุงชี

ในปี พ.ศ. 2516 นั้นเองเป็นครั้งแรกที่กุงชีได้ทำบัตรประชาชนที่อำเภอเชียงดาว เนื่องจากว่า ในสมัยนั้นคนปกากะญอมักจะตั้งชื่อลูกตามสถานการณ์ในขณะนั้นเพื่อบันทึกประวัติศาสตร์ เช่น ให้ แยกที่มาที่บ้านตั้งชื่อให้ ตั้งชื่อตามชื่อแยกที่มาบ้าน เป็นต้น ในวันที่เธอเกิด มีคนปกากะญอมาจาก บ้านห้วยบ้านสองคนซึ่งเป็นคู่รักกัน ผู้หญิงที่มาชื่อ หน่อกุง และผู้ชายชื่อ พะกุชิ แม่กับพ่อของเธอจึงตั้ง ชื่อเธอว่า กุงชี นอกจากกุงชีแล้วยังมีคนรุ่นใกล้เคียงกันมีชื่อในลักษณะเดียวกัน เช่น ชื่อ จูเฮ มาจากขณะที่ เกิดมีคนลิซุชื่อ ลอจู มาที่หมู่บ้าน กวีเนาะกับดีแวงจึงตั้งชื่อลูกว่า จูเฮ นั่นคือ จู เป็นชื่อของคนลิซุคนนั้น ส่วน แส เป็นภาษาปกากะญอแปลว่า มา รวมแล้วก็คือ จูมา นั่นเอง ส่วนนามสกุลของคนปกากะญอนอกจากที่เจ้าหน้าที่อำเภอจะตั้งให้โดยการนำนามสกุลต่างๆ มาให้เลือกแล้วยังมีการนำ ชื่อของปู่หรือตารวมกับชื่อของย่าหรือยายมาเป็นนามสกุลด้วย เช่น นามสกุล โยวอ ซึ่งเป็นนามสกุล ของกุงชี เป็นการเอาชื่อของปู่ซึ่งเป็นลูกครึ่งกะเหรี่ยงและไทใหญ่ที่ชื่อ โยะ กับชื่อย่าว่า เปอะวอ มารวมกันเป็นนามสกุล โยวอ

การที่ชาวบ้านแม่คองซ่ายซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งบนพื้นที่สูงได้ทำบัตรประชาชนเป็นสิ่ง
ที่แสดงให้เห็นถึงการได้รับการยอมรับจากรัฐว่าเป็นพลเมืองที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย แต่ในขณะที่เดียวกัน
กระบวนการที่เจ้าหน้าที่รัฐกระทำกับชาวบ้านเป็นไปในลักษณะที่ใช้อำนาจเหนือชาวบ้านดังจะเห็นได้
จากการที่เจ้าหน้าที่อำเภอเป็นผู้ตั้งชื่อและนามสกุลหรือนำรายการชื่อและนามสกุลมาให้ชาวบ้านเลือก
แทนที่จะให้ชาวบ้านมีสิทธิตั้งชื่อและนามสกุลตามแบบชาติพันธุ์หรือตามที่ตนเองต้องการ

ขณะที่ทำบัตรประชาชนกึ่งซิมมีอายุ 17 ปี เธอรู้สึกว่าเป็นสาวแล้ว หน้าที่ความ
รับผิดชอบก็เพิ่มขึ้นมา นั่นก็คือ การไปซื้อของที่อำเภอเชียงดาว ปีหนึ่งเธอจะไปซื้อของที่เชียงดาวสี่ถึง
ห้าครั้ง ของที่จำเป็นต้องซื้อก็เป็นพวก เกลือ เสื้อผ้าและรองเท้า และนอกจากนี้ในช่วงเดือนกันยายนถึง
ธันวาคม เธอจะเอางาคางขาวไปขายให้กับคนจีนฮ่อ (อดีตทหารจีนคณะชาติ) ที่หน้าถ้ำเชียงดาวและ
ตลาดในอำเภอเชียงดาวซึ่งตลาดสมัยนั้นมีคนเชียงดาวเป็นเจ้าของ ราคาจะไม่แน่นอน ตกอยู่ที่ถังละ
ประมาณ 10 บาทหรือกิโลกรัมละ 2 บาท บางครั้งก็เอางาไปแลกข้าวจากคนเมือง แต่ชาวบ้านบางคนก็
ขายงาเพื่อเอาเงินไปซื้อข้าว เพราะบางครั้งครบก็ยังไม่ได้ทำนา ข้าวจึงยังไม่เพียงพอ ช่วงที่ยังสาว ๆ นี้
มีครั้งหนึ่งที่กึ่งซิมกับป้อละหนะซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องกันลงไปซื้อของที่เชียงดาว ตอนนั้นอยากจะทำรูปที่
ร้านถ่ายรูปที่เชียงดาวแต่ยังสื่อสารเป็นภาษาไทยไม่ค่อยได้ แต่ก็มีลิพอ ชายหนุ่มซึ่งเป็นญาติกันช่วยพูด
กับช่างถ่ายรูป ส่วนช่างก็ได้ให้ยืมนาฬิกาข้อมือใส่ถ่ายรูปด้วย

กึ่งซิมกับป้อละหนะ

เวลานี้ถนนหนทางจากบ้านแม่คองซ่ายไปสู่อำเภอเชียงดาว เป็นทางเดินเลียบริมน้ำแม่คองไปสู่
บ้านแม่ป่าเต้า และเดินเลาะไปตามเชิงเขาไปจนถึงบ้านถ้ำเชียงดาวใช้เวลาประมาณสามถึงสี่ชั่วโมง

จากนั้นจึงสามารถขึ้นรถยนต์โดยสารประจำทางไปถึงอำเภอเชียงดาวได้ ทั้งนี้เนื่องจากการสัมปทานป่าไม้ที่เมืองคองจึงเริ่มมีการสร้างทางจากเชียงดาวถึงเมืองคอง

การแลกเปลี่ยนซื้อขายในแถบนี้ไม่ได้มีเพียงที่อำเภอเชียงดาวเท่านั้น หากแต่ที่เมืองคองซึ่งอยู่ห่างจากบ้านแม่คองซ้ายออกไปทางทิศตะวันตกก็เป็นอีกแห่งหนึ่งที่มีการติดต่อซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ครั้งหนึ่งแม่ของกุงซิดำพาไปบ้านใหม่ ตำบลเมืองคอง เพื่อเอาพริกหลวงแห้งมาแลกกับใบชาที่ร้านค้าซึ่งเป็นบ้านของผู้ใหญ่สิงห์ ป้าคนหนึ่งเข้ามาถามว่า วันนี้แม่ให้เอาอะไรมาแลก กุงซิดำพูดภาษาไทยไม่คล่องจึงตอบป้าคนนั้นว่า นะชา ซึ่งจริงๆ แล้วคนเมืองคองเรียกใบชาว่า เมียะชา ไม่ใช่ นะชา อย่างที่กุงซิดำพูด แต่ป้าคนเมืองคนนั้นก็ฟังเข้าใจแล้วบอกว่า เดียวป้าเอาหื้อ ครั้งนั้นจึงได้แลกเปลี่ยนกลับมาที่หมู่บ้าน ด้านบุญศรีซึ่งเคยซื้อขนมจากเชียงดาวมาขายให้กับชาวบ้านสมัยอยู่ที่เคลอแม่คองซ้าย แต่เมื่อย้ายมาอยู่ที่เสอเกาะควิกี้ไม่ได้ขายอีก

3.4.4. กุงซิดำทำงานกับคนกรุงเทพฯ

กุงซิดำนั้นก็เหมือนกับสาว ๆ แม่คองซ้ายอีกหลายคนทีนอกจากจะทำงานในไร่ในนาและงานในบ้านแล้ว ยังมีงานซึ่งถูกปลูกฝังว่าเป็นงานของผู้หญิงที่จะต้องทำคือการปั่นฝ้าย ทอผ้า เย็บผ้า ปักผ้า และการต้มเหล้า ส่วนหนุ่ม ๆ ก็จะเรียนรู้การจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือนไม่ว่าจะเป็น ตะกร้า กระบุง สุ่มไก่ กระดัง ฯลฯ หากหนุ่มสาวไม่ทำงานเหล่านี้พ่อแม่จะว่ากล่าวตักเตือนบ้างแต่จะไม่ทำโทษใดๆ หากแต่ถูกควบคุมให้ทำด้วยกลไกทางสังคมภายในชุมชนที่หากหนุ่ม ๆ ไม่ทำงานนี้ให้เป็นก็จะต้องอายขายหน้าต่อเพื่อนบ้านและครอบครัวของคู่ครองเมื่อถึงเวลาแต่งงาน กล่าวคือธรรมเนียมของปกากะญอ หลังจากแต่งงาน ผู้หญิงจะต้องไปตักน้ำ ตำข้าว ต้มเหล้าที่บ้านของพ่อแม่สามีซึ่งเรียกการกระทำนี้ว่า มาปกาค่า ส่วนฝ่ายชายจะต้องทำตะกร้า สุ่มไก่ ให้กับพ่อตาแม่ยาย พ่อสื่อและคนที่สวมผ้าถุงให้เจ้าสาวเช่นกันซึ่งเรียกการกระทำนี้ว่า เทปกาค่า

ด้วยใบหน้าที่ยิ้มเอิบ ดวงตาที่เชื่องมั่นปนรอยยิ้ม บวกกับอัธยาศัยการพูดจาหรือแบบเป็นกันเองและสุขภาพของกุงซิดำก็ทำให้มีหนุ่ม ๆ เข้ามาทำความรู้จักพูดคุยและไปมาหาสู่อยู่พอสมควรตามประสาหนุ่มสาว เป็นต้นว่า หนุ่มปกากะญอเวียงแหง หนุ่มลือชู่บ้านข้างเคียง คนเมืองจากเชียงดาว มีครั้งหนึ่งที่กุงซิดำชอบพอกับหนุ่มปกากะญอคนหนึ่งซึ่งเขาเขียนจดหมายมาขอแต่งงานและขอให้ตอบจดหมายว่าตกลงจะแต่งงานหรือไม่ กุงซิดำได้เขียนตอบไปและฝากจดหมายไปกับผู้ชายคนหนึ่งซึ่งเดินทางมาจากบ้านของหนุ่มคนนั้น เมื่อตอบตกลงไปแล้วแต่ทางฝ่ายผู้ชายเจียบหาย โดยที่กุงซิดำไม่ได้ติดตามว่าจดหมายถึงมือเขาหรือไม่ แล้วเหตุใดจึงไม่ได้ติดต่อกลับมา เป็นอันว่าเลิกกันไปโดยที่ไม่ได้คิดมาก แต่ในที่สุดคนที่กุงซิดำตัดสินใจแต่งงานด้วยจริงๆ กลับไม่ใช่หนุ่มปกากะญอ คนเมืองหรือคนลือชู่ที่เข้า

มาจับแต่อย่างใด กลับเป็นหนุ่มกรุงเทพฯ ที่เคยเดินทางเข้ามาเที่ยวที่แม่ฮ่องช้ายกับคนเชียงดาวเมื่อห้าปีก่อนที่จะแต่งงานกับกุงชี เขาคนนี้มีชื่อว่า กริช ตั้งใจสู้

กริช ขณะนั้นเป็นหนุ่มใหญ่อายุราวๆ 40 ปี ผมหยักศก หน้าตาขริม แต่เป็นคนอหยังยัดดี ไม่มีใครในบ้านแม่ฮ่องช้ายรู้ว่าจริงๆ แล้วเขาทำงานอะไร กุงชีเข้าใจว่าคงทำงานราชการอะไรสักอย่าง บ้างก็ว่าเขาเป็นนักศึกษา 14 ตุลาคมเข้าป่า ด้านบุญศรีคิดว่ากริชคงเป็นสายลับของอะไรสักอย่าง เพราะเคยได้ยินกริชบอกว่าเดินทางมาที่เชียงใหม่กับเพื่อนรวมกันสามคน แต่แยกกันไปคนละที่ นอกจากนี้กริชยังรู้จักกับปลัดอำเภอเชียงดาวจึงสามารถช่วยประสานงานกับทางอำเภอให้กับคนลี้ซู่ที่บ้านขุนคองและบ้านนาเลาทั้งหมู่บ้านได้ทำบัตรประชาชนในช่วงเวลานี้ด้วย หลายคนในแม่ฮ่องช้ายรู้เพียงแต่ว่าผู้ชายคนนีมาจากกรุงเทพฯ เป็นคนมีความรู้และมีจิตใจดี และน่าจะม้งงานประจำเพราะทุกครั้งทีกลับไปกรุงเทพฯ ก็จะมีเงินติดตัวมาด้วยเสมอ

กริชนั้นเคยมีครอบครัวมาก่อน แต่ได้เลิกร้างกันไปนานแล้วตั้งแต่ลูกชายคนเล็กยังเป็นเด็กครั้งแรกกริชมาบอกรักกุงชีจริงๆ แต่เธอไม่ตกลงและไม่พูดด้วยเพราะรู้ว่าม้งภรรยาและลูกแล้ว แต่ระยะหลังก็เข้าใจความจริงว่ากริชกับภรรยาได้หย่าขาดจากกัน คงไว้แต่ความเป็นเพื่อน มีครั้งหนึ่งที่กุงชีเคยนึกชอบเพื่อนคนหนึ่งของกริชที่เขาพามา กริชก็รับรู้และคุยกับเธอ จากนั้นเขาก็ไม่ให้เพื่อนคนนั้นมาอีกแล้วยังประชดกุงชีด้วยว่าถ้าเธอไม่แต่งงานกับเขาก็ให้แต่งงานกับใครก็ได้แล้วเขาจะกลับกรุงเทพฯ กุงชีตอบกลับไปว่าจะให้แต่งได้อ่างไรในเมื่อไม่ได้คบใครเลยและไม่ม้งใครให้แต่งงานด้วย วันเวลาผ่านไปกุงชีก็สะสมความรู้สึกดีๆ มาตลอดจนมาารู้ตัวว่าคบกับกริชตั้งแต่เมื่อไรไม่รู้ได้ เมื่อกริชมาขอแต่งงานเธอตอบตกลงเมื่อรู้ความจริงเรื่องการเลิกกับภรรยาเก่าแล้ว แต่คนเฒ่าคนแก่ท้วงว่าไม่ยอกให้เธอแต่งงานกับผู้ชายที่ไม่ได้เป็นปกากะญอและอยู่ไกล เพราะกลัวเขาจะรักไม่จริงทิ้งเธอแล้วกลับไปอยู่กรุงเทพฯ กริชตอบคนเฒ่าคนแก่เหล่านั้นไปว่า เขาจะไม่ทำอย่างนั้นและอีกอย่างก็ชอบความเป็นอยู่แบบพี่น้องบ้านแม่ฮ่องช้ายนี้ ทางคนเฒ่าคนแก่จึงเข้าใจ ซึ่งก่อนหน้านี้เขาเคยเกล้งบอกคนเฒ่าคนแก่ว่าถ้าไม่ให้กุงชีแต่งงานด้วย เขาจะม้งที่ระเบิดที่แม่ฮ่องช้าย คนเฒ่าคนแก่บางคนก็กลัวและเชื่อจึงบอกพ่อแม่ของกุงชีว่า ให้เขาแต่งๆ ไปเถอะ อันที่จริงแล้ว ชาวบ้านก็รู้ว่าเขาจะไม่ทำอย่างนั้นเพราะหากเขาทำเขาก็ไม่ใช่คนดีแน่นอน การที่กุงชีตัดสินใจแต่งงานทำให้เห็นว่าเธอนั้นไม่ธรรมดาเพราะกล้าออกจากกฎเกณฑ์บางอย่างในสังคัมปกากะญอ

ตอนที่กริชบอกรักกุงชี เขาพูดแต่เพียงว่า คนสวยก็อย่างนี้แหละ และไม่พูดอะไรอีก แต่จริงๆ แล้วเหตุที่เขารักเธอก็เพราะเขาเห็นว่าเธอเป็นคนใจเย็น ใจดี ไม่โกรธแค้นใคร กุงชีแต่งงานกับกริชในปี พ.ศ. 2518 โดยกริชมาพักที่บ้านของครอบครัวตะแผละ ตามธรรมเนียมหลังจากเข้าหอคืนแรก

ที่บ้านของกุงชี เข้าวันรุ่งขึ้นกรีซจะต้องกลับไปบ้านทะเลและแต่เช้า แล้วจี๊เสกสาวของทะเลจะมาเรียกกุงชีไปกินข้าวที่บ้านทะเลซึ่งถือเป็นเจ้าภาพฝ่ายเจ้าบ่าว เท่าที่ผ่านมาในสถานการณ์นี้พ่อแม่สามีจะพอใจหากลูกสะใภ้รอให้ทุกคนกินข้าวเสร็จแล้วเก็บกวาดล้างจาน หากไม่ทำก็จะมึนคติเตียนหรือรู้สึกว่าได้ทำหน้าที่ลูกสะใภ้ที่ดี สถานการณ์เช่นนี้จึงเป็นตอกย้ำให้เห็นว่างานบ้านเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้หญิงปกากะญอ แต่สำหรับกุงชี หลังจากเธอไปกินข้าวและดื่มน้ำชาที่บ้านทะเลแล้วก็กลับบ้านตนเองทันทีเนื่องจากเงินอายุเชชู¹¹ ซึ่งเป็นเสื้อปกากะญอหญิงที่แต่งงานแล้วและชิ้นสีแดงที่สวมใส่เป็นครั้งแรก การแต่งงานของเธอเป็นการแต่งงานแบบพิธีกรรมของปกากะญอโดยชาวบ้านยังไม่ได้นับถือศาสนาอื่นนอกจากการนับถือผี ทางญาติพี่น้องของกรีซไม่ได้มาร่วมงาน แต่หลังจากแต่งงานแล้วก็มาเยี่ยมเยียนบ้าง แม้แต่ภรรยาเก่าของกรีซซึ่งกุงชีเรียกว่า แม่ใหญ่ ก็มาเยี่ยมเยียนหาเช่นกัน

สำหรับเรื่องการทอผ้า หลังจากแต่งงานแล้ว กุงชีได้ทำย้อมและเสื้ออีกไม่กี่ตัว ต่อจากนั้นก็ไม่ได้ทอผ้าอีกเลย เนื่องจากกรีซบอกเธอว่ามันเสียเวลาและเขาสามารถหาซื้อมาให้เธอและลูกๆ ได้ กุงชีนั้นมีบางครั้งที่รู้สึกกลัวว่าคนในหมู่บ้านจะดูถูกว่าไปแต่งงานกับคนที่ไม่ใช่ปกากะญอและต่อว่าในเชิงที่ว่าเป็นผู้หญิงปกากะญอแล้วไม่ทอผ้า แต่จริงๆ เธอก็ไม่เคยได้ยินใครต่อว่า มีแต่ผู้หญิงบางคนบอกว่าเธอได้อยู่ดีกินดีและอีกคนที่ได้ลดภาระเรื่องการทอผ้าออกไป การที่เธอแต่งงานกับกรีซซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ เป็นเพราะความรักความเข้าใจและมั่นใจว่ากรีซจะอยู่บ้านแม่คงซ่ายกับครอบครัวได้ในสายตาของชาวบ้านคนอื่นๆ จึงอาจจะมองว่าเธอมีฐานะทางสังคมและความเป็นอยู่ดีกว่าครอบครัวอื่น

3.4.5. ลูกคนแรกของกรีซและกุงชี

กุงชีมีลูกคนแรกในปี พ.ศ. 2519 สมัยนี้ยังไม่มีผู้หญิงคนใดไปคลอดลูกที่โรงพยาบาลหรือสถานอนามัย ในหมู่บ้านจะมีหมอตำแยซึ่งเป็นผู้หญิงที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการดูแลผู้หญิงที่ตั้งท้องและคลอดลูกมาช่วยเหลือ ผู้หญิงบางคนก็สามารถดูแลตนเองหลังจากที่คลอดลูกได้นอกจากนี้ เมื่อเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ คนที่นี่จะกินยาสมุนไพร บางคนก็ไม่กินยาอะไรเลยแล้วปล่อยให้หายป่วยเอง มีกรณีที่เจ็บป่วยมากเท่านั้นที่จะไปโรงพยาบาลเชิงดาว ลูกคนแรกของกุงชีเป็นลูกสาวที่กรีซตั้งใจให้ชื่อว่ากิ่งแก้ว แต่ชาวบ้านที่ช่วยไปแจ้งเกิดกับกำนันตำบลเมืองคงกลับแจ้งในชื่อว่าจินตนา ส่วนกุงชี เธอตั้งชื่อให้จินตนาเป็นภาษาปกากะญอว่า หน่อสีเฟะ

¹¹ เชชูเป็นเสื้อสำหรับหญิงปกากะญอที่แต่งงานแล้ว เป็นผ้าพื้นสีดำหรือน้ำเงิน ปักลวดลายต่างๆ บ้างนำลูกเดือยมาทำเป็นลาย

การดูแลรักษาร่างกายหลังคลอดลูก ผู้ชายจะเตรียมไม้ฟันสำหรับการอยู่ไฟไว้ตั้งแต่ก่อนคลอด หากผู้ชายไม่อยู่ผู้หญิงจะต้องเตรียมไว้เอง ซึ่งได้แก่ไม้ เส่ต่อสี่ เส่เกาะว่า คิวโตะเซาะ ห่อชก่า เจาะเลาะดิเคอ พอปัก่า เป็นต้น ช่วงที่กำลังอยู่ไฟ ผู้หญิงจะไม่ทำงานอะไรจนกว่าสะดือลูกจะหลุด นอกจากนี้ไม้พวกนี้ยังเป็น ไม้ที่นำมาต้มเป็นยาสมุนไพรสำหรับผู้หญิงหลังคลอดลูก และเมื่ออยู่ไฟครบหนึ่งเดือนแล้วจะนำใบไม้ที่นำมาทำเป็นฟันดังกล่าวมาต้มเพื่ออบสมุนไพรอีกด้วย

พี่น้องบ้านแม่คองซ่ายอยู่ที่เสื่อเกาะคิวได้ประมาณสี่ถึงห้าปี มีคนเสียชีวิตเจ็ดคนภายในไม่กี่ปีโดยไม่ทราบสาเหตุ เช่น ลูกของหลักี่จะเสียชีวิตไปสองคน หนึ่งในนั้นเป็นแม่ของดวงคำ กับคนสูงอายุและเด็ก การที่มีคนในหมู่บ้านเสียชีวิตถึงเจ็ดคนถือว่ามาก ชาวบ้านเกิดความกลัว ฮีโง่และผู้อาวุโสจึงตัดสินใจย้ายไปอยู่ที่แห่งใหม่คือ คอแซะถ่า

การย้ายหมู่บ้านในครั้งนี้ใกล้เคียงกับเวลาเกิดของเด็กผู้หญิงคนหนึ่งชื่อ จี ซึ่งหล้าผู้เป็นแม่เพิ่งคลอดเธอออกมาได้เพียงวันเดียว ชาวบ้านก็ขนข้าวของย้ายบ้านกัน เล่าเตา ชาวจีนฮ่อผู้เป็นพ่อ ยังต้องนำกระบอกลูกไม้ไปปิดฝาด้วยเศษผ้าซึ่งบรรจุน้ำของเธอดิดตัวไปยังที่ตั้งหมู่บ้านใหม่ที่คอแซะถ่าด้วย หลังจากนั้นจึงค่อยนำกระบอกลูกไม้ไผ่ไปแขวนไว้ที่ต้นไม้อันป่าใกล้หมู่บ้าน ต้นไม้ต้นนั้นถูกเรียกว่า เคาบู่ แปลว่าต้นสายรก และต้นไม้ต้นนี้จะห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าขวัญของเด็กจะอาศัยอยู่ที่นั่น หากตัดทิ้งจะทำให้ขวัญของเด็กหนีไปและทำให้เด็กล้มป่วยลง หากว่าผู้ใดตัดต้นไม้โดยเจตนาหรือไม่เจตนาจะต้องถูกปรับด้วยไก่หนึ่งตัว พ่อแม่ก็จะนำไก่ตัวนี้ไปเรียกขวัญเด็กกลับคืนมา

3.5. ที่ตั้งหมู่บ้านเก่าคอแซะถ่า (สพบ่วย) ช่วงปี พ.ศ. 2520-2526

คอแซะถ่า เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาบริเวณที่ห้วยแม่คองซ่ายและแม่คองขวามบรรจบกัน อยู่ฝั่งตรงข้ามที่ตั้งบ้านแม่คองซ่ายไปทางทิศตะวันออก ที่คอแซะถ่ามีชาวบ้านอยู่อาศัยเกือบ 30 หลังคาเรือน แต่ต่อมามีชาวบ้านย้ายไปอยู่ที่บ้านแม่ป่าเส้าอีกหลายครอบครัวเนื่องจากไม่มีที่ดินทำกิน จึงเหลือเพียง 18 หลังคาเรือน

3.5.1. ประกาศเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว

ด้านสถานการณ์ภายนอก กรมป่าไม้อ้างว่า กฎกระทรวงฉบับที่ 537 (พ.ศ.2516) ที่จัดให้ป่าเชียงดาวเป็นป่าสงวนแห่งชาติได้แต่เพียงควบคุมและป้องกันเฉพาะชาวบ้านพื้นเมืองเท่านั้น ส่วนชาวเขาก็ยังถากถางไร่เลื่อนลอยอยู่ทั่วไป ประกอบกับที่ผ่านมามีกรมป่าไม้ได้วางโครงการทำไม้ในรูปแบบป่าสัมปทานเมื่อปี พ.ศ. 2515 และ 2516 จึงเป็นเหตุทำให้ป่าไม้ในบริเวณป่าเชียงดาวถูกตัดฟันถากถางลงอีกเป็นทวีคูณ การที่จะรักษาสภาพป่าและสิ่งแวดล้อมต่างๆ รวมถึงสัตว์ป่าให้คงอยู่ได้ ก็จำเป็นต้องดำเนินการจัดการป่าไม้ให้เป็นในรูปแบบของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า โดยอาศัย

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เป็นแม่บทหรือเป็นหลักในการดำเนินการ ทั้งนี้ เพื่อยุติการทำไม้ การแผ้วถางป่าและการลักลอบล่าสัตว์ป่า รวมถึงการทำลายภาวะสิ่งแวดล้อมต่างๆ ลง โดยเด็ดขาดและสิ้นเชิง ดังนั้น จึงได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าดำเนินการสำรวจข้อมูลเพื่อประกาศเป็นเขต รักษาพันธุ์สัตว์ป่า เมื่อปี พ.ศ. 2519 และได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าปฏิบัติงานประจำเขตฯ และต่อมาก็ได้ ประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชิงดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยลงในราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ หน้า 19-21 เล่มที่ 95 ตอนที่ 87 เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2521 ครอบคลุมพื้นที่ป่าบางส่วนในท้องที่ตำบล เชียงดาว ตำบลแม่่นะ ตำบลเมืองคอง ตำบลเมืองงาย อำเภอเชียงดาว และบางส่วนในท้องที่ตำบลเมือง แหง กิ่งอำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ รวมเนื้อที่ประมาณ 521 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 325,625 ไร่ นอกจากนี้ มีการตั้งด่านสองสบนหรือหน่วยพิทักษ์ป่าสบห้วยผาดั้ง-นาเลาขึ้นที่เชิงเขาจุดเริ่ม ถนนสายเชียงดาว-เมืองคองด้วย

หน่วยพิทักษ์ป่าสบห้วยผาดั้ง-นาเลาหรือด่านสองสบนในปัจจุบัน

3.5.2. กุ้งซีมีลูกคนที่สอง

กุ้งซีมีลูกคนที่สองเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2521 ลูกคนนี้ก็กรีซตั้งชื่อว่า กิ่งกานต์ ทั้งนี้ผู้ใหญ่ในครอบครัวรวมทั้งจินตนา ก็จะเรียกชื่อเล่นว่า แอ้กิ้ง ซึ่ง แอ้ เป็นภาษาปกากะญอแปลว่า น้อง รวมแล้วคือ น้องกิ้ง และกิ่งกานต์ยังมีชื่อภาษาปกากะญอว่า หน่อแอ้กรู และ ลอเทะเด ด้วย

ที่คอแชะถ้ำแห่งนี้ครอบครัวของกุ้งซีเริ่มทำนา โดยมีน้องชายที่ชื่อแดงเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง เริ่มจากการเรียนรู้ทำฟายจากพี่น้องคนเมืองคองซึ่งมาช่วยทำและสอน และเรียนรู้การทำนาไปเรื่อยๆ สมัยนี้คนแม่ฮ่องสอนเลี้ยงควายเพื่อใช้ไถนา การทำนาในช่วงแรกๆ ผู้ชายในครอบครัวเป็นแรงงานหลัก ส่วนผู้หญิงไม่รู้และไม่ค่อยสนใจจะทำนาเพราะเห็นว่าเป็นงานของผู้ชาย ช่วงหลังๆ มาผู้หญิงจึงสนใจ

ไปทำนาบ้าง กุ้งนั้นแรกๆ ก็ทำไม่ค่อยเป็น แต่ระยะหลังก็ทำได้ซึ่งหมายถึงต้องดูรายละเอียดเกี่ยวกับการทำนาเป็น เช่น การทำคันนา ไถนา ควบน้ำเข้านา คุ้ระดับน้ำ เป็นต้น

ด้านบุญศรีที่หุคขายของตอนที่อยู่เสื่อเกาะควิ ก็เริ่มมาขายอีกครั้งเมื่อมาอยู่ที่นี้ โดยบุญศรีจะซื้อของพวกกะหมึกกิ่งสำเร็จรูป ปลากระป๋องและขนม แยกจากเชิงความมาขายให้ชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีครั้งหนึ่งที่ชาวบ้านมาขอซื้อเนื้อหมู ไก่บรรจุกระป๋องจากกริชซึ่งเขาเอามาจากในเมืองด้วย

ในช่วงเวลานี้ มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามาในหมู่บ้าน ถามชาวบ้านเรื่องการทำไร่ แต่ไม่เคยจับกุมด้วยวิธีการรุนแรง มีครั้งเดียวที่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ไล่จับน้องชายกุ้งซึ่งขณะที่ไปเอาไม้ไผ่มาทำฟาย แต่เจ้าหน้าที่ไล่ไม่ทันจึงไม่มีปัญหาอะไร ต่อมาเมื่อเจ้าหน้าที่คนเดิมเข้ามาในหมู่บ้านก็มาลือว่าเคยไล่จับน้องชายของกุ้ง ช่วงหนึ่งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ชวนกริชไปเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ แต่เขาปฏิเสธว่า แม้จะไม่เป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้แต่เขาก็ได้พูดคุยกับชาวบ้านเรื่องการดูแลรักษาป่าอยู่แล้ว

ช่วงปี พ.ศ. 2522 มีฝรั่งเข้ามาในบ้านแม่คงซ่ายโดยมากับคนนำเที่ยวซึ่งเป็นคนอีสาน เขาพาฝรั่งมาพูดคุยกับเตอะอูซึ่งเป็นฮีโซ่ และแวะเที่ยวหากริชด้วย เพราะคนนำเที่ยวรู้ว่ากริชพูดภาษาอังกฤษได้ ช่วงที่อยู่คอแสะถ่านี่คนนำเที่ยวและฝรั่งเข้ามาบ้านแม่คงซ่ายไม่กี่ครั้งในลักษณะเป็นทางผ่านของเส้นทางเดินป่าจากเชิงดาวสู่เมืองทอง ไม่มีการพักอาศัยในหมู่บ้านแต่อย่างใด

3.5.3. แอ้กอบและแอ้ช

ในเวลาต่อมา กุ้งให้กำเนิดลูกคนที่สามและสี่ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2523 และสิงหาคม พ.ศ. 2525 ตามลำดับ โดยลูกคนที่สาม กริชตั้งชื่อว่า กอบกุล และคนที่สี่คือ กรุณา และเช่นเดียวกันผู้ใหญ่ในครอบครัว จินตนาและกิ่งกานต์ก็จะเรียกชื่อเล่นของกอบกุลว่า แอ้กอบ แต่เรียกชื่อเล่นของกรุณาว่า แอ้ช เพราะขณะนั้นถือว่ากรุณาเป็นน้องคนเล็ก เรื่องการเรียกขานชื่อ คนบ้านแม่คงซ่ายมักจะเรียกเด็กๆ ว่า แอ้ ที่แปลว่า น้อง แล้วตามด้วยชื่อของเด็กคนนั้นเพราะเห็นว่าเพราะและแสดงออกถึงความเอ็นดูเด็กๆ มากกว่าที่จะเรียกเด็กผู้หญิงว่า หน่อ นำหน้าแล้วตามด้วยชื่อของเด็กคนนั้น เพราะคนแม่คงซ่ายรู้สึกว่าการเรียกอย่างนั้นดูห่างเหิน

กุงชีกับกิงกานต์ ลูกสาวคนที่สอง

พี่น้องบ้านแม่กองซ้ายอยู่ที่คอแหวะถ้ำมาเรื่อยๆ จนกระทั่งช่วงหนึ่งมีชาวบ้านเสียชีวิตหลายคน สัตว์เล็ก เช่น ไก่ หมู ก็ตายจากโรคระบาด ชาวบ้านมีปากเสียงทะเลาะกัน อยู่ด้วยกันอย่างไม่ค่อยมีความสุข บางคนเชื่อว่าที่ตั้งบ้านไม่ดีเพราะเป็นที่อยู่ของผี เนื่องจากช่วงเวลานี้ยังมีการนับถือผีบรรพชน และมีความเชื่อเรื่องผีป่าซึ่งเป็นผีที่คอยทำร้ายผู้คน แต่อยู่ซึ่งเป็นฮีโร่ เห็นว่าย้ายกลับมาอยู่ที่แม่กองซ้ายดั้งเดิมจะดีกว่า ซึ่งแต่แรกนั้นเขาไม่ต้องการย้ายหมู่บ้านจากแม่กองซ้ายไปที่ใดเลยเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มาอยู่อาศัยตั้งแต่แรก แต่มีชาวบ้านหลายคนมาชักมาเสนอแนะจึงตัดสินใจย้าย จนกระทั่งมีการย้ายหมู่บ้านไปเสื่อเกาะควิและต่อมาที่คอแหวะถ้ำ แล้วยังมีปัญหาจึงตัดสินใจย้ายกลับมาอยู่ที่แม่กองซ้ายดั้งเดิม

3.6. ที่ตั้งหมู่บ้านแม่กองซ้าย ช่วงปี พ.ศ. 2526-2548

ขณะที่ชาวบ้านย้ายกลับมาอยู่ที่แม่กองซ้ายในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2526 ภูมูซึ่งเป็นลูกคนที่สี่ของกุงชืออายุได้ประมาณเจ็ดเดือน ครั้งหนึ่งกรีซมีความคิดจะให้ครอบครัวย้ายไปอยู่ในที่สวนแถบอำเภอฝางซึ่งเพื่อนของเขาสามารถติดต่อซื้อให้ได้ แต่กุงชือไม่เห็นด้วยและยืนยันจะใช้ชีวิตที่บ้านแม่กองซ้ายต่อไป

การกลับมาตั้งบ้านเรือนที่แม่กองซ้ายครั้งนี้ ช่วงแรกชาวบ้านไม่ได้สร้างบ้านบนพื้นที่เดิมแต่ได้เลื่อนพื้นที่บ้านให้อยู่บริเวณสูงกว่าสมัยที่อยู่ที่นี่ครั้งแรก คงมีแต่ครอบครัวของบุญศรีที่เลือกที่จะสร้างบ้านในพื้นที่เดิม แต่ระยะต่อมาเนื่องจากบ้านหลายหลังตั้งอยู่ในพื้นที่สูงเกินไปจากห้วยทำให้ลำบากในการขนน้ำกินน้ำใช้ บ้านที่อยู่ข้างบนจึงย้ายมาสร้างในที่ที่ต่ำลงมา บางครอบครัวไปอยู่ติดริมห้วยแม่กองก็มี

3.6.1. ทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน

การหาเลี้ยงชีพในช่วงนี้ของพี่น้องบ้านแม่กองซ้ายนอกจากการทำงานในไร่ นา และสวนของตนเองแล้ว ยังมีหนุ่มสาวออกไปรับจ้างขนจี้ค่างควายให้กับคนลืซุในแถบนี้ด้วย เนื่องจากสมัยนี้

คนลืขงขำไร การนำขี้ค้ำควมาใส่เป็นปุ๋ยในไร จะทำให้ข้าวและพืชผักต่างๆ เติบโตงอกงาม ขี้ค้ำควจึงเป็นที่ต้องการของคนลืขงในช่วงนี้มาก การรับจ้างขนขี้ค้ำควเป็นงานหนัก โดยเฉพาะผู้หญิงในช่วงที่มีประจำเดือน หญิงสาวก็มีเพียงเขาสวมใส่ไปทำงานจำต้องให้เลือดไหลเลอะผสมกับฝุ่นดินเปื้อนขุคเขวเก่าๆ อยู่อย่างนั้นบนเส้นทางที่ยากลำบาก หนุมสาวหลายคนรวมถึงกุ้งชิและดีซึ่งเป็นน้องสาวคนสุดท้องก็เคยมีประสบการณ์ที่เหน็ดเหนื่อยแบบนั้นมาแล้ว สำหรับกุ้งชิเคยไปรับจ้างครั้งเดียวก็เข็ดหลาบไม่ไปอีกเลย ส่วนดี การสะสมความขบค้องใจจากแต่ก่อนที่ข้าวไม่พอกินกับการไปรับจ้างขนขี้ค้ำควที่ยากลำบากเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้ดีตัดสินใจในเวลาต่อมาที่จะไปทำงานที่เชียงใหม

เนื่องจากช่วงนี้หมู่บ้านคนลืขงบนพื้นที่สูงบางแห่งยังมีการปลูกพืชเสพติดบางชนิด เช่น ฝิ่น แต่ต่อมารัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น ชาวบ้านจึงหันมาปลูกพืชผักเมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี ผักกาด จึงทำให้คนลืขงมีรายได้เป็นเงินสด ในขณะที่ชุมชนปกากะญอยังคงทำไร่หมุนเวียนและนาขั้นบันได ปลูกพืชผักไว้กินในครัวเรือนซึ่งมีเหลือพอที่จะขายเป็นส่วนน้อย กับการเลี้ยงสัตว์พวกวัว ควาย หมูไก่ เป็นรายได้เสริมเท่านั้น จึงทำให้ชาวบ้านปกากะญอไม่มีเงินเก็บจำนวนมาก แต่ในด้านความเป็นอยู่ ชุมชนปกากะญอจะอุดมไปด้วยทรัพยากรต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ทำไรนา สวน แหล่งน้ำอุปโภคบริโภค พืชผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ปลาในลำห้วย และสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติรอบๆ หมู่บ้าน ในขณะที่หมู่บ้านคนลืขงจะขาดแคลนพื้นที่ทำนาเนื่องจากปลูกพืชเศรษฐกิจและที่อยู่อาศัยก็ไม่ได้ตั้งใกล้แหล่งน้ำ จึงทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอต่อการบริโภคและใช้ทำนา

พอลู หญิงสาวอีกคน ประมาณปี พ.ศ. 2527 เธอเป็นสาววัย 18 และเป็นผู้หญิงคนแรกในบ้านแม่คองซ้ายที่ได้ไปทำงานที่กรุงเทพฯ พอลูมาบอกให้กริชช่วยหางานที่กรุงเทพฯ ให้เธอ กริชจึงพาเธอไปส่งที่ซอยเซ็นหลุยส์ 2 ซึ่งเป็นละแวกบ้านเดิมของกริชในกรุงเทพฯ งานที่พอลูได้ทำคืองานดูแลทำความสะอาดบ้านให้กับครอบครัวคนจีนครอบครัวหนึ่งที่กริชรู้จัก

การอพยพแรงงานของชาวบ้านขึ้นอยู่กัผลของแต่ละคนและสถานการณ์ในครอบครัวที่เป็นเงื่อนไขให้ต้องออกไป อย่างเช่น พอลู เธอให้เหตุผลการไปทำงานที่กรุงเทพฯ ว่าเป็นเพราะต้องการพูดภาษาไทยกลางให้ได้มากขึ้น อยากไปเที่ยวและมีประสบการณ์ หลังจากพอลูออกไปทำงานข้างนอกก็มีคนบ้านแม่คองซ้ายออกไปทำงานอีกเรื่อยๆ ซึ่งกลุ่มที่ออกไปต่อจากพอลูให้เหตุผลว่าเพราะต้องการเสื้อผ้าใหม่ๆ และไม่พอใจกับความเป็นอยู่ในหมู่บ้านและคิดว่าการออกไปทำงานรับจ้างจะทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเช่นน้องสาวของกุ้งชิที่ซื่อดี

ปี พ.ศ.2528 กริชส่งลูกสาวคนโตคือจินตนาไปอยู่กักรุงเทพฯ กัญาติๆ ของเขา จินตนาอายุได้ 9 ขวบได้เรียนภาษาไทยกลางมากขึ้นจากแต่เดิมที่กริชเป็นคนสอนอยู่กัหมู่บ้าน จินตนาอยู่กั

กรุงเทพฯ ได้หนึ่งปี กริชก็ไปรับกลับมาเพราะกุงซิจจะทำพิธีเลี้ยงผี โดยกลับมาก่อนที่กุงซิจจะคลอดลูกคนสุดท้าย เพียงเดือนเดียวในปี พ.ศ. 2529 และช่วงนี้มีการขุดทางจากหมู่บ้านไปยังถนนสายเชียงดาว-เมืองคองแล้ว โดยมีอาจารย์ทองดี เป็นผู้ริเริ่ม ทางที่ชาวบ้านช่วยกันทำในเวลานั้นเป็นทางเดินที่ต้องขึ้นและลงตามแนวเขาที่แคบและสูงชัน ไม่สามารถนำรถเล็กๆ แม้กระทั่งรถจักรยานยนต์เล่นผ่านได้

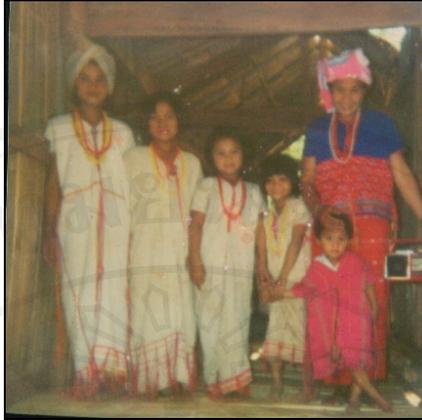
3.6.2. กุงซิจคลอดลูกคนสุดท้ายก่อนการจากไปของกริช

ช่วงเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน กุงซิจท้องลูกคนที่ห้าและอยู่ในระยะใกล้คลอด กริชกับลูกสาวทั้งสี่คนต่างก็ไม่ค่อยสบาย กริชบอกให้กุงซิจไปคลอดลูกที่สถานีอนามัยเมืองคอง เธอจึงอุ้มท้องแก่ๆ ไปอยู่รอลูกคนที่บ้านน้ำที่บ้านห้วยบ้าน หลังจากคลอดลูกได้สามวัน ก็มีชาวบ้านมาบอกข่าวว่ากริชเสียชีวิตแล้วจากไข้ป่า

ก่อนที่กริชจะเสียชีวิต บุญศรีซึ่งเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์ขณะนั้นกำลังอยู่ที่บ้าน วันนั้นเป็นกลางวันของวันเพ็ญเดือนสิบสอง จินตนาบอกเขาว่า “พะดี ไปดูพ่อหน่อย ไม่พูดไม่จา ตาไม่กะพริบ” ก่อนที่จะห้ามกริชออกจากหมู่บ้านนั้น กอบกุลซึ่งเป็นลูกคนที่สาม บอกว่า “ส่งไปทำไม พ่อตายแล้ว” แต่บุญศรีและชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ยังช่วยกันห้ามร่างที่ยังมีลมหายใจแต่ไร้การตอบสนองของกริชขึ้นเขาเพื่อไปยังปากทางเข้าหมู่บ้าน กว่าจะถึงปากทางบนเขาก็ก่ำแล้ว ด้านบ้านแม่ป่าเส้ามีเพียงรถจักรยานยนต์เก่าๆ คันเดียวซึ่งไม่มีน้ำมัน ชาวบ้านที่ไปหารถจำต้องเดินทางไปหารถที่เมืองคองเมื่อได้รถแล้ว ชาวบ้านนำกริชส่งโรงพยาบาลเชียงดาวซึ่งแพทย์ได้ฉีดยา ชาวบ้านจ่ายค่ารักษาประมาณ 100 กว่าบาท แล้วส่งต่อมายัง โรงพยาบาลนครพิงค์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รถที่มาส่งก็กลับเมืองคอง ด้านชาวบ้านก็นอนรอทั้งคืน อีกวันหนึ่งเวลาประมาณบ่ายสามโมงกริชก็สิ้นใจ ชาวบ้านที่ไปส่งจึงโทรเลขเรียกให้ลูกชายที่อยู่กรุงเทพฯ มารับศพ

สุพร เป็นชื่อที่น้ำและน้องของกุงซิจตั้งชื่อให้ลูกคนสุดท้ายของเธอ แม้ว่ากริชจากไปก่อนที่จะได้เห็นหน้าลูก แต่สุพรก็มีชื่อเล่นที่กริชเคยตั้งไว้ให้ตั้งแต่รู้ว่ากุงซิจตั้งท้องลูกคนที่ห้าว่า แอ้โพ อันเนื่องมาจากข้อสงสัยของกุงซิจ จินตนา กิ่งกานต์ ที่ว่า กรุณาก็มีชื่อเล่นว่า แอ้ชี่ ซึ่งแปลว่าน้องคนเล็กแล้ว เมื่อมีน้องกำลังจะเกิดมาอีกคนจะตั้งชื่อว่าอะไร กริชจึงบอกไปว่าให้ชื่อว่า แอ้โพ ซึ่งแปลว่าน้องคนเล็กเหมือนกัน จันท์ฟองและชาวบ้านคนอื่นๆ เรียกสุพรว่า เจ๊าะ¹²โพ ตามศักดิ์ที่จันท์ฟองเป็นน้องสาวของกุงซิจ ส่วนคนบ้านห้วยบ้านเรียก สุพร ว่า แอ้ เมืองคอง ด้วยเหตุที่เกิดที่เมืองคองนั่นเอง

¹² เจ๊าะ ในภาษาปกากะญอแปลว่าพี่ชาย

กุงชีและลูกๆ ทั้งห้าคนในชุดปกากะญอ

ก่อนหน้านี ช่วงที่กุงชีกำลังตั้งท้องสุพร กริชเคยชวนเธอไปจดทะเบียนสมรส แต่เธอขอไม่ให้คลอดลูกก่อนแล้วค่อยไป เมื่อกริชไม่อยู่แล้วเธอก็ไม่ได้จดทะเบียน ในช่วงที่กริชยังมีชีวิต เขาเคยบอกเธอว่า หากเขาตายไป ขอให้บอกพี่น้องบ้านแม่คงซ้ายให้นำศพเขาไปฝังบนภูเขาด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน เพราะตรงนั้นเป็นที่สูงสามารถมองเห็นเมืองทองและหลายๆ พื้นที่แถบเชียงดาว กริชบอกเธอว่าเขาชอบที่แห่งนั้นมาก แต่เมื่อเขาจากไปจริงๆ เธอไม่มีโอกาสและไม่สามารถจัดการตามความต้องการของกริชได้ เนื่องจากชาวบ้านที่ไปส่งกริชได้ติดต่อลูกชายของเขาที่เกิดกับแม่ใหญ่มารับศพไปทำพิธีทางศาสนาที่กรุงเทพฯ แล้ว อีกอย่างญาติๆ ที่บ้านก็ส่งลูกสาวทั้งสี่คนมาอยู่กับกุงชีที่บ้านห้วยบ้าน เธอพักรักษาตัวที่นั่นประมาณหนึ่งเดือน ช่วงเวลานี้ถือเป็นช่วงชีวิตที่เธอลำบากมากที่สุด ทั้งทางจิตใจจากการสูญเสียคนที่รักโดยที่ไม่ได้รำลាក់และจากร่างกายที่ต้องพักรักษาตัวอยู่ไฟหลังคลอดประมาณหนึ่งเดือน กับภาระลูกๆ ที่ยังเล็ก และการพึ่งพิงอาศัยบ้านญาติซึ่งไม่สะดวกสบายเหมือนบ้านตนเอง หลังจากนั้น เธอกลับมาตั้งหลักที่บ้าน โดยช่วงนี้กุงกานต์ ลูกสาวคนที่สองก็เริ่มไปเรียนหนังสือชั้น ป.1 ที่โรงเรียนบ้านวังมะริวที่ตำบลเมืองทองแล้วโดยพักอยู่ที่บ้านน้ำของกุงชีที่บ้านห้วยบ้าน

ด้านพออุ้งคงทำงานกับครอบครัวคนจีนที่กริชแนะนำให้ เมื่อกริชเสียชีวิต พออุ้งเจอกับคำถามจากคนใหญ่คนโตที่กรุงเทพฯ ถามกับเธอว่า กริชตายยังไง เพราะอะไร ทั้งที่เธอก็ยังอยู่ที่กรุงเทพฯ แต่หลังจากนั้นปีหนึ่งเธอก็ออกจากงานและกลับมาทำงานที่หมู่บ้าน

ช่วงนี้ มีคนในหมู่บ้านกลับมาเปิดร้านขายของเป็นครั้งแรกตั้งแต่ย้ายกลับมาอยู่ที่แม่คงซ้าย นั่นคือ ลีเลอะกับนะคา พ่อบ้านกับหนุ่ม โสคที่ร่วมกันลงทุนแล้วตั้งร้านเล็กๆ ที่บ้านของกวีเณะซึ่งเป็นแม่ของนะคา จูเฮ และบือคา เมื่อทั้งสองเลิกขาย สุจิตต์ก็เป็นพ่อค้าคนต่อไปที่ไม่ได้เปิดร้านเป็นทางการ

เพียงแต่ชื่อของมาจากเซียงดาวจำพวก บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ปลากระป๋อง และขนม เป็นจำนวนมากๆ ในแต่ละครั้งแล้วมาขายให้ชาวบ้าน

3.6.3. ต่างชาติพันธุ์ ต่างสถานะ

ในบ้านแม่กองซ้าย นอกจากกุงชิตที่ได้แต่งงานกับคนต่างชาติพันธุ์แล้ว ยังมีผู้หญิงอีกคนหนึ่ง ที่ชื่อหล้า เธอได้แต่งงานกับเลาเตาซึ่งเป็นชายชาวจีนฮ่อ การแต่งงานของคนที่มาจากชาติพันธุ์ต่างกัน และสถานะของชาติพันธุ์นั้นๆ แตกต่างกันสำหรับประเทศไทยก็นำไปสู่สถานการณ์ของปัญหาหรือความเป็นอยู่ที่ต่างกันออกไปด้วย สำหรับกุงชิต เมื่อเธอแต่งงานกับกรีซ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้จดทะเบียนสมรส แต่ลูกๆ ทั้งห้าคนของเธอไม่มีปัญหาที่เกี่ยวกับสถานะสัญชาติ เพราะทั้งกรีซและกุงชิตต่างก็มีบัตรประจำตัวประชาชนและได้ไปแจ้งเกิดลูกๆ ตามขั้นตอน มีเพียงกรุณาและสุพร ที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้กรอกสัญชาติในทะเบียนสำเนียงเท่านั้นซึ่งถือเป็นความสะเพร่าของเจ้าหน้าที่รัฐเอง ซึ่งภายหลังครูการศึกษานอกโรงเรียนคนหนึ่งแนะนำให้กุงชิตไปติดต่อเจรจาให้เจ้าหน้าที่แก้ไขได้เป็นที่เรียบร้อย แต่สำหรับหล้า เรื่องราวของเธอต่างออกไป

แม้ว่าหล้ามีบัตรประชาชนซึ่งหมายถึงหลักฐานของการเป็นคนสัญชาติไทยหรือเป็นคนในชาติ แต่การเป็นผู้หญิงกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีความรู้ในเรื่องกฎหมายนโยบาย การไม่คุ้นชินกับระบบราชการ บวกกับการไม่สามารถใช้ภาษาไทยในการสื่อสารได้เต็มที่ของหล้า เมื่อเธอแต่งงานกับเลาเตา ซึ่งเป็นชาวจีนฮ่อ ได้ให้กำเนิดลูกและเมื่อลูกค่อยๆ เติบโต ก็ได้เกิดเหตุการณ์หนึ่งในช่วงปี พ.ศ. 2531-2532 ที่บ้านของผู้ใหญ่บ้าน บ้านใหม่ที่ชื่อไกรทอง วันนั้นเป็นวันที่ทางปลัดอำเภอและเจ้าหน้าที่มาประชุมกับชาวบ้าน มีชาวบ้านจากบ้านอื่นๆ และบ้านแม่กองซ้ายไปประชุมหลายคน หล้าก็เป็นหนึ่งในนั้น ผู้ใหญ่บ้านได้ฉีกใบเกิดของลูกทั้งสามคนของหล้า อันได้แก่ นะ กุ จี และลูก รวมถึงของเด็กคนอื่นๆ ที่อยู่หมู่บ้านอื่นที่มีพ่อเป็นชาวจีนฮ่อเช่นกันต่อหน้าชาวบ้านหลายคน และให้เหตุผลกับการกระทำครั้งนี้ว่า เพราะพ่อของเด็กๆ เหล่านี้เป็นคนจีนฮ่อซึ่งในทางกฎหมายไทยในขณะนี้ ถือว่าไม่มีสัญชาติไทย หล้าเสียใจมากได้แต่โกรธอยู่ในใจแต่ไม่กล้าทำอะไร ไม่มีชาวบ้านคนใดปรปักษ์โต้แย้งเวลานี้ไม่มีชาวบ้านคนใดกล้าซักถามเจ้าหน้าที่ของรัฐ

3.6.4. โรงเรียนในหมู่บ้าน ครูกุงเพื่อนรักและชีวิตของลูกๆ กุงชิต

ประมาณปี พ.ศ. 2531 กอบกุลลูกสาวคนที่สามของกุงชิตได้ไปเรียนหนังสือที่บ้านแม่ป่าสัก ขณะที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้เข้ามาตั้งศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา (ศษช.) ที่หมู่บ้าน โดยมีครูผู้หญิงชื่อสายฝน มาเป็นครูคนแรก (2531) ของที่นี่ โดยมี คำปิ่น คำหน้อย จินตนา อูสา สมจิตร ฯลฯ เป็นนักเรียนรุ่นแรก ครูสายฝนสอนที่แม่กองซ้ายได้ประมาณปีหนึ่ง พ่อแม่ก็มารับกลับบ้านเพราะไม่

ต้องการให้มาทำงานเป็นครูคอยที่นี้ เด็กๆ บางคนก็ร้องไห้เพราะไม่อยากให้ครูกลับและกลัวไม่มีครูมาสอน ครูคนที่สอง (2531-2532) คือครูผู้ชายมีชื่อว่าอี ก็เข้ามารับช่วงต่อ ช่วงหนึ่งปีที่ครูอีเข้ามาสอนนี้ ก็ซึ่งเคยไปเรียนชั้นป.1-2 ที่บ้านแม่ป่าเส้าก็กลับมาเรียนต่อชั้นป.3 ที่แม่กองซ้ายด้วย แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านบางคนก็เข้าถึงระบบการศึกษาก่อนหน้าที่จะมีโรงเรียนในหมู่บ้านเนื่องจากมีญาติพี่น้องที่บ้านแม่ป่าเส้าและบ้านใหม่ ตำบลเมืองทอง การได้เรียนในโรงเรียนทำให้เด็กๆ รุ่นใหม่มีความรู้ สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ในขณะเดียวกันก็ยังใช้ภาษาปกากะญอเป็นภาษาหลักในการสื่อสารภายในชุมชนอยู่

หลังครูอีย้ายไปสอนที่อื่น ในเวลาสี่ปีจากนั้น (2532-2536) จึงมีครูรัฐมีขึ้นมาสอน ครูกุงก็ ตามมาสมทบ จนเมื่อครูกุงลาออก ก็มีครูเอมาช่วยครูรัฐมีแทนครูกุง ในเวลาที่ครูกุงมาสอนที่บ้านแม่กองซ้ายนั้นเธอเป็นเพื่อนที่สนิทสนมกับกุงชิเป็นอย่างมาก ทุกเช้าครูกุงจะแวะเวียนไปร่วมวงกินข้าวกับชาวบ้านเกือบทุกหลัง เธอจึงได้ลิ้มรสอาหารที่ไม่เคยกิน เช่น น้ำพริกหนุณา โดยไม่รู้ตัวและรู้สึกประหลาดใจมากเมื่อรู้จากกุงชิ ในเวลาไม่นานครูกุงกับกุงชิก็เป็นเพื่อนสนิทกัน ด้วยเหตุที่เธอบอกว่ากุงชินั้นเป็นคนเทคแคร์ น่ารัก และเธอก็รู้สึกเหมือนกับว่าเคยเป็นเพื่อนรักกันแต่ชาติก่อนทำให้ครูกุงคุ้นเคยและสนิทสนมกับกุงชิมาก จากที่เคยพักที่บ้านพักครูก็เปลี่ยนไปพักที่บ้านของกุงชิ บางวันก็ไปสอนเด็กๆ ที่บ้านกุงชิ บางคืนกุงชิก็ไปนอนเป็นเพื่อนครูกุง นอกจากนี้ การขึ้นไปสอนในหมู่บ้านที่ไม่เคยคุ้น บางเวลาที่ต้องการความช่วยเหลือจากชาวบ้านในการซ่อมแซมและจัดสถานที่ในโรงเรียน จูเฮ และแดงก็ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง สองหนุ่มจึงกลายเป็นเพื่อนสนิทของครูกุงเช่นกัน สมัยนี้ การสอนหนังสือในโรงเรียนบนคอยจะสอนตั้งแต่วันจันทร์ถึงวันเสาร์ ดังนั้นวันอาทิตย์จึงถือเป็นวันว่าง บางอาทิตย์ครูกุงจะขอให้กุงชิ จูเฮ แดง และคนอื่นๆ ทำแพไม้ไผ่แล้วชวนกันไปล่องน้ำแม่กองซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านนักเป็นที่สนุกสนานครึกครื้น ช่วงนี้ในลำน้ำยังไม่ค่อยมีฝายเนื่องจากยังมีคนทำนาไม่มาก จึงสามารถล่องแพได้ นอกจากนี้ ครูกุงยังได้นำของมาขายในหมู่บ้านด้วย แต่เงินที่ได้จากการขายของ เธอให้กุงชิทั้งหมด ความสัมพันธ์ของกุงชิกับครูกุงเป็นความสัมพันธ์ในแบบที่ไม่เป็นทางการ เพราะกุงชิไม่ได้ทำหน้าที่เป็นผู้นำหมู่บ้านที่ต้องต้อนรับหรือเอาใจใส่ครูสาวคนเมืองคนหนึ่งที่ขึ้นมาสอนเด็กๆ ปกากะญอบ้านแม่กองซ้ายแม้ว่าลูกๆ ของเธอจะต้องเรียนหนังสือกับครูกุงด้วยก็ตาม แต่ความที่กุงชิค่อนข้างสนใจและทำความรู้จักกับคนภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้านในลักษณะที่มั่นใจและเป็นกันเองกว่าคนอื่นๆ จึงทำให้เธอมีโอกาสดูแลใกล้ชิดและสัมพันธ์กับคนภายนอกมากกว่าผู้หญิงหรือผู้ชายคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน

เด็กๆ บ้านแม่ทองซ้าย กับ โรงเรียนไม้ไผ่

ครูกิ่งสอนที่สศช.บ้านแม่ทองซ้ายได้ประมาณแปดเดือน จึงลาออกไปแต่งงานและกลับไปอยู่ที่บ้านแม่ณะ ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเชียงดาว ช่วงที่ครูกิ่งกำลังจะคลอดลูก กิ่งชิได้ลงไปเยี่ยมและอยู่เป็นเพื่อน จนกระทั่งเมื่อครูกิ่งคลอดลูกแล้ว ช่วงนี้จึงเป็นเวลาที่ยิ่งชิไปกลับระหว่างบ้านแม่ทองซ้ายและบ้านครูกิ่งที่เชียงดาวค่อนข้างบ่อยเพื่อดูแลลูกครูกิ่ง ช่วงนี้ครูกิ่งขอกิ่งชิให้จินตนาไปทำงานกับพี่สะใภ้ของครูกิ่ง จินตนาไปพร้อมกับนงกุ และป๊อด โดยจินตนาไปทำงานดูแลเด็กให้กับญาติครูกิ่งที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีในลักษณะไปๆ มาๆ กับจังหวัดนครราชสีมา ส่วนนงกุและป๊อดไปขายอาหารที่จังหวัดนครราชสีมาให้กับญาติครูกิ่งเช่นกัน จึงประจวบเหมาะกับการที่กอบกุลซึ่งกำลังเรียนชั้นประถมอยู่ที่โรงเรียนบ้านวังมะริวที่ตำบลเมืองทองซึ่งต้องการจะกลับมาอยู่ที่บ้านเพราะอยู่ที่นั่น โดนกลั่นแกล้งกอบกุลอาสาจะกลับมาอยู่บ้านกับกิ่งชิแทนจินตนาที่ไปทำงานข้างนอก ส่วนครูณาก็เริ่มเรียนหนังสือในหมู่บ้านแล้ว

มีครั้งหนึ่งกิ่งชิได้ทำงานดูแลสวนให้กับพ่อครูกิ่ง รวมถึงการไปเยี่ยมญาติพี่น้องของครูกิ่งที่จังหวัดเพชรบุรีและเที่ยวในที่ต่างๆ ด้วย แต่ครั้งที่เธอลงไปเชียงดาวเพื่อไปหาครูกิ่ง บางครั้งก็ไปนานๆ ก็จะพาลูกๆ ของเธอไปอยู่ด้วย ช่วงนี้จึงเป็นช่วงที่เธอไม่ค่อยได้อยู่บ้านและไม่ค่อยได้ทำงานในหมู่บ้าน ดังนั้น แดงผู้เป็นน้องชายจึงรับหน้าที่ดูแลบ้านและไร่นาทั้งหมดในครอบครัว รวมถึงงานส่วนรวมต่างๆ เนื่องจากแดงก็ยังไม่ได้แต่งงานมีครอบครัวแยกออกไปจึงสามารถรับผิดชอบงานต่างๆ แทนพี่สาวได้ ย้อนไปช่วงที่ยังเป็นสาว กิ่งชิเป็นผู้หญิงคนหนึ่งในหมู่บ้านที่ออกไปนอกหมู่บ้านบ่อยครั้งพอๆ กับหญิงสาวอีกคนที่ชื่อจีเส แม่ของกิ่งชิจะให้เธอไปเพราะเป็นลูกสาวคนโต เวลาออกไปมักจะไปพร้อมกับน้ำของกิ่งชิที่ซื้อมูล เช่น ไปขายงาที่หน้าถ้ำเชียงดาวและตลาดเชียงดาว ไปซื้อเกลือที่เชียงดาว เป็นต้น

นอกจากการเรียนรู้ชีวิตของคนต่างชาติพันธุ์ผ่านความคิดความเชื่อของกรีซผู้เป็นสามีภายในบริบทของหมู่บ้านแล้ว การที่กุงซิมิมีโอกาสออกไปติดต่อซื้อขายนอกหมู่บ้านหลายครั้งๆ และการได้ไปใช้ชีวิตกับครูกุงที่เชียงดาวทำให้เธอได้เรียนรู้สังคมนอกหมู่บ้าน พบเห็นผู้คนที่แตกต่างกันหลากหลายและมีประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวอยู่บ้างจึงทำให้เธอมองเห็นความเป็นอยู่ที่แตกต่างระหว่างคนที่อยู่ในสังคมเมืองกับคนที่อยู่ในป่า และมีความคุ้นเคยกับคนที่ไม่ใช่คนปกากะญอมากกว่าผู้หญิงคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน เป็นการเรียนรู้และสัมผัสประสบการณ์โดยไม่ได้ตั้งใจให้คุ้นเคยกับการสัมผัสกับคนภายนอกเช่นเดียวกับที่ผู้ชายเดินทางไปติดต่อซื้อขายหรือติดต่อหน่วยงานราชการ

กุงซิมิ และครอบครัวของครูกุง

กุงซิมิไปอยู่กับครูกุงประมาณสามถึงสี่ปี ด้วยความรักความผูกพัน ครอบครัวของครูกุงชวนกุงซิมิและลูกๆ ให้อยู่ด้วยกันที่เชียงดาวเป็นการถาวร โดยจะให้อยู่ในที่ดินที่สามารถทำสวนได้ แต่กุงซิมิตัดสินใจที่จะกลับมาอยู่บ้านของตนเองจึงกลับมาอยู่ที่หมู่บ้านและนำของมาขายได้ประมาณสี่ถึงห้าปี (2534-2538) ก็หยุดเนื่องจากไม่มีทุน ช่วงเวลาเดียวกัน หมอเอกก็เป็นผู้ชายอีกคนที่ตั้งร้านขายของขึ้นมา รวมถึงลูกสาวของบุญศรีที่ชื่อจันทร์สมก็เปิดร้านเช่นกัน แม้ว่ากุงซิมิจะกลับมาอยู่บ้านแล้ว แต่บางครั้งลูกของเธอก็ลง ไปอยู่กับครูกุงบ้างเป็นครั้งคราว

ในปี พ.ศ. 2534 จินตนาทำบัตรประชาชนที่จังหวัดนครราชสีมาเพราะยังทำงานที่นั่น ส่วนกังกานต์ก็เรียนจบชั้นป.6 จากโรงเรียนบ้านวังมะริว จากนั้นกุงซิมิให้กังกานต์ไปทำงานที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นเวลา 1 ปีและที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 เดือน โดยจินตนากลับบ้าน และไม่กี่เดือนต่อมาก็มีอาจารย์จากบ้านออนใน-ป่าดงชวนจินตนาไปเรียนพระคัมภีร์ แต่เมื่อลงไปแล้วเขาไม่มารับแต่มีคนารู้จักกับอาจารย์คนนั้นชวนไปทำงานดูแลเด็กและช่วยงานในคลินิกของแพทย์หญิงชดช้อยท์อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา จินตนาจึงเดินทางไปทำงานที่หาดใหญ่ โดยอยู่ได้ปีหนึ่งก็มีญาติของ

กริชมาชวนไปทำงานที่ดูแลเด็กในโรงเรียนแสงอรุณที่กรุงเทพฯ จนกระทั่งกลับมาอยู่บ้านอีกครั้ง ประมาณปี พ.ศ. 2538-2539 ส่วนกิ่งกานต์เมื่อกลับมาจากจังหวัดนครราชสีมาที่มีอาจารย์ศิษยาภิบาลจากบ้านออนโน-ป่าติงมาแนะนำให้ไปเรียนพระคัมภีร์ที่ศูนย์ฝึกผู้นำเยาวชนในจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยความที่อยากเรียนรู้และรู้สึกว่าการนับถือผีมีข้อจำกัดและเคร่งครัดมาก กิ่งกานต์จึงรับเชื่อจากศิษยาภิบาลคน นี้และไปเรียนพระคัมภีร์เป็นเวลา 1 ปี ด้านกอบกุลรับเชื่อก่อนกิ่งกานต์แล้ว แต่กึ่งซิงยังไม่รับเชื่อและ ขอมรับไม่ได้ที่ลูกจะนับถือศาสนาคริสต์จึงไม่ให้ไปและไม่ให้เงินกิ่งกานต์ แต่กิ่งกานต์ได้รับเงินจาก คริสตจักร จากนั้นอธิษฐานเพื่อกึ่งซิงจนภายหลังกึ่งซิงก็รับเชื่อ

ช่วงปี พ.ศ. 2536 นี้เริ่มมีพี่เลี้ยงนักพัฒนาเข้ามาทำงานในหมู่บ้านเนื่องจากเหตุที่ชาวบ้านจะ ถูกอพยพ กอบกุลและอลิสา ลูกสาวของจันทร์ฟองยังเป็นเยาวชนจึงได้ไปเข้าค่ายเยาวชนเครือข่ายกลุ่ม เกษตรกรภาคเหนือตามคำชวนของสุรพล พี่เลี้ยงในขณะนั้น โดยการเข้าค่ายครั้งนั้นทำให้อลิสาได้พบ รักกับหนุ่มปกากะญอแม่แจ่ม กระทั่งแต่งงานและย้ายไปอยู่ที่นั่น ปี พ.ศ. 2537 ขณะที่กิ่งกานต์ เรียนพระคัมภีร์ กอบกุลก็ลง ไปอยู่ที่เชียงใหม่เพื่อทำงานในโรงงานเชียงใหม่โฟมกับดี น้องสาวคน สุดท้องของกึ่งซิงซึ่งทำงานอยู่ก่อนแล้ว และบางครั้งกอบกุลก็ไปร่วมประชุมประท้วงกับคนข้าง จนปี พ.ศ. 2538 กอบกุลกลับมาถ่ายบัตรประชาชนที่เชียงใหม่และกลับมาอยู่บ้าน

ด้านสถานการณ์ในโรงเรียน เมื่อครูรัสมิ่ออกไป ครูแอ้อยู่ ก็ได้มีครูจูนเข้ามาช่วยสอนอีก คน (2536-2540) จนกระทั่งครูแอ้ออกไป ครูคนใหม่ที่ชื่อดอกไม้ก็เข้ามาอยู่ที่นั่นช่วยครูสอนนักเรียน าระยะหลังเด็กนักเรียนน้อยลงเนื่องจากบางคนออกไปทำงานข้างนอก เมื่อครูจูนออกไปอีกจึงเหลือเพียง ครูดอกไม้คนเดียว

3.6.5. โรงเรียนถูกยุบ

ด้านโรงเรียน เมื่อครูจูนออกไปจึงเหลือเพียงครูดอกไม้ที่ยังสอนนักเรียนอยู่ ช่วงที่อยู่ที่นี้ครู ดอกไม้ได้คบหากับชายหนุ่มในหมู่บ้านคนหนึ่งชื่อว่า เลเช จนกระทั่งแต่งงานและมีลูกด้วยกัน ช่วงเวลาหนึ่งเลเชประสบอุบัติเหตุต้องผ่าตัดตามเหล็กที่คอและหมดสติเป็นเวลาสามเดือน ครูดอกไม้ ดูแลอย่างดี จนกระทั่งเขาฟื้นและมีอาการดีขึ้น แต่หลังจากนั้นเขาไม่ค่อยดูแลเธอและลูก กับไม่ค่อย รับผิดชอบงานใดๆ จนกระทั่งแยกทางกัน ครูดอกไม้พาลูกกลับไปบ้านที่จังหวัดลำพูน อย่างไรก็ตาม ในเวลาสองปีที่เธอสอนที่นี่ มีนักเรียนบางส่วนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เช่น วุฒิชัย วิทยา วีระ พะดิ ชัย จันทร์เพ็ญ ลูก วิสัย และภรณ์มา แต่เมื่อไม่มีครูมาสอนอีก โรงเรียนก็ถูกปิดการสอนไปด้วย ทำใ้ นักเรียนหลายคนต้องหาโรงเรียนแห่งใหม่เพื่อเรียนต่อให้จบชั้นป.6 เช่น รุ่งฤดี รัสมิ่และจันทร์ตา กับ บางคนก็ไม่ได้เรียนต่ออีกเช่น สุวิมล

จะเห็นว่าชื่อของคนแม่กองซ้ายจะมีภาษาไทยมากขึ้น โดยก่อนหน้าที่จะมีการทำทะเบียนราษฎร ชื่อของชาวบ้านบ้านแม่กองซ้ายจะเป็นชื่อภาษาปกากะญอ แต่เมื่อมีการจัดทำทะเบียนราษฎรเล็กๆ ที่เกิดมารุ่นหลังจึงมีชื่อภาษาไทยด้วย โดยส่วนใหญ่ผู้ใหญ่หญิงที่ทำการจะตั้งชื่อภาษาปกากะญอให้กับเด็ก เช่น ชื่อลอแพะเด¹³ ซึ่งเป็นชื่อที่หมอต้าแยะตั้งให้กับกังกานต์ เนื่องจากตอนที่กุงซิดลอดกังกานต์แล้วนั้นสาขรกไหลลื่นลงไปในเรื่องพื้นบ้านซึ่งเป็นปากไม้ไผ่เรียงไม่ติดกันแต่กุงซิดว่าไว้ทันสำหรับผู้ชายที่เป็นพ่อจะตั้งชื่อภาษาไทยหรือเลือกชื่อภาษาไทยตามที่อำเภอหรือโรงพยาบาลกำหนดไว้ให้ลูก ทั้งนี้ชาวบ้านที่เป็นผู้ใหญ่แล้วบางคนก็ได้ตั้งชื่อใหม่เป็นภาษาไทยเพื่อจดทะเบียนราษฎรเช่นกัน เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากภาครัฐ เช่นกรณีของจูแสะ ที่ได้ให้ผู้ใหญ่บ้านตั้งชื่อเป็นภาษาไทยให้เขาในชื่อใหม่ว่า แก้ว

ไม่มีครูมาสอนที่ศษ.บ้านแม่กองซ้ายอีกตั้งแต่ที่ครูดอกไม้ออกไปในปี พ.ศ. 2540 พี่น้องบ้านแม่กองซ้ายไม่รู้ว่าความจริงว่าเพราะเหตุใดโรงเรียนจึงถูกปิด เพียงแต่ได้ยินจากครูดอกไม้ในเวลาต่อมาว่าเป็นเพราะชาวบ้านไปบอกทางศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) เชียงดาวว่าครูสอนไม่ค่อยดี จึงไม่ให้มาสอนอีก ทางชาวบ้านก็ไม่รู้ว่าใครเป็นคนไปพูดเช่นนั้น ทั้งนี้ ชาวบ้านก็ไม่สนใจเรื่องการศึกษามากนักในช่วงนี้นอกจากการทำไร่ทำนา เมื่อได้พบครูดอกไม้ภายหลัง เธอบอกว่าหากมีคนไปติดต่อกับกศน. ก็จะมีครูมาสอนต่อจากเธอ แต่ไม่มีใครในแม่กองซ้ายไปติดตามหรือสอบถามจากกศน. เชียงดาวแต่อย่างใด เวลานี้ ผู้หญิงที่ชื่อเดือนแจ่ม ผู้ที่เรียกร้องให้โรงเรียนกลับมาในเวลาต่อมา เธอกำลังมีลูกคนแรกและยังไม่สนใจเรื่องนี้

3.6.6. ทางผ่านท้องเที่ยว เดินป่า นั่งช้าง ล่องแพน้ำแม่แตง

ตั้งแต่ชาวบ้านย้ายกลับมาอยู่ที่แม่กองซ้ายในปี พ.ศ. 2526 จนถึงปี พ.ศ. 2536 คนภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้านยังไม่ใช่กลุ่มที่เข้ามาเรียนรู้ชีวิตของคนที่อยู่กับป่าในแบบที่มีนัยทางการเมืองเพื่อให้เกิดการยอมรับ แต่เป็นเพียงนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเพื่อพักผ่อนและแสวงหาความเพลิดเพลินเท่านั้น เช่นมีคนในเมืองสี่คนกลับจากเที่ยวเมืองคองแล้วผ่านมาพบกับดีและลีเลอะที่ศาลาปากทางเข้าหมู่บ้าน จึงขอตามมาเที่ยวในหมู่บ้านด้วยเมื่อปี พ.ศ. 2531 ทั้งสี่คนมาพักอยู่บ้านลีเลอะ ชาวบ้านไปไหนพวกเขาก็ไปด้วย และไปหาปลาโดยไม่ได้มาเรียนรู้เรื่องป่า พวกเขาอยู่ที่แม่กองซ้ายสี่วัน ในวันแรกคนเฒ่าคนแก่ไม่ยอมให้เด็กๆ มาเข้าใกล้เพราะช่วงนั้นข่าวเรื่องคนมาเอาลูกตาเด็กไปขายกำลังแพร่สะพัด แต่สองวันหลัง เด็กๆ มากันเต็มบ้านลีเลอะ และหลังจากพวกเขากลับไปแล้ว มีหนึ่งในนั้นกลับมาเที่ยวหาชาวบ้านอีก

¹³ ลอแพะแปลว่าตก ส่วนเด แปลว่าสาขรก รวมกันแล้วคือ สาขรกตก

คนในเมืองที่เข้ามาเที่ยวบ้านแม่กองซ้ายรุ่นแรกๆ กับชาวบ้านแม่กองซ้าย

นอกจากนี้ก็เป็นฝรั่งและคนนำเที่ยวซึ่งเข้ามาในหมู่บ้านเป็นระยะๆ ซึ่งเข้ามาบ่อยกว่าสมัยที่ชาวบ้านอยู่ที่คอแจะถ่า ทั้งยังมาพักค้างคืนในหมู่บ้านด้วย คนนำเที่ยวในช่วงนี้ไม่ใช่คนอีสานแต่เป็นคนลี้ซูกจากหมู่บ้านแถบคอยหลวงเชียงดาวนี่เอง บ้านของชาวบ้านที่จัดให้ฝรั่งมาพักคือบ้านของปั้งซึ่งเป็นลูกสาวคนหนึ่งของฮีโซ้ เธอกับสามีเตรียมเครื่องดื่มขายให้กับฝรั่งขณะพักอยู่ในบ้านด้วย หากครั้งใดฝรั่งมาหลายคน คนนำเที่ยวก็จะไปยืมผ้าห่มจากบ้านหลังอื่นและให้ค่าผ้าห่มผืนละห้าบาท ในช่วงที่กั้งซียังขายของ ลูกๆ ของเธอและดี น้องสาวกั้งซีย จะนำขนมปังกิ่งไปขายให้ฝรั่ง ฝรั่งซื้อไว้แต่ยื่นให้ลูกๆ ของเธอและเด็กๆ คนอื่นกิน บางครั้งชาวบ้านหลายคนก็นัดไปเจอกันที่บ้านของปั้งเพื่อดูฝรั่งด้วยความอยากรู้อยากเห็น เมื่อพักค้างคืนแล้วอีกวันคนนำเที่ยวจะพาฝรั่งเดินป่าต่อไปแล้วแวะกินข้าวกลางวันที่ห้วยฮ่อม ชาวบ้านแม่กองซ้ายก็ตามไปขายน้ำ โดยจะจัดคิวแบ่งกันไประหว่าง กั้งซีย ลีเลอะ และปู้แฮ บางครั้งก็ขายได้หากคินก่อนเดินป่าฝรั่งดื่มเหล้ามาก แต่บางครั้งก็ขายไม่ได้เลย จากนั้นคนนำเที่ยวจะพาฝรั่งเดินทางไปยังบ้านห้วยงูซึ่งเป็นบ้านคนลี้ซูก และเมืองคองเพื่อนั่งช้างและล่องแพในน้ำแม่แดงต่อไป

รูปที่ฝรั่งถ่ายไว้แล้วฝากคนนำเที่ยวมาให้ชาวบ้าน

นอกจากช่วงนี้จะมีฝรั่งและคนนำเที่ยวเข้ามาในหมู่บ้านแล้ว หนุ่มสาวหลายคนในหมู่บ้านก็ได้ออกไปทำงานรับจ้างนอกหมู่บ้านเช่นกันซึ่งแต่ละคนก็มีเหตุผลในการทำงานต่างกัน ไป หนุ่มๆ บางคนต้องการรถจักรยานยนต์ หนุ่มสาวบางคนก็ต้องการเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว ซื่อวัศดุสร้างบ้าน ซื่อวัศควายมาเลี้ยง ฯลฯ ผู้ชายไปทำงานตีเส้นถนนที่จังหวัดนครราชสีมา แรงงานในเขตก่อสร้าง งานโรงงานและพนักงานรถทัวร์ ส่วนผู้หญิงออกไปทำงาน โรงงาน ดูแลทำความสะอาดบ้านและพนักงานเสิร์ฟที่ตัวเมืองเชียงใหม่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่มีลูกสาวลูกชายไปทำงานข้างนอกก็แตกต่างกันไป บางคนได้ทำงานและมีคู่ครอง ได้อยู่อาศัยในเมือง โดยไม่ได้กลับมาอยู่ที่หมู่บ้านอีกแต่ก็ส่งเงินมาให้และกลับมาเยี่ยมพ่อแม่ตามโอกาส บางคนก็กลับมาอยู่ในหมู่บ้าน โดยนำเงินที่ได้จากการทำงานกลับมาให้กับพ่อแม่จัดการในครอบครัวต่อไป เช่น การซื้อเครื่องสีข้าว รถไถนา กระบืออึ่งมุงหลังคา เป็นต้น

เครื่องสีข้าวที่บ้านพะตีแะพะอ

ครกกระเดื่องและอุปกรณ์สีข้าวซึ่งมีเกือบทุกหลังคาเรือน

ช่วงปี พ.ศ. 2535 ลูกสาวของแะพะอได้ซื้อเครื่องสีข้าวมาให้ครอบครัว เวลาหนึ่งถึงสองปี นั้นคนแม่กองซ่ายดำข้าวเองสลับกับการนำข้าวเปลือกไปให้แะพะอ สุกคำ หรือซัยซึ่งเป็นลูกชายของแะพะอสีข้าวที่บ้านของเขา แต่เนื่องจากแะพะอจะสีข้าวให้ต่อเมื่อข้าวหมดเท่านั้นและการสีข้าวต้องจ่ายค่าน้ำมันทำให้ต่อมาชาวบ้านหันกลับไปตำข้าวด้วยครกกระเดื่องอย่างเดียว โดยไม่มาสีข้าวอีก ยกเว้นกรณีที่ต้องใช้ข้าวมากอย่างเช่น งานแต่งงาน งานศพ งานเลี้ยงศิบรรพชน เป็นต้น จึงจะมาใช้เครื่องสีข้าวที่มีอยู่เครื่องเดียวนี้ในแม่กองซ่าย

3.6.7. จากบ้านไม้ไผ่สู่บ้านไม้เนื้อแข็ง

นอกจากนี้รูปแบบบ้านของพี่น้องบ้านแม่กองซ่ายก็ได้เปลี่ยนจากบ้านปกากะญอที่เป็นไม้ไผ่หลังคามุงหญ้าคาหรือใบตองตั้งอย่างในสมัยที่กุงซัยยังเป็นเด็ก มาเป็นบ้านไม้เนื้อแข็งหลังคามุง

สังกะสีหรือกระเบื้อง โดยบุญศรี ลิพอ และนะพอ เป็นครอบครัวแรกๆ ที่เริ่มสร้างบ้านในรูปแบบใหม่ ซึ่งเงินจากลูกๆ ที่ไปรับจ้างก็เป็นส่วนหนึ่งในการเก็บสะสมเพื่อซื้อกระเบื้องหรือสังกะสี บ้านหน้าต่างฐานเสาบ้าน นอกจากนั้น บางคนก็ยืมเงินญาติๆ แล้วเอาเงินที่ขายควายได้ใช้คืน แต่ส่วนใหญ่แล้วเงินก่อนจะมาจากการขายวัวควายแล้วสะสมเงินไว้

เหตุที่เปลี่ยนรูปแบบบ้านเนื่องจากมีคนในหมู่บ้านออกไปข้างนอก ได้เห็นบ้านเรือนของคนเวียงแหงและคนเมืองที่อื่น เห็นว่าบ้านไม้เนื้อแข็งน่าจะคงทนและประหยัดไม้ได้มากกว่าเพราะไม่ต้องเปลี่ยนบ่อย อีกทั้งสวยงาม และยังมีนัยถึงการสะท้อนฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัว ประกอบกับกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้แนะนำให้ชาวบ้านสร้างบ้านในพื้นที่เดิมไม่ต้องย้ายไปที่ใดอีกและน่าจะสร้างบ้านในลักษณะนี้ด้วยซึ่งจะคงทนกว่า คนแม่ฮ่องสอนจึงมีการสร้างบ้านในรูปแบบนี้มากขึ้นบนพื้นที่บ้านเก่าและสร้างบ้านไม้ใหม่หลังเล็กๆ เป็นห้องครัวแล้วทำชานบ้านเชื่อมติดกัน และโรงเลี้ยงสัตว์ที่ห่างออกไป นอกจากนี้เริ่มมีการทำส้วมซึมที่บ้านบุญศรีเป็นหลังแรก ตามมาด้วยบ้านสุจิตต์ นะพอ และกั้งซี

ขุ้งข้าวและห้องน้ำ

3.6.8. ชาวบ้านกับการนับถือศาสนาพุทธ

ช่วงนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงอีกด้านคือเรื่องศาสนา การนับถือศาสนาพุทธของพี่น้องบ้านแม่ฮ่องสอน เป็นไปในลักษณะที่นับถือควบคู่ไปกับการนับถือผี ด้วยสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าเขาและสงบเงียบจึงเป็นทางผ่านของพระปฏิบัติหลายรูป ทำให้ชาวบ้านแม่ฮ่องสอนรู้จักและนับถือพระสงฆ์เหล่านี้ รวมถึงพระสงฆ์อาวุโสที่มีชื่อเสียง เช่น พระญาณสิทธิอาจารย์หรือหลวงปู่สิม พุทธาจาโร ทุกปีการผลิตหลังจากเก็บเกี่ยวและทำพิธีกินข้าวใหม่ในหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านจะนำข้าวใหม่

รวบรวมไปถวายแด่หลวงปู่สิมซึ่งเป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติฝ่ายธรรมยุติกายอันมีชื่อที่สำนักสงฆ์วัดถ้ำผาปล่อง บริเวณเชิงดอยหลวงเชียงดาว

นอกจากนี้ พระสงฆ์ที่เข้ามาได้นำปัจจัยมามอบให้ชาวบ้านผู้ชายช่วยกันสร้างที่พักปฏิบัติธรรมซึ่งอยู่ในเขตป่าใกล้กับหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2535 ทางด้านพระสงฆ์ที่มาปฏิบัติธรรมซึ่งปกติจะออกบิณฑบาตตามบ้าน แต่ในช่วงหน้าฝนทางเดินในหมู่บ้านลื่นมากและยากลำบาก พระสงฆ์จึงนำปัจจัยจากพระไกรสร วุฑฒโก มามอบให้บุญศรีและสุจิตต์จัดการสร้างศาลาไว้บริเวณกลางหมู่บ้าน เพื่อให้เป็นสถานที่สำหรับพระมาบิณฑบาตในหน้าฝน ศาลาสร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2536 ในระยะหลังพระจะมารอรับบาตรที่ศาลาและไม่เดินตามบ้านอีกโดยจะตีระฆังให้สัญญาณ เวลาประมาณ 07.00-09.00 น.

ที่พักปฏิบัติธรรมริมห้วยโป่ง และศาลากลางหมู่บ้าน

3.6.9. เมื่อศาสนาคริสต์เข้ามา

ส่วนการนับถือศาสนาคริสต์ของชาวบ้านแม่กองซ้าย เริ่มจากความสัมพันธ์ของคนสองคนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนทั้งชุมชน นั่นคือ นะพอซึ่งเป็นลูกชายของฮีโชได้แต่งงานกับลูกสาวของมูลที่ชื่อแดง (คะนะ) และต่อมาช่วงปี พ.ศ. 2535 แดงซึ่งเป็นลูกชายอีกคนของฮีโชก็รักกับลูกสาวอีกคนของมูลซึ่งชื่อแดงอีกคน การที่ลูกสาวและลูกชายของทั้งสองครอบครัวแต่งงานกัน แล้วต่อมาก็มีลูกของทั้งสองครอบครัวจะแต่งงานกันอีก ปกาเกอญอที่ยังนับถือผีบรรพชนถือเป็นข้อห้าม แต่แดงฝ่ายชายและแดงฝ่ายหญิงก็ไม่เปลี่ยนใจ ทำให้ฮีโชต้องคิดหนักถึงความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น จึงตัดสินใจยินยอมแล้วให้ทั้งสองคนเปลี่ยนไปนับถือศาสนาพุทธและให้ย้ายไปอยู่ที่บ้านแม่ป่าเสา แต่ยังไม่ทันจะเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธ ก็ได้มีกลุ่มคริสเตียนเข้ามาเผยแพร่ศาสนา ฮีโชจึงตัดสินใจให้ทั้งสองนับถือศาสนาคริสต์และไม่ต้องย้ายไปอยู่บ้านแม่ป่าเสา เพียงแต่ให้ไปสร้างบ้านในที่ที่ไกลออกจาก

กลุ่มบ้านพี่น้องแม่กองซ้ายเล็กน้อย ทั้งสองคนจึงรับเชื่อและนับถือศาสนาคริสต์เป็นครอบครัวแรกของบ้านแม่กองซ้ายและได้ไปสร้างบ้านบริเวณด้านบนหมู่บ้านซึ่งไม่มีเขตติดต่อกับเพื่อนบ้านอื่นๆ

สำหรับกลุ่มที่เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์ เนื่องมาจากก่อนปี พ.ศ. 2535 มีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ โห่ยกา จากบ้านออนโน-ป่าดิ่ง เข้ามาเที่ยวที่บ้านแม่กองซ้าย ต่อมาได้มาอดฝิ่นที่นี้เป็นระยะเวลาหนึ่ง ทำให้เขาได้พบกับเสาร์คำและภายหลังได้ทำพิธีกรรมตามธรรมเนียม เวลานั้นเสาร์คำได้แยกทางกับลีพอผู้เป็นสามีแล้วเนื่องจากลีพอไม่ค่อยรับผิดชอบครอบครัว แต่ลูกๆ ยังอยู่กับเธอ หม่อมกาซึ่งเป็นพี่ชายของโห่ยกานับถือศาสนาคริสต์มาก่อนแล้วจึงได้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาที่บ้านแม่กองซ้ายในช่วงเวลาที่แดงทั้งสองคนกำลังจะต้องเปลี่ยนศาสนาพอดี ศาสนาคริสต์จึงได้เป็นทางเลือกที่ทั้งสองจะแต่งงานกันได้ภายใต้กรอบธรรมเนียมใหม่ที่ยืดหยุ่นกว่าการนับถือผีบรรพชนที่มีข้อกำหนดมากมายและซับซ้อนมาก

3.6.10. หน่วยจัดการต้นน้ำจะอพยพคนบ้านแม่กองซ้าย

ช่วงเวลานี้ มีเจ้าหน้าที่จากหน่วยจัดการต้นน้ำแม่สลาหลวงได้เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่บ้านแม่กองซ้ายด้วย ตาม โครงการพัฒนาพื้นที่สูงสามหมื่น ไทย-สหประชาชาติ (United Nations International Drug Control Programme) ซึ่งเป็นโครงการที่ต้องการลดพื้นที่ปัญหาสารเสพติดประเภทออกฤทธิ์กระตุ้นประสาทส่วนกลางหรือแอมเฟตามีน ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก ซึ่งมีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย (2530-2537) โดยเจ้าหน้าที่หน่วยฯ เข้ามาส่งเสริมการปลูกกาแฟให้กับชาวบ้านแม่กองซ้าย แต่ไม่ได้สนับสนุนด้านการตลาด ชาวบ้านจึงไม่ได้เก็บกาแฟขายและปล่อยต้นกาแฟไว้ กับบางส่วนได้ถางต้นกาแฟทิ้ง

หน่วยจัดการต้นน้ำแม่สลาหลวงเริ่มดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 และมีขอบเขตการทำงานครอบคลุมท้องที่ตำบลแม่ฮี้ อำเภอป่าข่อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตำบลก๊อดช้าง อำเภอแม่แตง ตำบลเมืองแหง อำเภอเวียงแหง และตำบลเชียงดาว ตำบลเมืองงาย ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ปฏิบัติงานเกือบทั้งหมดมีสถานภาพเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมาย ได้แก่ อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ครอบคลุมพื้นที่บริเวณฝั่งขวาของลำน้ำแม่แตง และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเชียงดาว ครอบคลุมพื้นที่บริเวณฝั่งซ้ายของลำน้ำแม่แตง ยกเว้นบริเวณที่ราบริมลำน้ำแม่แตงเป็นที่ตั้งหมู่บ้านและพื้นที่ทำการเกษตรของประชาชนตำบลเมืองคอง จำนวนห้าหมู่บ้าน ซึ่งอยู่นอกเขตอนุรักษ์ดังกล่าว และมีเอกสารสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายที่ดิน เช่น โฉนด นส.3 เป็นต้น นอกจากนั้นพื้นที่เหล่านี้ยังสามารถแบ่งพื้นที่ลุ่มน้ำออกเป็นลุ่มน้ำแม่แตงและลุ่มน้ำป่าข่อย ตามมติคณะรัฐมนตรี ซึ่งให้ความเห็นชอบกับข้อเสนอแนะการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ กำหนดจำแนกสถานภาพของพื้นที่ภายในลุ่มน้ำปึงออกเป็น

ห้าชั้นคุณภาพ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2528 และมีมติให้ความเห็นชอบในส่วนของกลุ่มน้ำป่าย เมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 ซึ่งกล่าวได้ว่าพื้นที่โดยเฉลี่ยร้อยละ 94.25 หรือ 345.90 ตารางกิโลเมตร ของหน่วยงานเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1A 1B และชั้นที่ 2

การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำเช่นนี้ส่งผลให้มีแผนจะอพยพชาวบ้านออกจากป่า ในปี พ.ศ. 2536 เจ้าหน้าที่จากหน่วยต้นน้ำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านได้เข้ามาประชุมชี้แจงในหมู่บ้าน บอกชาวบ้านว่าชาวเขาทำลายป่า ชาวบ้านแม่คงซ้ายไม่สมควรจะอยู่กับป่านี้แล้ว และจะให้พี่น้องบ้านแม่คงซ้ายทุกคนรีบย้ายไปอยู่ในที่ทำกินแห่งใหม่ที่จัดไว้ให้ในเขตใกล้เคียงบ้านคนเมืองที่ตำบลเมืองคงและจะให้ชาวบ้านไปดูพื้นที่ด้วย ชาวบ้านรู้ว่าพื้นที่นั้นอยู่ในเขตอนุรักษ์เหมือนกันคือเขตอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง ด้านกำนันบอกชาวบ้านว่าหากอพยพลงไปก็จะมีปัญหาเรื่องเขตอุทยานอีก เหตุนี้ชาวบ้านจึงไม่ยอมย้าย อีกวันหนึ่ง บุญศรี โหยงกา แก้วและลิเลอะ จึงลงไปหาจายและพี่น้องบ้านแม่ป่าเส้า คอยหาทางออก พบว่ามีญาติที่เมืองคงซึ่งไปแต่งงานกับปกากะญอบ้านแม่ละอและมีการต่อต้านเรื่องการไล่คนออกจากป่าเหมือนกันในเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ พี่น้องบ้านแม่คงซ้ายและแม่ป่าเส้าจึงได้ติดต่อไปยังเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ (คกน.) จากนั้นอีกหนึ่งวันก็มีนักพัฒนาเอกชน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ และอาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมที่ทำงานเป็นพี่เลี้ยงให้กับคกน. อันได้แก่ ประยงค์ สืบสกุล สุรพล และปุย จันทมาหาชาวบ้านแม่คงซ้ายและแม่ป่าเส้า และไปจัดประชุมแก้ไขปัญหานี้ร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยต้นน้ำ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งได้นัดหมายไว้แล้ว การประชุมมีขึ้นที่บ้านใหม่ ตำบลเมืองคง จากการเจรจาต่อรองครั้งนั้นจึงมีมติให้ระงับการอพยพพี่น้องบ้านแม่คงซ้ายออกจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและชาวบ้านต้องพิสูจน์ตนเอง ความต้องการเพื่อนและพี่เลี้ยงในการเดินทางอันยาวนานและความตั้งใจที่จะอยู่ในชุมชนต่อไป พี่น้องบ้านแม่คงซ้ายจึงตัดสินใจเข้าร่วมกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ เพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้ในประเด็นสิทธิชุมชนและการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และสร้างความเข้าใจกับคนในสังคมในเรื่องคนอยู่กับป่าอย่างต่อเนื่อง

3.6.11. ฮีโงเปลี่ยนศาสนา

ปี พ.ศ. 2537 อาจารย์สมชัยได้เข้ามาสร้างโบสถ์บ้านแม่คงซ้ายโดยใช้งบประมาณจากอาจารย์ชาติซึ่งดูแลคริสต์จักรบ้านเบธานี อยู่ที่อำเภอคอดยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้ การเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ของคนบ้านแม่คงซ้ายยังมีอีกสาเหตุหนึ่งที่สำคัญคือต้องการหลุดจากความคิดความเชื่อเรื่องผีที่มีอิทธิพลในการใช้ชีวิตเป็นอย่างสูง ดังเช่น กรณีของฮีโง

หลังจากลูกชายของฮีโงที่ชื่อแดง นับถือศาสนาคริสต์แล้ว ฮีโงก็เป็นอีกคนที่เปลี่ยนมานับถือคริสต์ในภายหลัง เนื่องจากฮีโงมีลูกเขยคนหนึ่งเป็นคนลาหู่ที่ชอบเรื่องเครื่องรางของขลัง ชาวบ้านคิดว่าไม่ดี แม้ฮีโงจะห้ามแต่เขาก็ยังทำ ขณะที่ชาวบ้านคนอื่นเห็นพระมาบิณฑบาตรรูปเดียว แต่เมื่อไปบิณฑบาตรที่บ้านฮีโง ฮีโงจะเห็นพระมาสองรูป ฮีโงไม่สบายใจจึงตัดสินใจเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ เพราะหากเข้าศาสนาคริสต์แล้วจะไม่เห็นผี นั่นหมายความว่าผีก็ไม่มีอีกต่อไป เมื่อพี่น้องที่นับถือศาสนาคริสต์กันมากขึ้น ความเชื่อเรื่องผีที่เคยแน่นเหนียวก็คลายลงมา ดังกรณี เมื่อมีการเจ็บป่วยแต่เดิมชาวบ้านจะมากทักว่าเป็นเพราะผีทำให้เจ็บป่วย แต่เมื่อมานับถือคริสต์ใครจะมาทักว่าเป็นเหตุเพราะผีไม่ได้อีก อีกกรณีคือที่ป่าแห่งหนึ่งข้างหมู่บ้านซึ่งมีเถาวัลย์มากและมีต้นไม้โตซึ่งคนที่นี่เชื่อว่าเป็นป่าช้าเด็ก สมัยที่ยังไม่มีใครนับถือศาสนาคริสต์ ชาวบ้านจะกลัวมาก ไม่มีใครกล้าไปบริเวณนั้น แต่เมื่อนับถือศาสนาคริสต์ ชาวบ้านหลายคนกล้าเดินผ่านและไม่กลัวมากอย่างเช่นแต่ก่อน แต่ทั้งนี้ทั้งนั้น การที่ชาวบ้านกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์ไม่กลัวผีมากอย่างแต่ก่อน ไม่ได้หมายความว่าจะไม่เคารพความเชื่อเดิมที่มีมาแต่ก่อนเท่า เช่น ในที่ไร่และนาที่กำลังเลี้ยงผีซึ่งมีเครื่องหมายกำกับไว้ พี่น้องกลุ่มคริสต์ก็จะไม่เข้าไปแจกเช่นคนที่ยังนับถือผีและพุทธ และพื้นที่ตามความเชื่อต่างๆ เช่น ที่ส่งผี ป่าช้า หรือที่ที่มีผีน้ำหรือเจ้าที่อาศัยอยู่ ก็ยังเป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านทุกคนจะไม่เข้าไปทำประโยชน์ใดๆ พื้นที่เขตหวงห้ามเหล่านี้ยังเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านแม่กองซ่ายถือว่าเป็นพื้นที่ที่จะไม่เข้าไปทำการใดๆ เด็ดขาด

ด้านกวีเนาะซึ่งถือว่าเป็นผู้อาวุโสฝ่ายหญิงคนหนึ่งคิดว่ากรณีที่ฮีโงเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์มีสองเหตุผลก็คือ เหตุแรก ลูกๆ ของฮีโงที่อยู่บ้านแม่กองซ่ายนับถือศาสนาคริสต์หมดทุกคน เวลาทำพิธีกรรมจะไม่มีคนช่วยงาน เช่น ฆ่าหมูและไก่ ทำอาหาร เหตุที่สอง ด้วยธรรมเนียมการเป็นฮีโงที่ต้องสืบทอดทางลูกชายเท่านั้น ผู้หญิงไม่มีสิทธิ์ เมื่อเหว่พอซึ่งเป็นลูกชายคนโตย้ายไปอยู่บ้านแม่ป่าเส้า นั่นถือว่าไปอยู่หมู่บ้านอื่นแล้วสืบทอดไม่ได้ ส่วนลูกชายที่อยู่บ้านแม่กองซ่ายก็นับถือศาสนาคริสต์หมดแล้วก็ไม่มีคนสืบทอดเช่นกัน การทำพิธีกรรมยากลำบากขึ้น ฮีโงจึงตัดสินใจเปลี่ยนศาสนา โดยก่อนที่ฮีโงจะนับถือศาสนาคริสต์ได้มีการเลี้ยงห่อผีประจำหมู่บ้านเป็นครั้งสุดท้าย

เริ่มสร้างโบสถ์เมื่อปี พ.ศ. 2537 และพิธีแต่งงานแบบศาสนาคริสต์ของบือคาและคำป็น

ครอบครัวของกุงชีสร้างบ้านหลังใหม่ในปี พ.ศ. 2537 เวลานั้นมีเพียงแดง น้องชายซึ่งเป็นแรงงานหลัก ส่วนสุพร ลูกชายของกุงชียังไม่โตพอที่จะทำงานลักษณะนี้ได้ การตัดไม้ในเขตป่าชุมชนใช้สอยและขนไม้จึงจำเป็นต้องขอแรงงานชาวบ้านผู้ชายคนอื่นมาช่วยแล้วให้ค่าตอบแทน ส่วนการสร้างบ้านจะช่วยเหลือกันในกลุ่มญาติและชาวบ้านคนอื่นที่เป็นผู้ชาย บ้านหลังใหม่ของกุงชีหลังนี้เป็นบ้านที่ทำด้วยไม้สนซึ่งเป็นไม้เนื้อแข็ง ภายในมีห้องนอนสองห้อง ห้องว่างเล็กและห้องกลางใหญ่ มีประตูทั้งสองด้าน บานหน้าต่างคู่ หลังคามุงสังกะสี ตัวบ้านสูงจากพื้นประมาณหนึ่งเมตรครึ่ง บ้านหลังนี้มีชานหน้าบ้าน ส่วนชานหลังบ้านต่อกับห้องครัว ส่วนคอกหมูและไก่จะเลี้ยงไว้ข้างๆ ยุงข้าวซึ่งอยู่ถัดจากตัวบ้านลงไปข้างล่าง ครกกระเดื่องและที่ฝัดข้าวอยู่ติดกับยุงข้าว เวลานั้นครอบครัวของกุงชียังทำพิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพชน เนื่องจากยังไม่ได้เปลี่ยนศาสนา

3.6.12. เข้าร่วมเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือ ทำงานร่วมกับพี่เลี้ยง

ช่วงแรกๆ (2536-2540) พี่เลี้ยงคนแรกเข้ามาแม่คองซ่ายไม้ก็คน มีเพียงสุรพลกับเพื่อนๆ ของเขา พี่เลี้ยงเหล่านี้ได้เข้ามาพูดคุยกับชาวบ้านเรื่องปัญหาของบ้านแม่คองซ่ายและปัญหาต่างๆ ของหมู่บ้านอื่นๆ ที่ถูกประกาศเขตป่าอนุรักษ์ชนิดต่างๆ ทับที่อยู่อาศัย ที่ทำกินและที่ป่าชุมชนและถูกจัดอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้น 1A 1B และชั้น 2 เช่นเดียวกับแม่คองซ่าย ชาวบ้านให้ความสนใจมากทั้งคนเฒ่าคนแก่ที่ฟังภาษาไทยไม่ได้ก็ยังไปฟัง แม่บ้านพ่อบ้าน เยาวชน กุงชียี่เป็นหนึ่งในนั้น และหากมีพี่เลี้ยงมากขึ้นหลายคน กุงชีและผู้หญิงคนอื่นๆ ก็จะไปช่วยทำกับข้าวให้กับพี่เลี้ยงด้วย

แนะนำ ลีพอ ผัด กุ้งชิ นิศยา แดง ดวงคำ บือคา สุจิตต์ วีรโพ เมื่อครั้งเดินป่าด้วยกัน

คน. ในความเข้าใจของกุ้งชิคือการต่อสู้เพื่อจะได้อยู่ที่แม่กองซ้ายต่อไป เป็นสิ่งที่ดีที่จะได้ต่อสู้ด้วยกันเพื่อจะได้อยู่ที่นี้ ด้านความรู้สึกของเธอและพี่น้องในหมู่บ้าน ช่วงแรกรู้สึกกลัวเพราะไม่รู้ว่า จะสู้ไหวหรือไม่ไหว สู้ได้หรือไม่ได้ แต่ทุกครั้งที่คนเรียกประชุมหรือให้ไปร่วมงานจะมีตัวแทนไปเสมอ แม้ว่าจะมีเงินหรือไม่มีเงินก็จะมีมารวบรวมจากชาวบ้านคนละ 10-20 บาทเพื่อให้ตัวแทนได้ไป บางคนที่ไม่มีเงินจำเป็นต้องขายไก่ตัวหนึ่งเพื่อเก็บเงินให้ตัวแทนไปประชุม บางคนก็ไปเขย่าอมสินลูกก็มี ถือเป็นความยากลำบากมากในช่วงแรกๆ ซึ่งในช่วงหลังๆ ก็ดีขึ้นที่ทางคน.ช่วยเหลือค่าเดินทางให้กับตัวแทนชาวบ้าน

คนที่เป็ตัวแทนบ้านแม่กองซ้ายไปประชุมคน. นั้นมีทั้งผู้ชายและผู้หญิง แต่ผู้ชายจะไปมากกว่า โดยช่วงแรกคือบุญศรี แต่ที่ไปบ่อยๆ จะเป็นแก้ว กับ โห่กา และช่วงหนึ่งคือเขวชนหญิงชื่อ บัวจันทร์ และกลุ่มแม่บ้าน รองลงมาคือลีเอะ และชัย หากช่วงใดที่คน.เรียกประชุม แต่คนเหล่านี้มีงานที่เร่งด่วนในหมู่บ้าน เช่น การเกี่ยวข้าว ตีข้าวและขนข้าว ชาวบ้านคนอื่นๆ จะไปช่วยทำเพื่อให้ตัวแทนเหล่านี้ออกไปประชุมได้

ในสายตาของกุ้งชิและชาวบ้าน มองว่า บุญศรี แก้ว และลีเอะ เป็นคนพูดเก่ง รู้เข้าใจงานมากกว่าคนอื่นๆ และมีความกระตือรือร้น เช่น แก้ว เป็นคนอาสาที่จะออกไป และกำหนดการประชุมหมู่บ้านในแต่ละครั้งเมื่อจะออกไปหรือกลับมา การอาสาออกไปข้างนอก กุ้งชิถือว่าเป็นการเรียนรู้ เพราะหากไม่ไปเรียนรู้หรือร่วมงานกับคน.หรือกลุ่มคนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับทะเลื่อนไหวประเด็นป่าไม้และที่ดินในเขตป่าก็จะเป็นไม่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้ การไปถึงห้าครั้งอาจจะยังไม่รู้เรื่อง แต่เมื่อไปหลายครั้งมากขึ้นก็รู้จักเข้าใจมากขึ้นไปเรื่อยๆ อีกอย่างหนึ่งคือ แก้วกับลีเอะ เป็นคนมี

ความจำดี หลังจากไปประชุมมาแล้วก็จะมาบอกต่อในวงประชุมหมู่บ้าน โดยที่ไม่ได้มีการนำบันทึกมาอ่าน แต่ชาวบ้านบางคนหากไม่มีการบันทึกก็จะลืมได้ง่าย

อย่างไรก็ตาม ด้านสรุปผลซึ่งเป็นพี่เลี้ยงคน ช่วงแรกๆ ได้พยายามบอกให้ชาวบ้านคนอื่นๆ เป็นตัวแทนไปประชุมผลัดเปลี่ยนกันไปทั้งหญิงชาย แต่ชาวบ้านคนอื่นๆ ก็ไม่มีใครไป กิ่งซึกคิดว่า การที่ผู้หญิงออกไปรับรู้ข่าวสารคน เป็นสิ่งที่ดี แต่ผู้หญิงบางคนรู้เรื่องราวของคน. แต่ไม่ยอมไป เมื่อไม่ยอมไปก็เหมือนไม่ยอมไป อย่างดีพอเป็นคนที่มีภูมิปัญญาแต่ไม่ยอมไปหรือไม่ยอมไปประชุมคน. เพราะไม่มั่นใจในเรื่องความเข้าใจสถานการณ์กฎหมาย นโยบาย แต่หากเป็นเรื่องกลุ่มทอผ้าหรือออกร้านขายสินค้าก็จะไป ทั้งนี้ผู้หญิงจะมีความมั่นใจในการอธิบายชีวิตของตนเองที่อยู่กินกับป่าให้กับผู้ที่มาศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านภายในชุมชนมากกว่าเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความรู้ความชำนาญและมีเพื่อนบ้านร่วมทำกิจกรรมกันหลายคน รวมถึงการอยู่ในพื้นที่ที่ไม่ต้องฝากภาระการทำงานเช่น การเลี้ยงหมูให้กับพ่อบ้านหรือคนอื่นทำแทน สถานการณ์ช่วงนี้ ผู้หญิงเลือกที่จะเข้าร่วมในแบบที่ผู้หญิงต้องการและทำได้ในพื้นที่ที่ผู้หญิงมีความรู้ นั่นคือการทำมาหากินและจัดการทรัพยากรให้ครอบครัวอยู่รอด เข้าร่วมภายใต้เงื่อนไขที่ไม่ต้องทำงานในบ้านและลูก และการเข้าร่วมแบบไม่เป็นทางการที่ผู้หญิงจะถนัดกว่าการเข้าร่วมแบบเป็นทางการและแม้แต่แบบไม่เป็นทางการแต่เป็นไปในลักษณะที่อยู่ในพื้นที่สาธารณะ

ปี พ.ศ. 2540 บ้านแม่คองซ้ายและบ้านแม่ป่าเส้าซึ่งเป็นหมู่บ้านพี่น้องร่วมกันจัดกิจกรรมบวชป่าและติดป้ายเขตป่าชุมชน ป้ายกฎระเบียบต่างๆ เพื่อสื่อสารกับคนภายนอกว่าชาวบ้านอยู่กับป่าได้อย่างไร ในปีนี้สถานการณ์ไฟป่ารุนแรงมาก มีคนมาแกล้งเผาป่ามากที่สุด ชาวบ้านต้องออกไปดับไฟเหลือเพียงเด็กๆ อยู่ในหมู่บ้าน บางวันต้องไปดับตอนกลางวันและทั้งวันก็มีซึ่งกลางวันจะดับไฟยากมาก ตอนกลางคืนก็ไปดับอีกจนถึงเที่ยงคืน แนวกันไฟที่ทำไว้ชั้นเดียวที่กันไม่ได้ก็ต้องเพิ่มเป็นสองชั้น หลังจากปี พ.ศ. 2540 สถานการณ์ไฟป่าเบาบางลง แต่ในปี พ.ศ. 2543-2544 มีคนเมืองคองมาตัดไม้ไฟในเขตหมู่บ้านเพื่อเอาไปทำแพ ชาวบ้านได้เตือนแต่ไม่สามารถห้ามได้ เมื่อแจ้งไปยังผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นคนเมืองคองก็ไม่มาตัดไม้ไฟอีก

มีนาคม พ.ศ. 2544 พี่น้องบ้านแม่คองซ้ายเข้าร่วมชุมนุมกับคน. ในนามของสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) และเครือข่ายองค์กรประชาชนภาคเหนือ ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลทักษิณ 1 แก้ไขปัญหาให้กับเครือข่ายประชาชนภาคเหนือที่ได้รับความเดือดร้อนในแปดประเด็นปัญหา ได้แก่ ปัญหาป่าไม้ที่ดินและที่ดินในเขตป่า ปัญหาการถือครองที่ดิน ปัญหาการจัดการน้ำ ปัญหาน้ำเสีย ปัญหาราคาพืชผล ปัญหาชนเผ่าและสัญชาติ ปัญหาเครือข่ายเหล้าพื้นบ้าน และปัญหาผลกระทบจากโครงการ

รัฐ โดยในส่วนของประเด็นปัญหาป่าไม้ที่ดิน มีมติคณะรัฐมนตรีที่ส่งผลให้มีการสำรวจรังวัดพื้นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านเพื่อพิสูจน์สิทธิต่อไป

สิงหาคม พ.ศ. 2544 เจ้าหน้าที่ป่าไม้เข้ามารังวัดสองครั้ง ครั้งแรกวันที่ 18 สิงหาคม 2544 แต่ไม่สามารถรังวัดได้ ชาวบ้านหญิงชายไม่พอใจ เนื่องจากเจ้าหน้าที่จะรังวัดเฉพาะพื้นที่ปัจจุบัน โดยจะไม่รังวัดพื้นที่ไร่เก่า (มองเห็นเป็นพื้นที่ป่า) ซึ่งถือเป็นไร่มุมนเวียนของชาวบ้าน อีกทั้งเจ้าหน้าที่จะยึดมติคณะรัฐมนตรี 30 มิถุนายน 2541¹⁴ มาเป็นหลักในการทำงานซึ่งชาวบ้านไม่ยอมรับ ผู้ชายบ้านแม่คงชายและพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้ชายจึงต่อรองเจ้าหน้าที่ให้กลับไป

หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ก็มาอีกครั้งในวันที่ 27-29 ตุลาคม 2544 โดยได้รังวัดที่ทำกิน ไร่มุมนเวียน นาและที่อยู่อาศัย ด้วยวิธีการจับจีพีเอส¹⁵ โดยชาวบ้านทั้งผู้หญิงผู้ชายเป็นคนไปชี้เขต และเจ้าหน้าที่ผู้ชาย พ่อบ้าน ชัย เขวชนผู้ชาย และภรรยาซึ่งเป็นลูกสาวของกุงชีเป็นผู้จดบันทึกพิคัดเป็นหลักฐาน แล้วเอาหมายเลขพิคัดไปติดในเขตรังวัด หลังจากจับจีพีเอส ชาวบ้านก็ขอยพื้นที่ออกเป็นรายแปลงโดยใช้ตลับเมตรแล้วเอาข้อมูลที่มีอยู่บันทึกลงในฐานข้อมูลของคน.

ปี พ.ศ 2545 นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกลุ่มผู้ติดตาม พร้อมสื่อมวลชนได้เข้ามาในหมู่บ้านเป็นเวลาสามวัน โดยได้มาพูดคุยกับชาวบ้าน และศึกษาวิถีชีวิตชาวบ้านในเรื่องไร่มุมนเวียนและการจัดการป่าในพื้นที่ไร่มุมนเวียน

ป้ายเขตป่าชุมชน

¹⁴ คนปกากะญอมีวัฒนธรรมการทำไร่มุมนเวียนซึ่งมีหลายแปลงหมุนเวียนไป ประมาณ 5-7 แปลง แปลงละประมาณ 2-5 ไร่ ถ้าใช้การตรวจสอบภาพถ่ายทางอากาศปีเดียวตามมติกรม. 30 มิถุนายน 2541 จะไม่สามารถระบุพื้นที่ได้ทั้งหมด

¹⁵ มีรากศัพท์มาจาก Global positioning system หรือแปลเป็นไทยได้ว่าเครื่องรับสัญญาณบอกตำแหน่งจากดาวเทียม เจ้าจีพีเอสนี้สามารถบอกตำแหน่งได้ทุกแห่งบนโลกไม่ว่าเราจะอยู่ส่วนไหนก็ตาม (ยกเว้นขั้วโลกเหนือและใต้) โดยเครื่องจีพีเอสจะทำการคำนวณพิคัดจากดาวเทียมที่โคจรอยู่รอบๆ โลก เป็นพิคัดเส้นรุ้ง (latitude), เส้นแวง (longitude) บางรุ่นที่เป็นเครื่องรุ่นใหม่สามารถทำแผนที่ได้ (mapping) เครื่องจีพีเอสจะแสดงผลเป็นพิคัดตามแต่ที่ผู้ใช้จะกำหนดว่าจะใช้ datum แบบไหน แหล่งที่มา <http://www.gpsfly.com/other.ast?id=111>

กล่าวได้ว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537-2545 ต้องมีการรวมกลุ่มชาวบ้านไปชุมนุมทุกปีเพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาซึ่งไม่เพียงชาวบ้านจากคณ.เท่านั้น แต่รวมถึงเครือข่ายอื่นๆ ด้วย เช่น สมัชชาคนจน สมัชชาชนเผ่าแห่งประเทศไทย ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายต่างๆ ของรัฐ

3.6.13. เหตุที่กึ่งซิมานับถือศาสนาคริสต์และเมื่อลูกๆ ของเธอเริ่มมีครอบครัว

ในระยะต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2540 หลังจากที่กึ่งกานต์กลับจากเรียนพระคัมภีร์ที่จังหวัดเชียงใหม่และกอบกุลได้มานับถือศาสนาคริสต์ รวมถึงน้องชายที่ชื่อแดงได้นับถือศาสนาคริสต์เช่นกัน เพราะไปแต่งงาน¹⁶กับผู้หญิงจากบ้านแม่ป่าคี่ที่เป็นคริสเตียน ประกอบกับปัจจัยด้านข้อกำหนดที่มากและซับซ้อน และสิ้นเปลืองในการทำพิธีกรรมเลี้ยงผี กึ่งจึงตัดสินใจรับเชื่อและมาเป็นคริสเตียน

กึ่งซิมกับดีทำพิธีกรรมสมัยที่ยังนับถือผี กับ กึ่งกานต์นำร้องเพลงในโบสถ์

ช่วงนี้กึ่งกานต์ลงไปทำงานและช่วยดูแลลูกให้ดีที่เชียงใหม่ กอบกุลไปทำงานเป็นแม่ครัวที่ร้านอาหารที่เชียงใหม่เช่นกัน กรุณาอยู่ที่หมู่บ้านกับกึ่งซิม ส่วนสุพริก็เริ่มไปเรียนหนังสือที่บ้านเบธานี อำเภอดอยสะเก็ด จนปี พ.ศ. 2541 จินตนามาทำงานที่ร้านอาหารในตัวเมืองเชียงใหม่และได้มีครอบครัวกับชายหนุ่มคนอำเภอดอยสะเก็ดซึ่งทำงานดูแลโรงเหล็กที่อำเภอเมืองเชียงใหม่ ส่วนกึ่งกานต์ก็พบกับหนุ่มชาวม้งจังหวัดเพชรบูรณ์ในที่ทำงานเช่นกัน เมื่อตัดสินใจแต่งงานก็ยังทำงานที่เชียงใหม่ ช่วงนี้กึ่งกานต์ก็ไปๆ มาๆ ระหว่างบ้านกับเชียงใหม่ ด้านกอบกุลก็กลับมาบ้านนำเงินที่สะสมจากการทำงานมาให้สุจิตต์สร้างส้วม

¹⁶ ตามธรรมเนียมของปกากะญอ เมื่อฝ่ายชายแต่งงานเข้าบ้านฝ่ายหญิง หมายความว่ามีการมานับถือศาสนาที่ฝ่ายหญิงนับถือด้วย เช่น หากเดิมฝ่ายชายนับถือศาสนาพุทธ เมื่อแต่งงานกับฝ่ายหญิงที่นับถือศาสนาคริสต์ ฝ่ายชายจะต้องเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์เช่นกัน

การที่ต้องให้จินตนาและกึ่งกานต์ไปทำงานที่จังหวัดนครราชสีมาและสุราษฎร์ธานีก็เพราะเห็นว่าเป็นครูกึ่ง แต่ความคิดของกึ่งชิ เธอพิจารณาแล้วว่าหากลูกกลงไปทำงานนอกหมู่บ้านก็จะมีโอกาสสูงที่จะมีครอบครัวกับคนนอกชุมชนซึ่งไม่ใช่สิ่งที่เธอต้องการ เพราะคนนอกชุมชนหรือคนต่างชาติพันธุ์นั้นไม่สามารถเข้าใจและอยู่ใช้ชีวิตแบบคนปกาเกาะงู้อได้ อีกร้อยเธอกลัวว่าลูกที่ลงไปทำงานในเมืองนั้นจะลืมบ้านลืมครอบครัว ช่วงนั้นเธอมีหนี้สิน 8,000 บาทในชุมชนแต่เธอคิดว่าถึงจะมีหนี้ก็ค่อยๆ ใช้จ่ายได้ไม่จำเป็นต้องให้ลูกกลงไปทำงานในเมือง การที่ชีวิตของจินตนาช่วงวัยสาวไปอยู่ทำงานในเมืองเป็นส่วนใหญ่ทำให้จินตนาทำงานแบบคนในหมู่บ้านไม่ค่อยคล่อง คงมีแต่กึ่งกานต์ กอบกุล กรุณา และสุพรที่ทำงานได้ตั้งคนที่อยู่บ้านแม่คองซ้ายทั่วไป

ปี พ.ศ. 2542 กอบกุลลงไปเปิดร้านอาหารตามสั่งที่อำเภอเชียงดาว กึ่งกานต์มีลูกคนแรกชื่อว่าเจี๊ยบหรือหน่อชอโพ ในเวลาใกล้เคียง จินตนาที่คลอดลูกคนแรกชื่อพีและยังทำงานที่เชียงใหม่กับสามี โดยที่บ้านจะมีกรุณาอยู่เป็นหลักและได้ร่วมทำกิจกรรมกับคนทั้งในและนอกหมู่บ้าน

ต่อมาปี พ.ศ. 2543 กอบกุลหยุดทำร้านอาหารแล้วไปทำงานนวดแผนโบราณตามคำชวนของวิไลย์ แต่ทำไปสักระยะแล้วจึงตัดสินใจให้ญาติของกรีชมารับไปอยู่ด้วย โดยได้ไปทำงานบ้านให้กับคุณชึก ส่วนกึ่งกานต์ท้องลูกคนที่สองจึงกลับมาคลอดที่บ้านในปี พ.ศ.2544

จากนั้นปี พ.ศ.2545 สุพรเรียนจบชั้นป.6 จากโรงเรียนที่อำเภอคอยสะเก็ดและกลับมาอยู่ที่บ้าน ปี พ.ศ. 2546 กึ่งกานต์ ลูกๆ และสามีก็กลับลงไปทำงานที่โรงงานเชียงใหม่โฟมอีกครั้งโดยฝากลูกไว้กับศูนย์เลี้ยงเด็กใกล้ที่พัก ส่วนกรุณาไปเรียนพระคัมภีร์ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

ต่อมาปี พ.ศ. 2547 กึ่งกานต์ตัดสินใจนำครอบครัวกลับมาอยู่ที่บ้านเป็นการถาวรโดยได้สร้างบ้านเป็นของตนเองในแบบบ้านของสามีซึ่งเป็นชาวม้งจังหวัดเพชรบูรณ์ ในบางครั้งเต๋อซึ่งเป็นสามีลงไปทำงานที่โรงงานเดิมหากเจ้าของโรงงานต้องการคนทำงาน

3.6.14. พ.ศ. 2540 ปีที่ขุดถนนสายใหม่และกึ่งชุกกลับมาขายของ

ในเวลานี้ นะพอ จูแฮ ลีเลอะและบุญศรี ต้องการทางเดินที่สะดวกกว่าเดิมจึงมีความคิดที่จะเปลี่ยนเส้นทางเข้าออกหมู่บ้าน โดยไปสำรวจเส้นทางใหม่ ทางที่พบเป็นทางที่เลาะไปตามไหล่เขาซึ่งมีความลาดชันน้อยกว่าเดิมและสามารถขยายทางให้รถแล่นได้ เมื่อตกลงกันเป็นที่เรียบร้อย จากนั้นนะพอจะไปขุดดินเพื่อทำทาง สัปดาห์ละสองครั้ง และเขาจะรวบรวมชาวบ้านไปทำร่วมกันในวันหยุดและวันสำคัญต่างๆ ด้วย สำหรับร้านขายของช่วงนี้ จันท์สมและหม่อคาไม่ได้ขายของแล้ว กึ่งชิเปิดร้านขายของอีกครั้ง ช่วงนี้เธอเลี้ยงม้าไว้บรรทุกของที่ซื้อมาจากเชียงดาวด้วย

3.6.15. ฮีโงเสียชีวิต กับการมีผู้นำแบบใหม่ในสถานการณ์ปัญหาป่าไม้

หลังจากฮีโงเปลี่ยนศาสนาได้ประมาณปีกว่าก็เสียชีวิต (2540) ก่อนฮีโงจะจากไปได้สังเวยกับคนเฒ่าคนแก่ทั้งหญิงชายรวมถึงบุญศรีว่า จริงๆ แล้วตามหลักของปกากะญอ ถ้าฮีโงเสียชีวิตแล้วชาวบ้านจะอยู่ในที่ตั้งหมู่บ้านที่เคยอยู่ต่อไปไม่ได้ แต่พอเฒ่าแต่ละอบอกกับทุกคนว่า ถึงแม้หมู่บ้านนี้จะไม่มียีโงแล้วก็ให้อยู่ต่อไปไม่ต้องย้ายไปไหนอีก ไม่ต้องถือแบบเก่าแล้วขอให้อยู่ที่เดิม เพราะว่าที่แห่งนี้ทำมาหากินอยู่ดีมีสุขแล้ว ฮีโงมีอาการป่วย ซ้อคพุดไม่ได้แล้วก็สิ้นลม เป็นการเสียชีวิตด้วยความชราในอายุเกือบ 100 ปี

บ้านแม่กองซ่าย นอกจากฮีโงจะเป็นผู้ตัดสินใจเปลี่ยนกฎด้วยกรณีนี้ในการย้ายหมู่บ้านและเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและตัดสินคดีความภายในหมู่บ้านแล้ว ฮีโงยังทำหน้าที่เป็นผู้นำทางพิธีกรรมในหมู่บ้านด้วย เช่น ในเดือนมีนาคมและสิงหาคมของทุกปี ปกากะญอจะมีพิธีกรรมมัดมือประจำหมู่บ้าน เมื่อใกล้ถึงเวลาดังกล่าว ผู้อาวุโสซึ่งเป็นผู้ชายในหมู่บ้านจะหารือกับฮีโงเกี่ยวกับวันมัดมือ

ก่อนวันงานฮีโงจะต้มเหล้าก่อนหนึ่งวัน แล้วสมาชิกในหมู่บ้านจะต้มตาม วันที่มัดมือ ฮีโงจะมัดมือที่บ้านตนเองก่อนและจะหยาดเหล้า อธิษฐานสองครั้งคือ เหล้าหัวขวดและเหล้าก้นขวด เหล้าหัวขวดหยาดก่อนที่จะกินข้าวหลังจากมัดมือ การหยาดเหล้าหัวขวดนี้ฮีโงไม่ต้องไปทุกบ้าน จะมีเฉพาะบ้านลูกหลานเท่านั้น แต่เหล้าก้นขวด ฮีโงต้องไปทำพิธีทุกหลัง เหล้าก้นขวดจะหยาดหลังจากกินกลางวันเสร็จแล้วในตอนค่ำ ตอนค่ำผู้หญิงจะต้องอยู่บ้านและไม่ไปที่บ้านที่ฮีโงกำลังหยาดเหล้า แต่ผู้หญิงที่อยู่ในบ้านตนเองที่ฮีโงกำลังจะมาก็จะคอยเตรียมของและช่วยเหลืองานต่างๆ การที่ผู้หญิงต้องทำเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าผู้หญิงเป็นคนรับผิดชอบงานในบ้านเป็นหลักและเป็นคนเตรียมพิธีกรรมต่างๆ ด้วย

บางหมู่บ้านจะทำพิธีรอบเคียวคือช่วงเช้า แต่ที่บ้านแม่กองซ่ายทำทั้งช่วงเช้าและช่วงเย็น หากรอบเย็นทำไม่เสร็จภายในวันเดียวก็จะขยายเวลาให้ฮีโงทำพิธีอีกหนึ่งวัน

เมื่อบ้านแม่กองซ่าย ไม่มีฮีโงแล้ว ชาวบ้านยังคงทำมาหากินตามปกติ หากจะให้ให้มีฮีโงคนใหม่จะต้องไปตั้งหมู่บ้านแห่งใหม่ซึ่งพี่น้องบ้านแม่กองซ่ายไม่ต้องการเช่นนั้นและหากจะต้องการแต่ภายใต้สถานการณ์การแย่งชิงทรัพยากรและการที่รัฐต้องการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์ก็ไม่สามารถหาพื้นที่ใหม่ได้ ชาวบ้านจึงยอมรับสภาวะการที่ไม่มีฮีโงอีกต่อไปได้ ทั้งนี้ หมู่บ้านปกากะญอบางแห่งก็ประสบภาวะการไม่มีคนสืบทอดฮีโงเช่นเดียวกัน แต่สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกันได้ เช่น พิธีกรรมมัดมือที่ฮีโงเป็นผู้นำนั้นบ้านแม่กองซ่ายได้มีการปรับเปลี่ยน นั่นคือเมื่อใกล้ถึงช่วงพิธีกรรมมัดมือประจำหมู่บ้าน ชาวบ้านจะปรึกษากันเองในกลุ่มผู้มีอายุสองถึงสามคนซึ่งส่วนมากเป็นผู้ชาย แล้วตัดสินใจ

ร่วมกัน โดยดูความพร้อมของลูกหลาน ส่วนมากจะทำในช่วงเวลาที่อยู่พร้อมหน้ากันมากๆ และในเดือนที่ดีไม่มีใครเสียชีวิตหรือมีเรื่องขัดแย้ง

เมื่อถึงเวลาที่ตกลงไว้ หัวหน้าครอบครัวของแต่ละบ้านจะหยาดเหล่าหัวขวดและเหล่ากันขวดเอง ไม่ต้องไปบ้านอื่น แต่เหล่าที่ค้ำไม่หมคนั้นคือเหล่าระหว่างขวดและที่เหลื่อทั้งหมดเพื่อนบ้านจะมาช่วยค้ำ เหล่าระหว่างขวดเพื่อนบ้านจะมาช่วยค้ำตอนกลางวันให้ทันตอนกลางคืน ส่วนเหล่าที่เหลื่อทั้งหมดจะค้ำเมื่อไรก็ได้ ผู้ชายคือหัวหน้าครอบครัวและคนหยาดเหล่า

3.6.16. เมื่อชาวบ้านสื่อสารเรื่องราวของตนเอง

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบ้านแม่กองซ้ายหลังจากเข้าร่วมเคลื่อนไหวกับคน. ในปี พ.ศ. 2536 นอกจากที่ชาวบ้านจะต้องส่งตัวแทนไปประชุมและร่วมกิจกรรมกับคน. เพื่อรับรู้ข้อมูลให้เท่าทันสถานการณ์และนโยบายต่างๆ นอกชุมชนแล้ว ประมาณปี พ.ศ. 2541 สุรพลประสานงานนำนักศึกษาจากสถาบันราชภัฏจันทรเกษม 10 คน เข้ามาสร้างห้องประชุมหมู่บ้านและเดินป่าเรียนรู้กับชาวบ้าน หลังจากนั้นในกลุ่มนักพัฒนาเอกชน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือซึ่งเป็นพี่เลี้ยงของคน. จึงเกิดความคิดที่จะยกระดับความรู้การจัดการทรัพยากรของชาวบ้านเพื่อประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจและขยายพันธมิตรแนวร่วมในสังคม จึงได้ร่วมกันตั้งโครงการเรียนรู้ป่าจากภูมิปัญญาชาวบ้านขึ้น โดยที่บ้านแม่กองซ้ายเป็นหมู่บ้านหนึ่งในโครงการนี้ นิทยา ตริยดา ปริศนา สุรพล สมเกียรติ์และสุขุม เป็นกลุ่มพี่เลี้ยงที่ได้เข้ามาเตรียมความพร้อมให้กับชาวบ้านในการสื่อสารเรื่องราวของตนเอง และเตรียมกลุ่มเป้าหมายคนภายนอกที่จะมาเรียนรู้กับชาวบ้านในชุมชนด้วย

ดังนั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นมาพี่น้องบ้านแม่กองซ้ายที่ไม่ได้ออกไปข้างนอกก็มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมของคน. ในพื้นที่ของตนเองเช่นกัน ในลักษณะที่ต้องถ่ายทอดความรู้ความคิดและตอบคำถามในเรื่องเกี่ยวกับการใช้และการดูแลรักษาผืนป่าและลำห้วย ระบบการผลิตแบบไร้หมุนเวียน การทำนาขั้นบันได วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชนเผ่าปกากะญอ เป็นต้น ให้แก่คนภายนอกที่เข้ามาไม่ว่าจะเป็นนักเรียนนักศึกษา นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ หรือประชาชนทั่วไป ฯลฯ

ปี พ.ศ. 2542 พี่น้องบ้านแม่กองซ้ายมีระบบประปาภูเขาใช้ จากการที่ลักขณา นักพัฒนาเอกชน ซึ่งทำงานกับชุมชนคนรักป่า¹⁷ ประสานงานนำนักศึกษาจากกลุ่มศรัทธาคนธาร มหาวิทยาลัยรามคำแหง

¹⁷ ชุมชนคนรักป่าเป็นส่วนงานหนึ่งของมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ซึ่งทำงานกับชาวบ้านคน. เช่นกัน แต่เป็นไปในลักษณะที่นำเรื่องราวของชาวบ้านที่อยู่กับป่าและดูแลรักษาป่ามาสื่อสารกับสาธารณชน ต่างกับฝ่ายสนับสนุนความเข้มแข็งองค์กรชาวบ้านที่มีการนำนโยบายรัฐเกี่ยวกับเรื่องป่าไม้และที่ดินมาสื่อสารกับชาวบ้านในหมู่บ้านและสำนักงานกลาง

เข้ามาสร้างประปาภูเขาพร้อมแท็งก์น้ำเป็นครั้งแรก ช่วงใกล้กันเจ้าหน้าที่อนามัยได้เข้ามามอบส้วมซึมให้ทุกครัวเรือนด้วย

ปี พ.ศ. 2543 นักศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยประสานมาทางสุรพล ขอใช้พื้นที่บ้านแม่คองซ้ายจัดกิจกรรมเป็นเวลา 12 วัน

ปี พ.ศ. 2544 มีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประสานมาทางฝ่ายสนับสนุนความเข้มแข็งองค์กรชาวบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ เข้ามาทำแท็งก์น้ำให้ชาวบ้านอีกหนึ่งแท็งก์ เนื่องจากโรงเรียนถูกปิดไปแล้วช่วงนี้ได้มีนักศึกษาหญิงจากคนหนึ่งมหาวิทยาลัยรามคำแหง เธอชื่อฝ้าย ได้เข้ามาเป็นครูสอนเด็กๆ และผู้ใหญ่ กับเรียนรู้ชีวิตของชาวบ้านที่อยู่กับป่าที่บ้านแม่คองซ้ายด้วยเป็นเวลาหนึ่งเดือน จากนั้น ฝ้ายก็นำนักศึกษามาอีกสองคนคือสุกกับจ๊ะ ทั้งสองคนนี้ก็มาใช้ชีวิตเรียนรู้กับชาวบ้านอยู่ที่นี้ระยะหนึ่ง ต่อมาผู้ศึกษาก็ได้เข้ามาเที่ยวที่แม่คองซ้ายโดยการติดตามอาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมที่ทำงานในพื้นที่บ้านแม่คองซ้ายเข้ามา

ปี พ.ศ. 2545 ผู้ศึกษาได้มากับกลุ่มนักศึกษาสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เข้ามาเดินป่าและเรียนรู้วิถีชีวิตชาวบ้านในเรื่องป่าชุมชนและไร่หมุนเวียน โดยขอให้ผู้หญิงมีบทบาทเป็นคนนำอธิบายเรื่องราวต่างๆ ทำให้ผู้ศึกษากับผู้หญิงที่ชื่อกุงซิดูรู้จักกัน

ปี พ.ศ. 2546-2548 รจเรข ลักขณา และพี่เลี้ยงส่วนหนึ่ง นำกลุ่มผู้ท่องเที่ยวหลายกลุ่มซึ่งเป็นคนที่มีชีวิตอยู่ในเมืองเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านแม่คองซ้ายเป็นเวลาสามถึงสี่วันในแต่ละครั้ง เพื่อเรียนรู้ชีวิตคนอยู่กับป่า และให้ชาวบ้านมีโอกาสได้อธิบายชีวิตของตนเองเรื่องต่างๆ เช่น การหาปลาให้ล่าห้วย พิซพันธุ์ในไร่หมุนเวียน สมุนไพรในป่า นกชนิดต่างๆ นิทานปกากะญอ เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้มีทั้งคนกรุงเทพฯ นักศึกษานานาชาติปีนังที่เข้ามาสร้างสะพาน ผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ เช่น รายการทุ่งแสงตะวัน รายการसानใจคนรักป่า รายการของมูลนิธิลูกโลกสีเขียว ฯลฯ

กุงซิดูนั้นไม่เคยเป็นตัวแทนหมู่บ้านไปประชุมที่สำนักงานคน.และที่อื่นๆ เช่น หน้าทำเนียบรัฐบาล เพียงแต่เคยไปร่วมงาน คุณงาน และชุมนุมบางครั้ง เช่น ชุมนุมหน้าศาลากลางเชียงใหม่ในปี พ.ศ. 2544 แต่เมื่อมีคนเข้ามาเรียนรู้ชีวิตชาวบ้านแม่คองซ้าย เธอก็เป็นตัวแทนวิทยากรคนหนึ่งของบ้านแม่คองซ้ายที่มีความสุขและเต็มใจกับการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ของบ้านแม่คองซ้ายเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่ากุงซิดูและผู้หญิงบ้านแม่คองซ้ายถึงแม้ว่าจะไม่ได้ออกไปร่วมประชุมคน.ที่สำนักงานคน. แต่ก็ได้ต่อสู้เคลื่อนไหวในชุมชน การที่มีคนเข้ามาเรียนรู้ชีวิตของคนอยู่กับป่าเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่พี่น้องหญิงชายบ้านแม่คองซ้ายได้ร่วมกันดูแลรักษาทรัพยากรดิน น้ำ ป่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและได้รับความสนใจ

3.6.17. ผู้หญิงไปประชุม

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542-2546 เป็นช่วงที่ นิตยา ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชุมชนคนรักป่าได้เข้ามาเป็นที่เลียงเรื่องการทอผ้าย้อมสีธรรมชาติกับผู้หญิงบ้านแม่คองซ้าย ผู้หญิงแม่บ้านหลายคนก็มีโอกาสไปเข้าร่วมประชุมด้วย อย่างเช่น หน่อชี่ แดง คำน้อย เตือนแจ่ม คำปิ่น ดีพ้อและกิ่งกานต์ ผู้หญิงแม่บ้านเหล่านี้เมื่อกลับมาแล้วก็บอกว่างานที่ไปไม่ได้พูดแต่เรื่องของแม่บ้านหรือการทอผ้า แต่มีการพูดถึงหลายๆ เรื่องที่เกี่ยวกับป่าไม้ เช่น ไร่หมุนเวียน ที่ผ่านมาผู้หญิงแม่บ้านได้ออกไปร่วมงานกับคน. ในลักษณะที่เป็นกลุ่มผู้หญิงโดยเฉพาะประมาณ 10-20 ครั้ง

กิจกรรมที่คน.เข้ามาสนับสนุน ชาวบ้านไม่ได้มองว่าเป็นการเสียเวลา แต่บางคนมีความกังวลเรื่องที่ไม่ม่เงินให้ตัวแทนไปประชุม บางคนเก็บเงินไว้เพื่อจะซื้อของแต่ก็ไม่ได้ซื้อเพราะต้องเอามาให้ตัวแทน บางคนต้องยืมคนอื่นไปให้ตัวแทน ถือเป็นความยากลำบากสำหรับชาวบ้านบางคน แต่สำหรับกิ่งชียังพอมีให้ ในความเป็นจริงชาวบ้านเต็มใจให้เพียงแต่ว่าไม่ค่อยมีเงิน อีกมุมหนึ่ง ชาวบ้านก็รู้สึกสงสารตัวแทนที่ไปประชุมเหมือนกัน บางครั้งคิดว่าออกไปสองถึงสามวันน่าจะมีเงินติดตัวไปมากกว่าที่ได้รวบรวมให้ไป แต่ชาวบ้านก็มีให้ไม่มาก ตัวแทนจึงต้องใช้แบบประหยัด บางครั้งไปไกลอย่างเช่นไปกรุงเทพฯ ชาวบ้านก็จะเพิ่มจำนวนเงินให้ โดยให้บ้านแต่ละหลังต้องให้เงินกับตัวแทน 50-100 บาท

3.6.18. ผู้นำในสถานการณ์ใหม่

เหตุที่รัฐจัดให้บ้านแม่คองซ้ายเป็นหย่อมบ้านหนึ่งในเขตการปกครองของบ้านใหม่ หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ บ้านแม่คองซ้ายจึงไม่มีผู้ใหญ่บ้านทางการ จะมีก็แต่บุญศรีที่ครั้งหนึ่งเคยได้รับการเสนอให้เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่ปฏิเสธซึ่งเป็นภรรยาไม่ยินยอม อย่างไรก็ตามเมื่อกำหนด ผู้ใหญ่บ้านเข้ามาประชุมที่หมู่บ้านจะใช้บ้านของบุญศรีเป็นที่ประชุม บุญศรีก็อยู่ในฐานะผู้ช่วยคนหนึ่งเฉพาะภายในหมู่บ้าน สำหรับเจ้าหน้าที่ทางการแถบตำบลเมืองคองยอมรับว่าบุญศรีอยู่ในฐานะผู้นำหมู่บ้านแม้จะไม่มีตำแหน่งทางการก็ตาม

นอกจากนี้ในสถานการณ์ปัจจุบันที่บ้านแม่คองซ้ายสามารถอยู่ร่วมกันได้ต่างๆ ที่ไม่มีสิทธิอีกแล้ว เนื่องมาจากสถานการณ์ในสังคมและชุมชนเปลี่ยนไป มีการสัมพันธ์กับรัฐ การค้าขายและการพัฒนามากขึ้น ชาวบ้านบางส่วนหันไปนับถือศาสนาคริสต์ ศาสนาพุทธซึ่งบางครอบครัวไม่มีการทำพิธีกรรมอีกต่อไปแต่ยังคงเคารพและไม่ล่วงละเมิดต่อความเชื่อเดิม ส่วนบางครอบครัวถึงแม้จะนับถือศาสนาพุทธแต่ยังคงพิธีกรรมบางอย่างไว้ ดังนั้น ภาวะเช่นนี้กับการสัมพันธ์กับโลกภายนอกมากขึ้นก็ทำให้วิถีบางอย่างปรับเปลี่ยนไป บ้านแม่คองซ้ายได้มีผู้นำในสถานะใหม่มาแทนฮีโง ซึ่งนั่นก็คือผู้นำอย่าง

นะพอที่เป็นคนริเริ่มและเสียสละเวลาทำถนนเข้าออกหมู่บ้านให้มีความสะดวกมากขึ้น ผู้นำอย่างบุญศรี และโหย่กาที่เป็นแบบผู้อาวุโสที่จัดการงานพิธีกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านและออกไปต่อสู้ในช่วงแรกๆ กับ ผู้นำอย่าง แก้ว ลีละและบือคา ที่อาสาออกไปเป็นตัวแทนของชุมชนอย่างต่อเนื่องในการติดต่อประสานงาน ขอคำแนะนำความช่วยเหลือ เชื่อมต่อกับพันธมิตรทั้งพี่น้องปกากะญอด้วยตนเอง นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน นักศึกษาและคนอีกหลายกลุ่ม และต่อสู้เคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ เช่น ชุมนุม เดินขบวน อธิบายทำความเข้าใจ เดินทาวนา ฯลฯ ผู้นำอย่างกั้งชิ ลีพอ คำป็น คำหน้อย กิ่งกานต์ พอลู ที่เป็นวิทยากรในชุมชน และผู้นำอย่างเดือนแจ่มที่ต่อสู้เพื่อ โรงเรียนของเด็กๆ บ้านแม่คองซ่าย เป็นต้น ตั้งแต่ชาวบ้านประสบปัญหาการจะถูกอพยพ เมื่อปี พ.ศ. 2536 ความมีใจ ความกล้าหาญ ความเสียสละ และการสั่งสมประสบการณ์เช่นนี้เรื่อยมาได้ทำให้ชาวบ้านให้การยอมรับในความสามารถและความเป็นผู้นำของคนเหล่านี้ ในแง่มุมทางการเมืองซึ่งจะว่าไปแล้วก็คือความเป็นความตายของชีวิตชาวบ้านทุกคนนั่นเองในสถานการณ์การเคลื่อนไหวในประเด็นป่าไม้และที่ดินในเขตป่า

3.6.19. เดือนแจ่มกับการต่อสู้เพื่อให้ได้โรงเรียนกลับมา

จากวันที่เดือนแจ่มไม่สนใจอะไรกับการที่ไม่มีครูมาสอนที่ศษ.บ้านแม่คองซ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2540 จนกระทั่งลูกของเธอเติบโตขึ้นทุกวันๆ จนถึงวัยที่จะต้องเข้าเรียน เธอเริ่มคิดนึกกับเรื่องการศึกษาของลูกขึ้นมา เธอให้นิพลกับสุพัฒตรา ลูกชายและลูกสาวของเธอ ไปอยู่กับญาติที่เมืองคองเพื่อเรียนหนังสือในโรงเรียนที่เมืองคอง วันเวลาผ่านไป มีคนแม่คองซ่ายไปเมืองคองและพบนิพลยื่นคอดกเงียบ ซึมอยู่ที่โรงเรียน ก็รู้สึกสงสาร กลับมาบอกเดือนแจ่มว่านิพลไปเรียนที่เมืองคองแล้วอยู่เหมือนคนไม่มีพ่อแม่ เมื่อรู้ดังนั้นเธอตัดสินใจว่ายังไงก็ต้องให้ลูกได้กลับมาอยู่ที่บ้านและได้เรียนที่โรงเรียนในหมู่บ้านเวลานี้เธอไม่กลัวอะไรเลย

เธอรู้มาจากคนนอกหมู่บ้านว่าจะต้องไปทำเรื่องที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนอำเภอเชียงดาว เธอตัดสินใจแล้วว่าต้องติดต่อให้ได้เรื่อง จึงไปติดต่อที่นั่นเมื่อครั้งที่ลงไปซื้อของที่เชียงดาว ทางเจ้าหน้าที่ที่กสน.เชียงดาวก็พูดจาดีกับเธอ เธอมาโดยที่ไม่ได้บอกชาวบ้านคนอื่นๆ เธอคิดว่าคนเหล่านั้นคงไม่มากับเธอเพราะมีเงินส่งลูกไปเรียนที่อื่นได้ แต่สำหรับเธอ หากไม่มีโรงเรียนที่หมู่บ้าน เธอกับหม้อคาก็ไม่มีเงินส่งลูกไปเรียนที่ไหน เดือนแจ่มทั้งคิดมากและเครียดเพราะรู้สึกว่าเป็นปัญหาของเธอคนเดียว เท่าที่เธอรู้คือไม่มีใครไปติดต่อเรื่องนี้นอกจากเธอและหม้อคาที่ไปติดต่อห้าครั้ง หลังจากนั้นเธอคิดว่าต้องเขียนจดหมายเพราะจะชัดเจนกว่าไปพูดเพียงอย่างเดียว เธอจึงให้คำหน้อยเขียนจดหมายขอให้กสน.เชียงดาวส่งครูมาสอนที่ศษ.บ้านแม่คองซ่าย ด้านคำหน้อยก็ดีใจว่าหากมีครูมาสอน ลูกๆ

ของเธอที่จะได้เรียนที่หมู่บ้านเช่นกัน แต่คำห้อยไม่ได้ลงไปยื่นจดหมายฉบับนี้ด้วย มีเพียงเดือนแจ่มเท่านั้นที่ลงไป

ประมาณปี พ.ศ. 2543 เมื่อเธอได้พูดคุยกับผู้อำนวยการกศน.เชียงดาวซึ่งเป็นคนลี้ซู่ เขาบอกว่าให้รอก่อนเนื่องจากมีแผนงานที่จะเปิดการสอนที่หมู่บ้านคนลี้ซู่สามหมู่บ้าน แต่รุ่นน้องของผู้อำนวยการคนนี้ซึ่งเป็นครูนิเทศก์เห็นความตั้งใจของเธอ จึงชวนครูอีกสามถึงสี่คน มาประชุมที่บ้านแม่คองซ่าย เพื่อพิจารณาว่าชาวบ้านสนใจจริงหรือไม่ เมื่อมาประชุมและมาตรวจโรงเรียนก็พบว่าสถานที่เรียนและอุปกรณ์ต่างๆ ยังอยู่ในสภาพดีถือว่ามีความพร้อมมากกว่าหมู่บ้านคนลี้ซู่ที่ถึงแม้จะมีแผนงานไว้แล้ว แต่ชุมชนไม่มีความพร้อมที่จะให้ครูขึ้นมาสอน และถึงแม้ว่าบ้านแม่คองซ่ายจะเป็นชุมชนเล็กๆ ก็ตามก็ยังมีความพร้อมกว่าชุมชนลี้ซู่ที่ผู้อำนวยการวางแผนไว้ ทว่าเมื่อครูนิเทศก์กลับไปบอกผู้อำนวยการ เขายังไม่เชื่อจึงมาที่บ้านแม่คองซ่ายอีกครั้ง หลังจากเขากลับไปประมาณสองถึงสามเดือนก็มีครูจาก กศน.เชียงดาวขึ้นมาสอนที่หมู่บ้าน ครูคนนี้มีชื่อว่า โอง โดยในครั้งนี้นี้เนื่องจากเป็นหมู่บ้านเล็กและนักเรียนมีน้อย ผู้อำนวยการกศน.เชียงดาวจึงให้ผู้ใหญ่ในบ้านแม่คองซ่ายมาลงชื่อเรียนหนังสือผู้ใหญ่ด้วยเพื่อให้มีจำนวนนักเรียนมากขึ้น เดือนแจ่มจึงได้มีโอกาสเรียนหนังสือครั้งแรกในรูปแบบนักเรียนผู้ใหญ่นี้กับชาวบ้านอีกหลายคนในครั้งนี้นี้ด้วย เธอตั้งใจที่ลูกจะได้เรียนที่บ้าน

ปี พ.ศ. 2544 ครูโองมาเป็นครูของศษ.บ้านแม่คองซ่าย สถานที่เรียนเปลี่ยนจากอาคารไม้ไผ่ทั้งหลังมุงสังกะสีเมื่อสมัยก่อนถูกปิด มาเป็นศาลาประชุมของหมู่บ้านซึ่งเป็นอาคารครึ่งปูนครึ่งไม้ที่สร้างบนพื้นที่เดิมของโรงเรียนหลังเก่าโดยกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และนักพัฒนาเอกชน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือเมื่อปี พ.ศ. 2541 ครูโองนั้นเรียนภาษาปกากะญอจากเด็กๆ ที่เขาสอนจนพูดได้คล่อง คนแม่คองซ่ายชื่นชมความสามารถในการเรียนรู้ภาษาปกากะญอของเขา ครูโองสอนที่นี้ได้ประมาณสามปี (2544-2547) จึงกลับไปเป็นครูนิเทศก์

3.6.20. คำห้อยพะอเมื่อถนนเสร็จ

ในปี พ.ศ. 2546 ทางเข้าออกบ้านแม่คองซ่ายที่ริเริ่มโดยพะอ จูเส ลีละและบุญศรี สำเร็จเป็นทางที่รถจักรยานยนต์และรถยนต์ผ่านได้ในที่สุดยกเว้นช่วงหน้าฝนที่ทางจะยากลำบากมาก มีการทำพิธีขอคุณพระเจ้า ด้านพะอที่นอกจากจะเป็นผู้ริเริ่มแล้วแต่เขาเป็นคนที่มีความพยายามและเสียสละไปจุดดินทำทางสัปดาห์ละสองวัน ชาวบ้านหลายคนได้นำของไปคำห้อยขอคุณเขาด้วย การที่ไม่มีหน่วยงานราชการมาทำถนนให้ชาวบ้านที่นี่ แต่ชาวบ้านสามารถร่วมกันทำถนนให้สำเร็จเป็นทางที่อำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านที่ขับขีรถเป็นหรือมีรถสะดวกมากขึ้น ได้สะท้อนให้เห็นว่าแม้ว่าบ้านแม่คองซ่ายจะเป็นชุมชนชนเผ่า อยู่กินกับป่าและมีวิถีชีวิตที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางและสิ่งอำนวยความสะดวก

สะดวกในสังคมเมือง แต่การที่มีคนที่เป็ผู้นำและคนในหมู่บ้านมีความร่วมแรงร่วมใจกันแล้วปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ก็จะผ่านพ้นไปได้ ทำให้เห็นได้ว่าชาวบ้านแม่กองซ้ายก็ไม่ได้งอมืองอเท้ารอความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียวโดยไม่ได้คืนรนช่วยเหลือตนเอง แต่ในขณะเดียวกันปรากฏการณ์นี้ก็ยังตอกย้ำว่าการเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางก็ยังสามารถปฏิบัติอย่างไม่ค่อยเป็นธรรมและทั่วถึงในหลายๆ ด้านจากหน่วยงานราชการ

ถนนและโรงเรียนหลังใหม่

3.6.21. พ.ศ. 2546 ความเปลี่ยนแปลงที่มากขึ้น

ในปีเดียวกัน กระทรวงพลังงานได้เข้ามาติดตั้งแผงเซลล์แสงอาทิตย์แผงรวมซึ่งเป็นแผงใหญ่ที่บริเวณจุดสูงสุดของหมู่บ้านซึ่งอยู่ถัดจากโบสถ์ และจากนั้นได้เข้ามาติดตั้งแผงเซลล์แสงอาทิตย์และอุปกรณ์เชื่อมต่อให้กับชาวบ้านแม่กองซ้าย 15 ครัวเรือนซึ่งเรียกว่า โซลาร์โฮม การติดตั้งแผงเซลล์แสงอาทิตย์ครั้งนี้เป็นผลจากการผลักดันของหน่อเดื่อซึ่งเป็นนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองคองในสมัยนั้นซึ่งเป็นผู้หญิงปกากะญอบ้านวังพระ คนแม่กองซ้ายมองว่านายกอบต.หญิงผู้นี้เป็นคนที่สนใจความต้องการของชาวบ้านปกากะญอและตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวมจริงๆ จากนั้นมาบางหลังคาเรือน เช่น บ้านของเนาะพอ สุจิตต์ บุญศรี และกั้งซึ เริ่มมีการใช้เครื่องเล่นวีซีดี/ดีวีดี คนแม่กองซ้ายได้รู้จักหนังแผ่น วีซีดีนิทานเด็ก วีซีดีคาราโอเกะทั้งไทยและปกากะญอ รวมถึงวีซีดีมวย วีซีดีสารคดีต่างๆ มากขึ้น โดยจะมีกลุ่มคู่มือที่แบ่งตามความสนิพสนมทางเครือญาติและความใกล้บ้าน

ระบบผลิตไฟฟ้าประเภทเตอรรีด้วยเซลล์แสงอาทิตย์สำหรับหมู่บ้านชนบทที่ไม่มีไฟฟ้าใช้

ด้านโรงเรียน เมื่อครู โองออกไป ครูอนุชาคือครูคนล่าสุดที่เข้ามาสอนในปี พ.ศ. 2547 (2547-ปัจจุบัน) ของศศ.แม่คองซ้ายแห่งนี้ แต่เป็นครูคนแรกที่เป็นปกากะญอซึ่งบ้านเดิมอยู่ที่อำเภอจอมทอง ต่อมาได้แต่งงานกับสุวิมล สวน้อยคนหนึ่งของที่นี่

ส่วนของที่มีขายในร้านค้าก็มีหลายชนิดขึ้น ที่ร้านของดีพอซึ่งเป็นลูกสาวของบุญศรี นอกจากมีมะขามี่กิ่งสำเร็จรูป ปลากระป๋อง ขนม ลูกอม แล้วยังมีเครื่องปรุงพวก ซอส น้ำปลา น้ำตาล รวมถึงไข่ไก่ สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม ถ่าน ไฟฉาย ถุงเท้า รองเท้าแตะและรองเท้าบูท อีกด้วย รวมถึงบางวันดีพอจะทำกล้วยเดี่ยวหรือขนมเงินขายหรือซื้อใส่อ้อมมาจากเมืองคองนำมาขายในหมู่บ้าน ส่วนลูกสาวของกุงซิดีที่ซื้อกิ่งกานต์ทำหน้าที่ขายของต่อจากกุงซิดีด้วย

3.6.22. สถานะของหล้ากับลูกๆ

จากวันที่ผู้ใหญ่บ้านไกรทองฉีกใบเกิดของลูกๆ ของหล้าในปี พ.ศ. 2531 เธอตัวคนเดียวไม่มีความรู้ความเข้าใจที่จะไปติดต่อหน่วยงานใด ไม่มีใครยื่นมือมาช่วยเหลือ แม้ว่าบ้านแม่คองซ้ายจะเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวกับเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือซึ่งได้ร่วมเคลื่อนไหวต่อสู้ร่วมกับสมาชิกชนเผ่าแห่งประเทศไทยเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องสัญชาติและสถานะบุคคลบนพื้นที่สูงเมื่อปี พ.ศ. 2542 ด้วย แต่ทางนักพัฒนาเอกชนซึ่งเป็นพี่เลี้ยงเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือไม่รู้ปัญหานี้เนื่องจากพี่น้องปกากะญอในคน.ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องสัญชาติจึงทำให้คนทำงานมองไม่เห็น ทว่า หากจะแก้ไขก็ไม่สามารถนำไปรวมกับขบวนการของสมาชิกชนเผ่าแห่งประเทศไทยได้ เนื่องจากในหลักการแก้ไขปัญหานี้ไม่ได้รวมเอากลุ่มชาติพันธุ์จีนฮ่อเข้าไว้กับกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 ชาติพันธุ์ที่จะดำเนินการแก้ไข จนกระทั่งปี พ.ศ. 2548 ครอบครัวของหล้าเริ่มกลับมาจัดการกับปัญหานี้ จากวันนั้นจนถึงวันนี้ เธอเป็นผู้เป็นสามีของหล้าเสียชีวิตแล้ว ส่วนลูกๆ คือ นะกุกี้ไปมีครอบครัวที่บ้านใหม่ จีแต่งงานกับเก้ หนุ่มคนเมืองเชียงใหม่และมียูชายสองคน ส่วนลูกก็เป็นหนุ่มแล้ว

ในช่วง 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนผู้ใหญ่บ้านเพียงสองคน ผู้ใหญ่ไกรทองขณะนี้อยู่ในเรือนจำโทษฐานค้ายาเสพติด ช่วงปี พ.ศ. 2548 เป็นต้นมากำนันตำบลเมืองทองช่วยเหลือในเรื่องการแนะนำเอกสาร การดำเนินการและเซ็นรับรอง เนื่องจากกำนันคนนี้รู้ว่าอะกุ จี และลูกุ โคนฉีกไบเกิด เขาจึงช่วยตามหน้าที่ที่พึงทำ

3.7. บ้านแม่กองซ้ายในปัจจุบัน¹⁸ ช่วงปี พ.ศ. 2548-2550

พี่¹⁹ เปาะซิ ผู้หญิงที่ยังมีชีวิตอยู่และมีอายุมากที่สุดในหมู่บ้านถึง 108 ปีผู้ซึ่งเป็นภรรยาของพี่²⁰ ตะอู ฮีโซผู้จากไปเมื่อปี พ.ศ. 2540 ในอายุเกือบ 100 ปี อายุของคนทั้งสองคือการยืนยันว่าบรรพชนของพี่น้องบ้านแม่กองซ้ายได้อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่บริเวณนี้และใกล้เคียงมายาวนาน ในขณะที่ป่าไม้ ลำห้วย และสัตว์ป่ายังอุดมสมบูรณ์มาถึงรุ่นลูกหลานนั้นย่อมหมายความว่าคนที่นี่ได้ดูแลรักษาและปกป้องทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเอาไว้อย่างดี

ภายในโลกใบนี้ที่ไม่มีอะไรหยุดนิ่ง แม้ว่าที่นี่คือบ้านป่าที่อุดมสมบูรณ์ห่างไกลต่อการเข้าถึงของคนภายนอก แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าชีวิตผู้คนบ้านแม่กองซ้ายจะถูกแช่แข็งให้อยู่กับเรื่องราวเก่าๆ วันเวลาเดิมๆ ทว่าทุกๆ วันก็มีอะไรให้ชาวบ้านพบเห็นและเรียนรู้อยู่เสมอ อาจเป็นกระแสเชี่ยวกรากของการมีความสุขในการบริโภค กระแสการอนุรักษ์ทรัพยากร หรือความคิดแบบใหม่ๆ ที่เข้ามากระทบคนที่นี่ให้ได้ต่อต้านหรือปรับประยุกต์เพื่อความอยู่รอดของตนเอง ครอบครัวและชุมชน รวมถึงการเคลื่อนไหวต่อสู้ในชื่อของเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือด้วย

ความเป็นไปของบ้านแม่กองซ้ายในช่วงปี พ.ศ. 2548-2549 ที่จะบรรยายถึงนี้ อาจจะเป็นช่วงเริ่มต้น ช่วงระหว่าง หรือจุดจบของอะไรในอนาคตที่แม้แต่คนที่นี่ก็ไม่อาจรู้ได้ ท่ามกลางความปรองดองในหมู่เครือญาติและความไม่เห็นพ้องและต่อรองในบางเรื่องถือเป็นธรรมดา แต่ที่รู้ในวันนี้ผู้ศึกษาสัมผัสได้ถึงความมีน้ำใจ อธิษาศัยไมตรีที่ดีของผู้คน อารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีความเคารพต่อธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคิดถึงคนในรุ่นต่อไป เป็นความสุขและประทับใจไม่เฉพาะผู้ศึกษาเท่านั้น หากแต่เป็นอีกหลายคนที่เคยสัมผัสบ้านแม่กองซ้ายมาแล้ว

¹⁸ ผู้ศึกษาขอใช้คำเรียกพี่น้องบ้านแม่กองซ้ายในข้อ 3.7. ตามความเป็นจริงที่ผู้ศึกษาเรียกเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นปัจจุบัน

¹⁹ พี่ แปลว่าชายหรือข่าในภาษาปกากะญอ

²⁰ พี่อ แปลว่าตาหรือปู่ในภาษาปกากะญอ

3.7.1. รักษาเมล็ดพันธุ์ สืบทอดชีวิต

หลังจากมีการรังวัดพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ในปี พ.ศ. 2544 คนกับชาวบ้านมีข้อตกลงกันว่า จะไม่ขยายพื้นที่ใดๆ เพิ่ม

ปัจจุบันชาวบ้านทุกครอบครัวทำนาและยังทำไร่หมุนเวียน โหม่กุ่มขมิไร่หมุนเวียนสองแห่ง ในปีที่ไม่ได้ทำก็จะให้ครอบครัวของน้ำจันทร์ฟองทำแทน ผลผลิตที่ได้จะแบ่งกัน มีจำพวก งา พริก ผัก มัน เผือก และข้าว ไร่หมุนเวียนแต่ละผืนอยู่ห่างกันไม่เหมือนแต่ก่อนที่ติดกันเป็นผืนใหญ่ เนื่องจากทำนาแล้วได้ผลผลิตข้าวดีพอต่อการบริโภคและขายในบางครอบครัว ประกอบกับความไม่เข้าใจของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในเรื่องการหมุนเวียนพื้นที่ในการทำไร่ พื้นที่แม่คงซ้ายจึงลดจำนวนพื้นที่ไร่ลงไป แต่ครอบครัวมีไร่น้อยลงและทำกินน้อยลง ถ้านับว่าข้าวพอกินแล้วคนที่นี้ก็คงไม่ต้องทำไร่หมุนเวียนให้เสี่ยงต่อเจ้าหน้าที่ป่าไม้อีก แต่ไร่หมุนเวียนเป็นการผลิตที่มีคุณค่าและมีความหมายต่อปกากะอูอซึ่งไม่เฉพาะที่แม่คงซ้ายเท่านั้น นั่นคือ

หากไม่ทำไร่หมุนเวียน ชาวบ้านก็จะไม่ได้กินผักบางชนิดที่ปลูกในไร่ได้ดีกว่าในสวนปลายนา เช่น บวบเล็ก งาดำ งาขาว มัน เผือก เป็นต้น ชาวบ้านจะได้กินพริกน้อยลง เพราะอายุของต้นพริกที่สวนปลายนาสั้นกว่าในไร่หมุนเวียน ห่อว²¹ที่ปลูกใกล้นาจะขึ้นแต่ไม่โต ส่วนผักกาดที่ปลูกในสวนบางแห่งที่มีความชื้นมากก็ปลูกไม่ได้

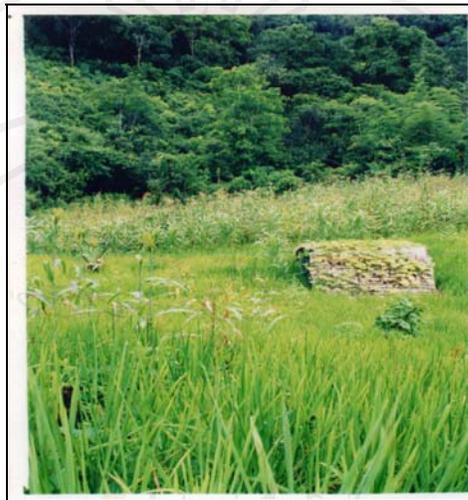
หากไม่ทำไร่หมุนเวียนพืชพันธุ์เหล่านี้รวมถึงข้าวไร่พันธุ์ต่างๆ ของปกากะอูอ เช่น ปิ้อชู ปิ้อกัวอ บือหมือบอ บือหมือกวอ บือทอหละ ถั่วเหลือง ก็จะสูญหาย หากจะปลูกในภายหน้าก็ต้องไปขอจากชุมชนอื่น

หากไม่ทำไร่หมุนเวียน ลูกหลานรุ่นต่อไปก็จะไม่ได้เรียนรู้ความสุขความทุกข์ของคนรุ่นปู่ย่า ไม่เห็นรากเหง้าของตนเอง ไม่รู้จักคำสอน บทเพลง บทกลอน ของเผ่าพันธุ์ตนเอง เพราะคำสอน บทเพลง บทกลอนต่างๆ ของปกากะอูอที่มีคุณค่าและสำคัญนั้นมีอยู่มากในการทำไร่หมุนเวียนซึ่งเป็นวิธีการผลิตดั้งเดิม

อีกอย่างหากคนเพิ่มขึ้น ข้าวในนาที่กินไม่พอ ต้องทำไร่ แล้วถ้าไร่เก่าที่ทิ้งไว้ให้ดินไม้โตมากก็ไม่สมควรทำ ความเป็นจริงระยะเวลาพักไร่ที่สมควรคือ 7 ปีซึ่งทำได้ในสมัยที่ยังไม่มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้และใช้ข้าวเชื้อครอบครัวละประมาณ 5-9 ถัง แต่ปัจจุบัน ทุกครอบครัวมีนาและทำไร่น้อยลง จำนวนข้าวเชื้อลดลงเหลือเพียงถังเดียว ที่ไร่หมุนเวียนก็มีระยะหมุนได้เพียงสองหรือสามปี

²¹ ดินหอมสำหรับใส่แกลง ดัมหรือน้ำพริก ช่วยให้รสชาติอร่อยขึ้น

กรณีของยายหม้อด้าและตาติซซึ่งมีไร่หมุนเวียนอยู่สามแห่ง แต่เนื่องจากไม่มีลูกๆ คนใดทำ และยายกับตาก็ทำไม่ไหวแล้ว เรื่องนี้จึงเข้าสู่วงประชุมเพื่อตัดสินใจให้คนที่ต้องการทำไร่หมุนเวียนในที่สามแห่งนี้รับไป คือครอบครัวของพี่ศัดและพี่อำพร พะตีแก้วและแม่ กับ พี่เดือนและน้ำหม้อคา ทั้งสามครอบครัวต้องจัดการทำกินในแต่ละปีเพื่อให้คงสภาพการทำกินไว้ หากจะเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ต้องบอกกล่าวกันเพื่อหาทางออกต่อไป

ไร่หมุนเวียนเมื่อยังไม่เก็บเกี่ยว

3.7.2. ชีวิตในฤดูเก็บเกี่ยว

ปัจจุบันชาวบ้านมีที่นาหลายแห่ง การเก็บเกี่ยวครั้งนี้บางส่วนก็ไม่ได้ไปเอาแรงเพราะจะเกี่ยวข้าวไม่ทัน แต่ปีนี้แต่ละครอบครัวรีบเกี่ยวข้าวเมื่อเห็นครอบครัวหม่มกั้งซึเกี่ยวข้าวตรงนาที่เป็น แดลอคอแซะถ่าเป็นครอบครัวแรก

สมัยนี้ผู้หญิงรู้เรื่องการทำนาดีกว่าผู้ชาย ไม่เหมือนสมัยแรกที่ทำนาซึ่งผู้หญิงไม่รู้และไม่สนใจ นาของหม่มกั้งซึข้างๆ น้ำแม่คองขวานั้นตอนแรกพ่อกริชซื้อมาจากพ่อพีจี ทำไปได้สักกระยะ พ่อก็ขายให้ลูกเขยพีเวอร์ เมื่อลูกเขยพีเวอร์ย้ายไปอยู่เวียงแหง เขาก็ขายคืนให้หม่มกั้งซึเมื่อพ่อเสียชีวิตแล้ว หม่มจึงทำนาที่นั่นจนทุกวันนี้

ในบ้านแม่คองซ้ายหากครอบครัวใดไม่ได้ทำนา ชุมชนก็แบ่งให้เอาแรงและให้ข้าวกลับไป จะไม่ให้คั้นรันท่าอยู่คนเดียว เพราะครอบครัวนั้นจะลำบากลำพัง คนแม่คองซ้ายคิดอย่างนี้มาตั้งแต่สมัยก่อนที่มีคนคนหนึ่งจากบ้านแม่ปากี อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มาขออยู่ที่นี้สองปี โดยพักอยู่บ้านพะตีนะพอ (ผู้เริ่มขุดถนนที่รถผ่านได้) มาจนปัจจุบันชุมชนก็จัดการคล้ายๆ อย่างนี้ อย่างครอบครัว

ของจี ซึ่งมีที่น่าน้อยกว่าใครๆ ในหมู่บ้าน เนื่องจากสมัยที่พ่อของจียังมีชีวิตอยู่ บางครั้งเงินที่ได้จากการขายวัวควายได้นำไปซื้อฝิ่น ส่วนที่นาที่เคยมียี่ได้ขายให้พ่อกริช ทุกวันนี้ ชาวบ้านจึงให้ ลูก น้องชายของพี่จี ไปเอาแรงเกี่ยวข้าวกับครอบครัวอื่นๆ และแบ่งข้าวมาให้

หลายแรงแข่งขัน ตีข้าวในนาที่ห้วยฮ่อม

เยาวชนบางคน เช่น รัศมีไปเรียนที่บ้านออนใน-ป่าดิ่ง กรุณาไปเรียนพระคัมภีร์ที่อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย จันท์ดา กับเลขาไปเรียนที่คอยสะเก็ดและพักอยู่ที่บ้านเบธานีซึ่งเป็นกลุ่มคริสเตียน พ่อแม่ของเยาวชนเหล่านี้ใช้ข้าวจำนวน 30 ถังแลกเปลี่ยนค่าเล่าเรียนของลูกต่อหนึ่งปีการศึกษา

หลายคนที่เคยไปทำงานข้างนอกก็กลับมา เช่น วีระ วิทยา สมพร วรรณภา ยังมีบางคนก็ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านแล้วแต่งงานมีครอบครัวกับคนในเมืองและไม่กลับมาอยู่ในหมู่บ้านอีก เช่น พี่จันท์ พี่อ้อม ซึ่งเป็นลูกสาวพระดีศรี พี่ดาหรือสะคาที่เคยทำคลอดให้แม่ยูริ เธอไปทำสวนลำไยและร้านอาหารที่อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ลูกสาวโหมคนโตที่ชื่อจินตนา ลูกสาวพระดีเนาะพอที่เคยซื้อเครื่องสีข้าวให้พ่อ น้าดี น้องสาวคนเล็กของโหมก็ยังทำงานที่โรงงานเชียงใหม่โพมแถวอำเภอคอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงพี่เทอ ลูกชายน้ำจันท์ฟองก็ทำงานอยู่ที่นั่น บางคนไปทำงานข้างนอกพบรักกับคนปกากะญอด้วยกันก็กลับมาแต่งงานแล้วออกไปทำงานทั้งคู่ก็มี และอยู่ในหมู่บ้านก็มี

ปี พ.ศ. 2550 โหมกึ่งซิมิโครงการจะรื้อบ้านเพื่อสร้างใหม่เพราะปลวกกินเสาบ้าน โดยมีไม้บางส่วนยังใช้ได้ เวลานี้น้องสุพรโตเป็นหนุ่มสามารถทำหน้าที่หาไม้สร้างบ้านได้เต็มที่ ช่วงหนึ่งไปเอาไม้ในเขตป่าใช้สอยพร้อมกับพี่ชาติเพราะพี่ชาติก็กำลังจะปรับปรุงบ้าน อีกช่วงไปกับพี่ผัด ลูกชายน้ำจันท์ฟองซึ่งหาไม้ไปใช้งานเช่นกัน ถือว่าเป็นการเอาแรงกันแบบหนึ่ง ไม้ที่น้องสุพรไปเอามาคือไม้

สน ซึ่งคนที่น้ำใช้ทำเชื้อไฟ เนื่องจากในป่ามักจะมีต้นสนถูกฟ้าผ่า บางคนจึงไม่นำไม้นี้มาสร้างบ้าน เพราะกลัว แต่โหมไม่ถือเช่นนั้น บ้านของโหมในปัจจุบันก็ทำจากไม้สน

3.7.3. ประปาภูเขา

ประปาภูเขาที่นักศึกษาในกลุ่มศรัทธาณาธารมาบุกเบิกไว้เมื่อปี พ.ศ. 2542 ทำให้ชีวิตชาวบ้าน โดยเฉพาะผู้หญิงซึ่งต้องทำหน้าที่ซักล้างภายในบ้านมากกว่าผู้ชายสะดวกมากขึ้น จากสมัยก่อนที่ต้องแบกน้ำขึ้นเขาเพราะสภาพบ้านเรือนที่นี้ตั้งอยู่ลดหลั่นกันลงไปเป็นทางชัน แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งก็ไม่ได้ทิ้งวิถีชีวิตเดิมคือการซักผ้าและอาบน้ำในห้วยแม่คองไม่ว่าวันนั้นน้ำประปาจะไหลหรือไม่ไหลก็ตาม แต่เนื่องจากท่อช่วงปลายที่ต่อจากห้วยซ่อมซึ่งเป็นต้นน้ำประปาภูเขาามีขนาดเล็ก ในบางครั้งมีปัญหา น้ำไหลน้อยและช้า บางวันพีสอง ผู้ดูแลแท็งค์กรองน้ำจึงต้องงดปล่อยน้ำจากแท็งค์กรองประจำหมู่บ้าน เพื่อให้ระดับน้ำเข้าสู่ปกติแล้วปล่อยต่อ จึงทำให้บางครั้งไม่มีน้ำประปาภูเขาใช้

ประปาภูเขาจากน้ำห้วยซ่อมที่ทำฝายเล็กๆ แล้วต่อท่อมายังหมู่บ้าน

3.7.4. ความเชื่อและศาสนา

การที่ชาวบ้านเปลี่ยนจากการนับถือผีมาเป็นพุทธและคริสต์เพราะว่าการนับถือผีนั้นมีพิธีกรรมที่มีรายละเอียดมากและเคร่งครัด ในสถานการณ์เศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป บางครั้งลูกๆ ไม่สามารถกลับมาทำพิธีกรรมได้เพราะทำงานและเรียนหนังสือ นี่เป็นส่วนหนึ่งจากแรงกระทบของโลกาภิวัตน์ การทำพิธีกรรมก็จะยากลำบากมากขึ้น หากทำพิธีกรรมผิดขั้นตอนก็ต้องทำใหม่ และการทำพิธีกรรมในบริบทปัจจุบันก็ทำให้สิ้นเปลืองมากขึ้น จึงมีการเปลี่ยนศาสนา สำหรับบางครอบครัวก็เปลี่ยนมานับถือพุทธศาสนาเฉพาะพิธีกรรมภายในครอบครัวกล่าวคือตัดพิธีเอาะแม (มา/เอาะบ๊ะ) หรือการเลี้ยงผีบรรพชนหรือผีเรือนออกไป แต่พิธีกรรมการเลี้ยงผีไร่ ฝืนา ยังมีอยู่ เช่น ครอบครัวพะดี

แก้ว ครอบครัวพะดีเฒ่าพอ สำหรับการตัดสินใจเปลี่ยนนั้นขึ้นอยู่กับการตกลงกันภายในครอบครัวถึงความจำเป็นและเหมาะสม

ด้วยเหตุที่ว่าคนปกากะญอนั้นถือที่บ้านเป็นของผู้หญิงและนับถือผีบรรพชนฝ่ายผู้หญิง ตามธรรมเนียมเมื่อผู้หญิงซึ่งเป็นเจ้าของบ้านเสียชีวิต สามีนไม่มีสิทธิ์จะนำภรรยาใหม่หรือคนอื่นมาอยู่ได้ จะต้องทำลายบ้านแล้วสร้างใหม่ แต่ผู้หญิงหากเลิกกับสามีหรือสามีเสียชีวิตแล้วเธอมีสิทธิ์ให้ผู้ชายหรือคนอื่นมาอยู่ได้ เมื่อพะดีแก้วแต่งงานกับสาวบ้านแม่จะปู อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ตามธรรมเนียมพะดีแก้วจะต้องย้ายเข้าไปอยู่ที่บ้านผู้หญิง แต่ในความเป็นจริงพะดีแก้วทำเช่นนั้นไม่ได้เนื่องจากตัวพะดีเองมีบทบาทการเป็นผู้นำหมู่บ้านของบ้านแม่กองซ้ายและต้องดูแลพิชูแม แม่ของตนเองและน้ำชายด้วย และแม้ว่าจะให้ฝ่ายผู้หญิงมาอยู่กับพะดีแก้วที่บ้านแม่กองซ้ายก็ไม่สามารถให้อยู่ร่วมหลังคาเรือนเดียวกันโดยที่ใช้เตาไฟและที่เลี้ยงหมูแห่งเดียวกันกับแม่ของพะดีแก้วได้ เพราะถือนับถือผีคนละตนกัน เหตุนี้หากพะดีแก้วจะให้แม่กับน้ำอยู่บ้านลำพังก็จะยิ่งทำให้แม่กับน้ำที่แก่เฒ่าแล้วยิ่งลำบากมากขึ้นไปอีก ดังนั้น ครอบครัวพะดีแก้วจึงตัดสินใจตัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพชนออกไป คงไว้แต่พิธีกรรมการผลิตและพิธีกรรมระดับหมู่บ้าน การตัดสินใจครั้งนี้คือส่วนหนึ่งของการจัดสรรทรัพยากรภายในครัวเรือน

มีสามครอบครัวคือคาตชิกับยายหม้อด้า จันท์แก้วกับปู้ด และ แก้วมากับอินปิ่นที่ยังทำพิธีเลี้ยงผีบรรพชน นั่นคือความเชื่อเรื่องผีและการนับถือยังมีอยู่ผสมผสานกับศาสนาพุทธทั้ง 14 ครัวเรือน แม้ว่าที่บ้านแม่กองซ้ายในปัจจุบันจะไม่มีหม้อผีแล้วก็ตาม ชาวบ้านที่ยังนับถือผีก็จะพึ่งพาพะดีคำแพ หมอผีชาวเวียงแหงในการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาโรค

สำนักปฏิบัติธรรมบ้านแม่กองซ้าย มีทั้งพระรุดงค์ (ธรรมยุติกนิกายและมหานิกาย) มาพักและมีพระซึ่งจำพรรษา เส้นทางที่พระรุดงค์รูปหนึ่งเดินผ่านคือ เริ่มจากวัดพระเจ้าตนหลวง ตำบลสันป่ายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ รุดงค์ผ่านบ้านผาแดง บ้านผาเอื้อง มาที่บ้านแม่กองซ้าย และไปต่อยังขุนคอง ด้านพ่อสุวิมล (สุจิตต์) ยังคงจัดการดูแลพระสงฆ์ที่มาปฏิบัติธรรม โดยมี เลเซและลูกเป็นผู้ช่วย เช่น การลงไปซื้อของใช้ที่จำเป็นและขนมายังสำนักปฏิบัติธรรมพร้อมกับพระสงฆ์ด้วย

ส่วนกลุ่มคริสเตียน 10 ครัวเรือน ยังคงนมัสการพระเจ้าตามวันเวลาที่กำหนดคือ

วันพุธ ที่บ้าน ช่วงกลางคืน

วันศุกร์ ที่โบสถ์ ช่วงกลางคืน

วันเสาร์ ที่บ้าน ช่วงกลางคืน

วันอาทิตย์ ที่โบสถ์ ช่วงสายและกลางวัน กับที่บ้าน ช่วงกลางคืน

การนมัสการที่บ้านจะเป็นการหมั้นเวียนรับผิดชอบกันไป หรือหากมีกรณีพิเศษ เช่น ลูกสะใภ้ของพี่เวอร์คลอดลูกก่อนกำหนดและเด็กทารกเป็นโรคหัวใจและต้องอยู่ในตู้อบรักษาต่อในโรงพยาบาลแมคคอมิค พี่ๆ น้องๆ จึงมารวมกันนมัสการที่บ้านพี่เวอร์เพื่ออธิษฐานให้ทารกน้อยที่มีอาการผิปกติทางหัวใจคนนี้มีอาการดีขึ้น การหมั้นเวียนก็จะสลับกับบ้านที่รับผิดชอบในวันนั้น

นอกจากนี้คืนสุดท้ายของเดือนพฤศจิกายนและธันวาคมจะเป็นการนมัสการพิเศษเนื่องในเดือนเกิดของพระเยซู อีกทั้งมีการจัดงานวันคริสต์มาสสลับกับคริสตจักรบ้านออนในป่าตั้งทุกปี

3.7.5. ผู้นำทางการ

บ้านแม่กองซ้ายในสายตาของรัฐเป็นกลุ่มบ้านหนึ่งของบ้านใหม่ หมู่ที่ 1 ตำบลเมืองคอง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ จึงไม่เคยมีผู้นำทางการ เนื่องจากมีฐานะเป็นกลุ่มบ้าน หย่อมบ้าน หรือปึกบ้าน ที่รัฐไม่ถือว่าเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

ที่ผ่านมานอกจากคนพื้นเมืองตำบลเมืองคองจะได้เป็นผู้นำทางการของรัฐ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว ด้วยความที่ตำบลเมืองคองมีประชากรเชื้อสายปกากะญอหลายหมู่บ้านจึงได้มีคนปกากะญอเข้าไปมีตำแหน่งผู้นำทางการด้วย เช่น นายกอบด. เมืองคองสมัยที่ผ่านมาซึ่งเป็นผู้หญิงปกากะญอชื่อหน่อเคื้อ กำนันคนก่อนที่ชื่อหนู เป็นต้น

3.7.6. การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและการเดินทางเพื่อป่าชุมชน

การจัดการที่ดินขณะนี้ไร่มุมนเวียนมีขอบเขตชัดเจนและไม่เพิ่มพื้นที่

ที่นาเป็นของคนที่เข้าไปทำเป็นคนแรก หรืออาจมีการเปลี่ยนเจ้าของตามแต่กรณี เช่น พ่อสุวิมลได้มาขอที่นาจากพ่อกริชบริเวณน้ำแม่กองขวา ปัจจุบันที่นาตรงนั้นก็เป็นที่ของพ่อสุวิมลกับดวงคำซึ่งแบ่งกันทำ ที่นาของคนแม่กองซ้ายส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้านเก่าในอดีต เช่น แคลออุอะปัจจุบันเป็นที่นาของพี่ชัย แคลออะซะถ้าปัจจุบันเป็นที่นาของใหม่กั้งซี เป็นต้น

ผลผลิต เช่น กล้วย มะละกอ มะม่วง พริก ตะไคร้ ที่มีคนปลูกไว้ตามสวนหัวไร่ปลายนาชาวบ้านทุกคนสามารถไปเก็บมากินได้ แม้ว่าจะไม่ได้ปลูกเองก็ตาม ส่วนใหญ่ผู้ที่ปลูกพืชผลไว้จะเป็นผู้หญิงคือกินแล้วขูดหลุมฝังเมล็ดหรือว่าเก็บไว้ ส่วนผู้ชายก็มีบ้าง

การดูแลรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ชาวบ้านได้ทำมาก่อนหน้าที่จะเข้าร่วมกับคนแล้วในลักษณะความเชื่อที่บอกต่อกันจากพ่อแม่สู่ลูกซึ่งความเชื่อและข้อห้ามต่างๆ ส่วนมากจะมาจากผู้ชายเนื่องจากสมัยที่ก่อนผู้ชายจะไปทำไร่มากกว่า จึงทำให้พบเห็นเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามความเชื่อมากกว่าแล้วจึงมาบอกผู้หญิง ผู้หญิงและลูกก็เชื่อตาม ความเชื่อเหล่านี้มีมานานเพียงแต่ไม่ได้มีการจัดการที่เป็นระบบและสื่อสารกับคนภายนอกให้ได้รับรู้ โหม่กั้งชิมองว่าการมีการสื่อสารกับคน

ภายนอกคั้งที่คณ.เข้ามาสนับสนุนนั้นดีกว่าแต่ก่อน เนื่องจากคนภายนอกจะได้รับรู้ถึงการดูแลรักษา ทรัพยากรของชาวบ้านและไม่เข้ามาทำลาย อย่างเช่น กฎระเบียบ การกำหนดเขตป่าชุมชนใช้สอยและ อนุรักษ์ แนวกันไฟบนภูเขา การบวชป่า รวมถึง สื่อ เช่น แผนที่ โมเดล นิทรรศการ ป้ายประกาศเตือน ป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา เขตป่าชุมชน เป็นต้น กรณีป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ชาวบ้านเคยคิดมา ก่อนที่คณ.จะเข้ามาสนับสนุน เนื่องจากครั้งหนึ่งเคยมีชาวบ้านที่อื่นมาใช้ยาเบื่อปลาในน้ำแม่คงซ้าย และปลาตายจำนวนมาก ครั้งนั้นชาวบ้านเพียงแค่คิดแต่ยังไม่มีการทำ รวมถึงโครงการเรียนรู้ป่าจากภูมิ ปัญญาชาวบ้านที่ทำให้ชาวบ้านมั่นใจที่จะสื่อสารเรื่องราวของตนเองสู่คนอื่นๆ ที่เข้ามาสัมผัสจริงใน หมู่บ้าน

การเคลื่อนไหวกับคณ. ในระดับเครือข่าย ตัวแทนบ้านแม่คงซ้ายที่ไม่ได้ออกไปเช่นแต่ก่อน คือพะดี โห่ยกาเนื่องจากติดภาระทางคริสตจักร ส่วนพะดีบุญศรีก็มีอายุมากขึ้นไม่ค่อยสะดวกแล้ว บัว จันท์ ต้องลงไปทำงานในเมืองเชียงใหม่ คนที่ยังเป็นตัวแทนของหมู่บ้านก็มี พะดีแก้ว พะดีบือคา พะดี ลิเลอะ พี่ชัย ไปประชุมตามสถานการณ์ทุกครั้งที่มีประกาศ และคนเหล่านี้ก็กลับมาในหมู่บ้านก็จะมา ถ่ายทอดและถามความเห็นของพี่น้องเกี่ยวกับเรื่องที่ได้รับรู้มาด้วย เพื่อให้ชาวบ้านมีความรับรู้และเข้าใจ เรื่องต่างๆ ในระดับที่ใกล้เคียงกันมากที่สุด เมื่อไปประชุมครั้งต่อไปก็จะนำความเห็นของหมู่บ้านส่ง ต่อไปยังคณะทำงานกลางของคณ.ด้วย

ด้านความคืบหน้าของพระราชบัญญัติป่าชุมชน เนื่องด้วยเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2548 คณะกรรมาธิการร่วมสองสภา ได้ร่วมกันพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน โดยมีการเพิ่มเติม ‘เขต พื้นที่อนุรักษ์พิเศษ’ ซึ่งไม่อนุญาตให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนได้ ทำให้ชุมชนจำนวนมากจะต้องถูกอพยพ จากพื้นที่ป่า เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรภาคเหนือและเครือข่ายป่าชุมชนทั่วประเทศเห็นร่วมกันว่าการเพิ่ม เขตพื้นที่อนุรักษ์พิเศษนี้เข้าไปผิดจากเจตนารมณ์เดิมของพระราชบัญญัติป่าชุมชนซึ่งสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎรได้พิจารณาผ่านด้วยคะแนนเสียง 341 เสียง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ด้วยเหตุนี้ การ เคนรณรงค์ “ธรรมชาติขาดจากเชียงใหม่ถึงรัฐสภา เพื่อป่าชุมชนของคนทั้งประเทศ” ซึ่งเกิดจากพลัง ศรัทธาในการต่อสู้ด้วยสันติวิธีของ “คนอยู่ป่า” จึงเริ่มขึ้นในวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ. 2548 เพื่อเผยแพร่ ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนตลอดเส้นทางที่เดินผ่าน และเพื่อยืนยันคุณค่าของพระราชบัญญัติป่าชุมชน ฉบับที่ผ่านการพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎรซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิและมีส่วนร่วมใน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จนกระทั่งวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2548 ขบวนการธรรมชาติ ชาติฯ และเครือข่ายพันธมิตรได้เดินทางถึงรัฐสภาเพื่อยืนยันในพระราชบัญญัติป่าชุมชนฉบับที่ผ่าน

สภาผู้แทนราษฎรดังกล่าว พร้อมกับรอผลการประชุมคณะรัฐมนตรีโดยผลในครั้งนั้นปรากฏว่าไม่สามารถนำวาระพิจารณาร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชนเข้าพิจารณาได้ทันจึงยังไม่มีข้อยุติ

การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญนี้พี่น้องหญิงชายบ้านแม่คงซ้ายได้ร่วมกันตกลงใจโดยพระดีบือคา เป็นตัวแทนบ้านแม่คงซ้ายออกไปร่วมเดินรณรงค์ในเส้นทางช่วงเชียงใหม่ถึงลำปาง จากนั้นพระดีแก้วและพระดีลีเลอะลงปรับหน้าที่ต่อจากลำปางถึงกรุงเทพฯ การเดินรณรงค์นี้ตรงกับช่วงเกี่ยวข้าว ดังนั้น บางครอบครัวจึงส่งตัวแทนไปช่วยงานครอบครัวของพระดีแก้วด้วย การส่งตัวแทนชาวบ้านไปเดินขบวนครั้งนี้ทำให้เห็นการแบ่งงานกันทำภายในชุมชนและครอบครัวที่ผู้ชายจะรับหน้าที่ประสานงานนอกหมู่บ้านและติดตามข้อมูลทางการเมืองเป็นหลัก ขณะที่ผู้หญิงจะดูแลรับผิดชอบงานในครอบครัวภายในบ้านเป็นส่วนใหญ่ หากจะออกไปร่วมกิจกรรมนอกหมู่บ้านก็จะเข้าไปในเรื่องเศรษฐกิจและบทบาทที่ผู้หญิงถนัดเช่น การจัดการเมล็ดพันธุ์ การทอผ้า การดูแลติดตามลูกไปร่วมงานของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน เป็นต้น กับการออกไปร่วมกิจกรรมที่พี่เลี้ยงระบุคุณสมบัติของผู้เข้าร่วมว่าเป็นผู้หญิง เห็นได้ว่าหากเป็นกิจกรรมทางการเมืองในระดับคนกลางชาวบ้านจะส่งตัวแทนที่เป็นผู้ชายออกไปหากพี่เลี้ยงไม่ระบุว่าต้องมีผู้หญิงมาร่วมกิจกรรม

ชมรมชาติยาดราเพื่อป่าชุมชนของคนทั้งประเทศ ขณะกำลังมุ่งหน้าสู่ทำเนียบรัฐบาล

นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้ร่วมโครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืน (ภาคเหนือตอนบน) ซึ่งก่อนหน้านี้ทางพี่เลี้ยงได้ประเมินสถานการณ์ศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้เพื่อเอาชนะปัญหาความยากจนที่ตั้งขึ้นในรัฐบาลทักษิณว่าเป็นการดำเนินการตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 ที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่ดินให้ชาวบ้านที่อยู่ในเขตป่าได้ จึงได้ต่อรองกับรัฐบาลเพื่อดำเนินการแก้ไขปัญหาโดยยึดเอาแนวทางของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง ในชื่อศูนย์ปฏิบัติการต่อสู้

เพื่อเอาชนะปัญหาความยากจนภาคประชาชน (ศตจ.ปชช.) เมื่อคณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติยึดอำนาจและตั้งรัฐบาล รัฐบาลได้เปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์จัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) โดยมีเนื้อหางานเช่นเดิม คือให้รัฐบาลยอมรับแนวทางที่เรียกว่า โฉนดชุมชน นั่นคือชุมชนหรือชาวบ้านเป็นคนจัดการที่ดินเอง รัฐต้องยอมรับที่ดินที่ชาวบ้านถือครองเป็นหลัก และให้ยอมรับสิทธิชุมชน ดังนั้น ชาวบ้านจึงต้องนำหลักหมุดไปปักแสดงขอบเขตที่ดินของตนเองและชุมชนตามที่เคยตรวจพิกัดค่าจีพีเอสไว้ พร้อมทั้งลงลำดับหลักหมุดเหล่านั้นด้วย ในขั้นตอนการจับค่าจีพีเอสและรังวัดพื้นที่ ผู้ชายในหมู่บ้านได้มีส่วนร่วมมากกว่าผู้หญิงเนื่องจากต้องเขียนบันทึกเป็นภาษาไทยซึ่งผู้ชายรุ่นผู้ใหญ่ได้รับการฝึกฝนและถนัดกว่าผู้หญิงในรุ่นเดียวกัน แต่ก็ยังมีเยาวชนผู้หญิงซึ่งเขียนหนังสือได้ร่วมอยู่ด้วย นอกจากนั้นในขั้นตอนอื่นๆ ตั้งแต่ทำความเข้าใจจนกระทั่งนำหลักหมุดไปปักตามที่ตั้งต่างๆ ชาวบ้านทั้งหญิงชายก็แบ่งหน้าที่กันตามพื้นที่ของแต่ละครอบครัว

ประชุมทำความเข้าใจที่บ้านพะตีแก้ว กับพะตีบ่อคาขณะกำลังไปฝังหลักหมุดศตจ.ปชช.

3.7.7. กองทุนของคนอยู่กับป่า

การต่อสู้กับคกน. นอกจากจะทำให้ชาวบ้านมีเพื่อนร่วมเดินทางมากขึ้นแล้ว ยังทำให้เกิดกองทุนต่างๆ ที่ต่อเนื่องจากกองทุนยาที่ริเริ่มโดยคนนำเที่ยว กองทุนยา มาจากคนนำเที่ยวลงทุนให้ชาวบ้าน โดยเก็บเงินเพื่อนๆ มาได้ประมาณ 3,000 บาท สำหรับชาวบ้านในการรักษาพยาบาล คนนำเที่ยวนำเงินไปฝากที่ครู เมื่อโรงเรียนถูกยุบจึงไปฝากให้พะตีบุญศรีดูแล

กองทุนสั้น จะเก็บต่อเมื่อมีคนออกไปประชุมเท่านั้น เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในช่วงแรกที่เข้าคกน.

กองทุนยาว ชาวบ้านเก็บกันเองเพื่อใช้ต่อสู้ระยะยาวจึงเรียกชื่อนี้ พะดีแก้วเก็บได้ประมาณ 4,000 บาทจึงยกให้พะดีบือคาดูแลต่อหลังจากมีมติในที่ประชุม แต่ละหลังคาต้องจ่ายห้าบาทต่อเดือน ปัจจุบันมีเงินหมื่นกว่าบาท โหม่งซึกซียากจะจ่ายให้กับกองทุนนี้แต่พะดีแก้วไม่ได้เรียกเก็บแล้ว

กองทุนดูแลป่าที่ได้จากรางวัลลูกโลกสีเขียว บ้านแม่กองซ้ายและบ้านแม่ป่าเส้ารับร่วมกัน 150,000 บาท จึงแบ่งครึ่ง ส่วนของบ้านแม่กองซ้ายเอาไปทำแท็งก์น้ำปกากะญอและท่อน้ำ ผู้ดูแลคือพะดีแก้ว

กองทุนโตโยต้า ได้รับ 30,000 บาท สำหรับซื้อวัวมาเลี้ยง พี่สม (ดวงคำ) เป็นผู้ดูแล

กองทุนแม่บ้าน ได้รับในช่วงเดียวกับกองทุนโตโยต้า พี่กิ่ง ลูกสาวของโหม่งซึกซียเป็นคนดูแล

กองทุนนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ภูมิวิเศษคน. ได้รับมา 100,000 บาท เมื่อหักคืนส่วนกลางแล้ว 20,000 บาท จึงเหลือ 80,000 บาท ผู้ดูแลคือพี่จันทร์แก้ว

กองทุนเหล่านี้ปัจจุบันไม่ได้เรียกเก็บเงินแล้ว สำหรับกองทุนแม่บ้านเป็นกองทุนที่มีกระบวนการชัดเจน เห็นได้จากก่อนจะให้กู้ยืมจะมีการตัดสินใจร่วมกันทุกครั้ง ต่างกับกองทุนอื่นที่บางครั้งเป็นการตัดสินใจของผู้ดูแลเท่านั้น เช่น พะดีแก้วให้พี่เลเซียมเงินกองทุนไปรักษาพยาบาล เมื่อกลุ่มแม่บ้านรู้ว่าพะดีแก้วเพราะเห็นว่าหลังจากพ้นจากการเจ็บป่วยแล้วพี่เลเซียมไม่ค่อยดูแลครอบครัว ดังนั้น โอกาสที่เขาจะนำเงินมาคืนกองทุนมีน้อยมาก กลุ่มแม่บ้านมีความเห็นว่ากองทุนใดๆ ก็ตามต้องผ่านการตัดสินใจร่วมกันก่อน

3.7.8. น้ำใจไม่เสื่อมคลาย

บางวันชาวบ้านไม่ได้เก็บพืชผักจากไร่หรือสวนปลายนา แต่จะเก็บในสวนหรือริมรั้วบ้านที่ปลูกไว้ เช่น กะเพรา ตะไคร้ มะละกอ พริก หรือหากบ้านหลังใดปลูกพืชผลชนิดใดได้ดีก็จะเป็นที่รับรู้ ชาวบ้านก็จะไปขอจากครอบครัวนั้น อย่างใบกะเพราและตะไคร้ที่บ้านยายหม้อด้า หากยังไม่หมดใครๆ ก็ไปขอเด็ดกลับไปทำกับข้าวได้ กล้วยหวีใดๆ ก็พร้อมจะให้เช่นเดียวกับแม่ศรีบุญ (เตาะแคะ) หรือมะละกอลูกโตๆ ก็มีคนมาขอจากโหม่งซึกซียไปเหมือนกัน ปกติคนแม่กองซ้ายจะไม่ขายพืชผลเหล่านี้แก่กัน แต่จะเป็นการขอแล้วให้ของอย่างอื่นตอบแทน เช่น โหม่งซึกซึกก็เป็นคนหนึ่งที่ไปขอกกล้วยจากยายหม้อด้า แต่จะให้ปลากลับคืนเนื่องจากยายหม้อด้ากับตาดีซึกแก่แล้วและไม่มีคนวัยหนุ่มสาวอยู่ด้วย มีเพียงยู่ที่เพิ่งกลับมาอยู่ด้วยไม่นานซึ่งเธอกำลังจะโตเป็นสาว ส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นทั้งคนไปขอและให้สิ่งต่างๆ ตอบแทนกันภายในชุมชน โดยผู้ชายมีบ้าง เช่น พะดีบือคา พะดีลีละอะ

3.7.9. ของซื้อของขาย

แม่ชดา (ดีพอ) จะลงไปซื้อของที่ตลาดอำเภอเชียงดาวและตลาดนัดเชียงดาวในวันอังคาร แต่ก็ไม่ทุกสัปดาห์ ของที่ซื้อมาขายเป็นพวก บะหมี่กึ่งสำเร็จรูป ไข่ไก่ เครื่องปรุง ผงซักฟอก น้ำยาล้างจาน ยาสระผม สบู่ ยาสีฟัน รองเท้าแตะ รองเท้าบู๊ท ถุงเท้า ค้ายสังเคราะห์ และขนมลูกอมต่างๆ คนขับรถสายเชียงดาว-เมืองทองจะคิดค่ารถในราคาที่รวมของเหล่านี้ด้วยประมาณ 150 บาท

ต้นปี พ.ศ. 2550 พี่กิ่งจะหยุดขายของเนื่องจากต้องนำเงินไปใช้จ่ายเกี่ยวกับการสร้างบ้านที่ยังค้าง คงเหลือแต่แม่ชดาที่ยังเปิดร้านอยู่ พี่น่องบ้านแม่คองซ้ายเห็นว่าการมีร้านขายของกินของใช้ที่จำเป็นในหมู่บ้านเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะประหยัดค่ารถและเวลาในการลงไปซื้อของที่ตลาดอำเภอเชียงดาว

นอกจากแม่ชดาและพี่กิ่งที่ออกไปซื้อของข้างนอกแล้ว ในหมู่บ้านก็ยังมีคนมาขายของเช่นกัน พ่อค้าขายลูกชิ้น อาหารถุง และขนมหวาน อีกคนคือพ่อค้าขายไส้อั่วเนื้อหมูที่ชื่อแบน เขาและภรรยาทำไส้อั่วและเนื้อขามูเข้ามาขาย ลุงแบนคนนี้เคยเข้ามาที่แม่คองซ้ายตั้งแต่ยังเป็นเด็ก สมัยนั้นแม่คองซ้ายยังอยู่ที่เคลอเส่อเคาะควิ ลุงแบนเข้ามาที่นี้กับปู่ แรกๆ ก็มาเที่ยวเฉยๆ แต่เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็เข้ามาในบทบาทพ่อค้าที่น่าขอมมาขาย ซึ่งในสมัยเส่อเคาะควิจะเอาของจำพวก สบู่ ยาสีฟัน ยาสระผม ถ้วยน้ำแคบ น้ำอ้อย มะขาม ฯลฯ มาแลกกับพริก ยาเส้น งา เป็นต้น นอกจากนั้นที่ผ่านมายังมีพ่อค้าแม่ค้าคนลำปางขับรถยนต์มาขายมีด ผ้าใบ ตู้เสื้อผ้า เสื้อ ให้กับชาวบ้านถึงในหมู่บ้านด้วย

ลุงแบน ชาวเมืองคองกับภรรยาขายไส้อั่ว เนื้อขามู กับร้านของพี่กิ่ง

ทั้งนี้ ในหมู่บ้านก็มีคนข้างนอกมาซื้อข้าว พริก กาแฟ วัล ควาย หมู เช่นกัน

รายหนึ่งชื่อคะนองเนตรและวิไลวรรณสองสามีภรรยาคนกลางรับซื้อข้าว ถั่วฝักยาว มะม่วง และผลผลิตตามฤดูกาลแห่งบ้านวังจ้อม อำเภอเชียงดาว ป้าวิไลวรรณรู้จักคนบ้านแม่คองซ้ายตั้งแต่รุ่นตา

ของเธอ เพราะมีชาวบ้านไปซื้อของและทำธุระที่เชียงดาวแล้วแวะพักที่บ้านเธอ โหมกั้งซิกก็เป็นคนหนึ่งที่เคยไปขายงาแล้วแวะพักที่บ้านตาของป้าวิไลวรรณ

ป้าวิไลวรรณและลุงคะนองเนตรมาซื้อข้าวที่แม่กองซ้ายเมื่อปี พ.ศ. 2548 และ 2549 รวมสองครั้ง และคาดว่าปี พ.ศ. 2550 จะมาอีกเพื่อเอาข้าวไปขายต่อให้ร้านค้าข้าวปลีกบ้านน้ำดิบอำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน ที่นั่นมีฟาร์มไก่ชนจำนวนมาก คนเลี้ยงไก่จะมาซื้อข้าวไปเลี้ยงไก่ชน การนำข้าวไปขายที่บ้านน้ำดิบเที่ยวหนึ่งได้กำไรประมาณ 1,000 กว่าบาท ป้ากับลุงได้ตกลงกับชาวบ้านให้ขายข้าวเป็นกิโลกรัมเพราะเป็นธรรมกว่าการขายเป็นถัง หากคิดราคาเป็นถัง ราคาตกอยู่ที่ถังละ 60 บาท เมื่อคิดเป็นน้ำหนัก ถังหนึ่งจะได้น้ำหนักประมาณ 10 กิโลกรัม หากข้าวดีน้ำหนักจะมากกว่านั้นเมื่อคูณกิโลกรัมละหกบาทจะได้ราคามากกว่าคิดเป็นถัง

ป้าวิไลวรรณมาซื้อข้าวจากชาวบ้านแม่กองซ้ายเฉลี่ยแล้วหลังคาเรือนละประมาณ 60-90 ถัง หรือ 600-900 กิโลกรัม จะมีอยู่ครอบครัวเดียวที่ไม่ได้ขายข้าวเพราะข้าวมีน้อยนั่นก็คือครอบครัวของแม่พี่จี และป้าวิไลวรรณยังให้พี่สุคำหาแมงกูดจีจำนวนหนึ่งมาขายให้ป้าด้วย นอกจากป้าวิไลวรรณมาซื้อข้าวแล้วยังมีคนลืซอีก ข้าวที่คนลืซซื้อไปจะไว้กินในครอบครัวไม่ได้ขายต่อ เงินที่ได้จากการขายข้าวจำนวนมากให้ป้าวิไลวรรณนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านจะนำไปซื้อหลอดหนามมาทำรั้ว โดยฝากป้าวิไลวรรณซื้อและขนมาให้ เนื่องจากรถขนข้าวต้องเข้ามาในหมู่บ้านเป็นเวลาสามวันและขนหลายรอบจึงจะเสร็จ

ข้าวนาบ้านแม่กองซ้ายมีมากพอที่จะขาย กับลุงคะนองเนตรและป้าวิไลวรรณแห่งบ้านวังจ้อม

พริกแห้งกิโลกรัมละ 120 บาทก็เป็นผลผลิตที่คนนิยมมาก คนลืซกลุ่มเดียวกันก็ซื้อไปด้วยใครไปใครมาก็ขอซื้อกลับไป เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขที่มาหยอดวัคซีนให้เด็กๆ บ้านแม่กองซ้ายก็ซื้อกลับไปบ้านด้วย

กาแฟที่เป็นมรดกของ โครงการส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกพืชเสพติดที่เจ้าหน้าที่หน่วยต้นน้ำแม่สลาหลวงเข้ามาส่งเสริมเมื่อปี พ.ศ. 2535 แล้วหลังจากนั้นขึ้นมาบอกให้ชาวบ้านอพยพ ก็มีคนมาซื้อในสองปีนี้ พ่อค้ารับซื้อคนนี้ชื่อชัย เป็นคนเมืองคองที่ร่วมหุ้นกับฝรั่งชื่อนิโคลาสรับซื้อกาแฟตามคอกต่างๆ แล้วนำไปบด คั่ว ขายกาแฟในร้านของตนเองแถวๆ โรงเรียนยุพราชวิทยาลัย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ราคาขายกาแฟที่เขาเสนอให้ชาวบ้านคือกิโลกรัมละหกบาท ซึ่งแถบจอมทองพ่อค้าจะให้ราคาสูงกว่านี้อยู่ที่ 7-12 บาท

นอกจากนี้ยังมีคนเชิงดาว เช่น ครูสมจิตร สุนันตะ ที่สอนมวยให้ลูกและจันทร์ทอง สองหนุ่มบ้านแม่คองซ้าย ครูมวยคนนี้เคยนำคนมาคว่ำควายของชาวบ้าน หากถูกใจและตกลงราคากันได้ก็จะซื้อเป็นต้น คนที่มาติดต่อซื้อวัวควายถือเป็นลูกค้าเก่าแก่ของหมู่บ้าน ทำให้คนแถบเชิงดาวรู้ข่าวจากคนเหล่านี้เกี่ยวกับผลผลิต ข้าว พริก และตามมาซื้อด้วยตนเอง เช่น ป้าวิไลวรรณคนซื้อข้าวและชัยคนซื้อกาแฟ

ช่วงที่คนลืงจัดงานปีใหม่หรืองานกินวอของชนเผ่าลืงต้นเดือนมกราคม จะมีพ่อบ้านแม่บ้านลืงขึ้นมาหาซื้อหมูในหมู่บ้าน รวมถึงคนเลี้ยงหมูที่เมืองคองจะมาซื้อหมูไปเลี้ยงต่อก็มี ราคาตามแต่จะตกลงและขนาดของหมู เริ่มที่ประมาณ 3,000 บาท

ส่วนไก่ที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้ ไก่ตัวใหญ่คิดเป็นกิโลกรัม กิโลกรัมละ 60 บาท แต่ถ้าตัวเล็กคิดราคาเป็นตัว ตัวละ 50-60 บาท

พริกไร่สารเคมี

ชัย พ่อค้ารับซื้อกาแฟกำลังจ่ายเงินค่ากาแฟให้วิไล

สมัยนี้ยังมีคนนำเที่ยวพาฝรั่งมาเดินป่าแถบเมืองคอง ครอบครัวของแม่บุญแทน (ปิ้ง) ซึ่งเคยให้ฝรั่งพักที่บ้านและขายเครื่องดื่มให้ฝรั่งได้ย้ายไปอยู่ที่บ้านใหม่ ตำบลเมืองคองแล้ว ในหมู่บ้านตอนนี้จึงมีที่พักให้ฝรั่งสองแห่งซึ่งรับคนนำเที่ยวและฝรั่งที่มาจากต่างบริษัทกันคือที่บ้านของจี และบ้านของ

แม่ยุ (พ่อลูกคนที่เคยขอให้พ่อกรีซหางานให้) บ้านทั้งสองหลังจะให้บริการที่พักที่ทำอาหารแก่ฝรั่งนักท่องเที่ยวที่มากับคนนำเที่ยวชาวลิซุ โดยที่ห้าห่มเครื่องนอนและอาหาร คนนำเที่ยวจะเตรียมให้นักท่องเที่ยว พี่จี้กับแม่ยุคิดค่าที่พักต่อคนคืนละ 50 บาท ส่วนพี่เก๋ สามปีจี้ นั้นเป็นลูกหาบรับส่งฝรั่งจากเชียงใหม่บ้าง เชียงดาวบ้างมาอยู่ที่หมู่บ้านและส่งต่อไปยังเมืองคองล่องแพต่อไป ลูก น้องชายของพี่จี้กับมิตรชัย ก็เป็นอีกคนที่เคยพาฝรั่งไปล่องแพน้ำแม่แดงเช่นกัน

3.7.10. รายได้เสริมของครอบครัว

หลังจากพี่ต่อม (นิตยา) เข้ามาทำโครงการทอผ้าข้อมสีธรรมชาติและช่วยกระจายผ้า เสื้อ และข้อม ให้ถึงมือผู้ซื้อ ผู้หญิงบ้านแม่คองซ่ายก็ได้ทอผ้าอย่างต่อเนื่อง มีการปรับเปลี่ยนสีสันทนออกไปบ้าง เช่น เสื้อปกากะตือหญิง ไม่ได้มีเฉพาะสีดำหรือน้ำเงินตามแบบธรรมเนียมของชนเผ่าเท่านั้น แต่ยังมีสีอื่นๆ ด้วยเพื่อความสวยงาม ผ้าถุงเช่นกัน แม้ว่าในขณะนี้ จะไม่มีใครเข้ามาทำงานกับกลุ่มผู้หญิงในเรื่องนี้แล้ว แต่ผู้หญิงหลายคนก็ยังทอผ้าทั้งไว้ใช้เองและขายด้วย โดยจะนำมาฝากขายไว้ที่บ้านของแม่ยุ ซึ่งเป็นที่พักฝรั่ง เมื่อขายได้จะหักเงินให้กับแม่ยุ 10 บาทต่อชิ้น คนที่ทอผ้ามาฝากแม่ยุขายก็มีที่ค่าน้อย แม่หน่อซึ และแม่ยุเอง ส่วนผู้หญิงบางคนก็ทอเก็บเอาไว้ บางครั้งเมื่อมีคนต้องการก็จะขอซื้อกับคนทอ มีบางครั้งทีคนภายนอกฝากคนที่ออกไปทำธุระที่เชียงดาวมาบอกให้ผู้หญิงทอก็มี ซึ่งผู้หญิงจะตกลงกันว่าใครต้องการทำก็ให้คนนั้นทำ หากสั่งทำหลายตัวก็ต้องทำหลายคน เวลาจะคิดราคาก็จะพิจารณาดูด้วยกันตามความเป็นจริงตามฝีมือและไม่เอากำไรมาก

3.7.11. ถนนหนทาง

หากไม่ได้มารถส่วนตัว จากอำเภอเมืองเชียงใหม่สามารถนั่งรถโดยสารประจำทางสายเชียงใหม่-ท่าตอนจากท่ารถถนนโชตนา นั่งรถประมาณชั่วโมงครึ่ง ถึงเชียงดาวลงที่ป้าย จากนั้นเดินข้ามฝั่งและเลี้ยวขวาให้ถึงหน้าโรงแรมเพียงดาว จะมีรถยนต์โดยสารจากเชียงดาว-เมืองคองจอดรอผู้โดยสาร มีรถวันละสี่เที่ยวซึ่งเป็นรถส่วนตัวของชาวบ้านตำบลเมืองคอง รถจะหมดช่วงบ่าย

รถสายนี้จะเลี้ยวเข้าสู่ถนนเชียงดาว-เมืองคอง ผ่านแยกถนนตัดใหม่สายเชียงใหม่-ฝาง สู่บ้านถ้ำชุมชนคนพื้นเมืองเชิงคอยหลวงเชียงดาว ผ่านหน่วยพิทักษ์ป่าสบห้วยผาตั้ง-นาเลา จากนั้นจะเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ที่สร้างเสร็จในปี พ.ศ. 2544 รถจะแล่นไปตามเส้นทางที่คดเคี้ยวสูงชัน เลาะไปตามไหล่เขา บ้างเป็นสันคอย ผ่านจุดที่มองเห็นคอยหลวงเชียงดาวอันงดงามฝั่งเหนือ ผ่านชุมชนลิซุบ้านนาเลาใหม่และบ้านฟ้าสวย จนถึงปากทางเข้าหมู่บ้านแม่คองซ่ายตรงใกล้หลักกิโลเมตรที่ 18

ถนนสายเชียงดาว-เมืองคอง เดิมมีรถหกล้อของสมาชิกสภาจังหวัดคนหนึ่งวิ่งขนส่งคนและสิ่งของ โดยเป็นไปในลักษณะที่ถ้านั้นผู้ใหญ่ว่านอนดูญาติให้วิ่งรถได้และเมื่อต้องการความช่วยเหลือก็

จะให้เจ้าของรถสนับสนุน แต่ปัจจุบันได้เลิกกิจการไป โดยมีบริษัทดาวทองซึ่งปัจจุบันวิ่งรถสาย เชียงใหม่-เวียงแหงได้รับสัมปทานการเดินรถสายนี้แต่ยังไม่ได้ดำเนินกิจการ ชาวบ้านเมืองคองจึงยังจัดการระบบการขนส่งโดยคนในท้องถิ่นได้

ส่วนการเดินทางจากเมืองคองหรือจากปากทางเข้าบ้านแม่คองซ้ายกลับลงมายังอำเภอเชียงดาว นั้นหากจะให้ทันสมัยรถโดยสารฯ จะต้องออกมารอรถในช่วงเช้า หากเป็นช่วงสายถึงบ่ายก็จะต้องขออาศัยรถยนต์ส่วนตัวที่ผ่าน ไปผ่านมาโดยสาร ไปยังอำเภอเชียงดาว

คดยหลวงเชียงดาวฝั่งเหนือ

ปากทางเข้าหมู่บ้านแม่คองซ้าย กิโลเมตรที่ 18

ปัจจุบันเมื่อใกล้ถึงวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ ฯลฯ พระดีนะพวยยังเป็น คนสำคัญในการชวนชาวบ้านมาซ่อมแซมและปรับถนนเข้าหมู่บ้านให้รถผ่านได้สะดวกขึ้น

3.7.12. การรักษาพยาบาล

ชาวบ้านบางคนยังกินยาสมุนไพร แต่กรณีป่วยหนักก็จะไปโรงพยาบาลเชียงดาว ดันสายรก หรือเดปอทุรุนถ้าสุดคือเดปอทุงของอิสยาห์ และอาโมส ส่วนเด็กๆ รุ่นต่อมา แม่ไปคลอดที่โรงพยาบาล เชียงดาวเนื่องจากเกรงว่าลูกจะมีอันตรายหากคลอดเองประกอบกับไม่มีหมอตำแยที่เชี่ยวชาญดังเช่นแต่ ก่อน จึงไม่มีเดปอทุง ส่วนการคุมกำเนิดและนำเด็กไปปรับวัคซีน ผู้หญิงแม่บ้านจะรับบริการฉีดยาและนำ ลูกไปที่สถานีอนามัยตำบลเมืองคอง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ชื่อทรงพล เริงใจ เป็นหัวหน้าสถานี

บางครั้ง หัวหน้าสถานี และอสม. จะเข้ามาพร้อมกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่เข้ามาประชุมเรื่อง ทางการ แต่ถ้าเป็น โครงการพิเศษเช่น การหยอดโปลิโอให้เด็ก หรือมาตรวจวัดความดันและ โรคเบาหวาน เขาก็จะเข้ามาในหมู่บ้านเพียงสองคน

แม่ปริณา พาลูกมาหอดวัคซีน

เจ้าหน้าที่และอสม.ตรวจความดันเบาหวานที่บ้านพะตู่บุญศรี

สถานการณ์สุขภาพของสถานีนามัยตำบลเมืองคอนระบุว่าคนตำบลนี้ส่วนใหญ่เป็นโรคระบบทางเดินหายใจ ยังไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง ส่วนคนในบ้านแม่กองซ้าย นอกจากอาการป่วยไข้ปวดเมื่อยเนื้อตัว ปวดท้องซึ่งไม่รุนแรงมาก แต่ยังมีพ่อยุที่เป็นวัณโรคปอด และวุฒิชัย ที่มีอาการขาอ่อนแรงและปวดหัว เมื่อไปรักษาที่โรงพยาบาลเชิงคาวก็ได้รับการส่งต่อไปยังโรงพยาบาลมหาราชเชียงใหม่ แพทย์วินิจฉัยว่าวุฒิชัยเป็นมะเร็งในเม็ดเลือดขาว ช่วงปลายปี พ.ศ. 2549 วุฒิชัยต้องรักษาตัวอยู่ที่เชียงใหม่เกือบสามเดือน จนปัจจุบันกลับมาอยู่ที่บ้านและยังคงไปตรวจตามนัดทุกครั้ง ชาวบ้านก็ห่วงใยและถามไถ่อาการของเขาอยู่เสมอ สมัยที่ยังแข็งแรงสบายดี วุฒิชัยขยันขันแข็ง ช่วยงานในบ้าน ในไร่นา และเป็นผู้ช่วยพระที่สำนักปฏิบัติธรรมที่หมู่บ้าน เมื่อมีการอบรมการเขียนแผนที่บ้านฉบับชาวบ้านและอบรมการอ่านแผนที่ วุฒิชัยก็เป็นคนหนึ่งเข้าร่วมและได้นำความรู้อันนี้มาใช้ประโยชน์ แผนที่บ้านแม่กองซ้ายฉบับไม่เป็นทางการที่ผู้ศึกษาแนบมานี้เป็นผลงานของวุฒิชัย

3.7.13. วันพักผ่อน

กลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธจะไม่ทำงานในไร่นา หาดักหาปลา ในวันพระ วันพระจึงถือเป็นวันหยุดและพักผ่อนของชาวบ้านกลุ่มนี้ ส่วนพี่น้องที่นับถือศาสนาคริสต์จะถือว่าวันอาทิตย์เป็นวันหยุดพักผ่อน นอกจากนี้วันพักผ่อนของคนที่นี่ก็คือวันที่ไม่มีภาระงานทั้งวัน เวลาว่างนอกจากจะไปมาหาสู่กันตามบ้านพี่น้องก็จะไปรวมตัวกันที่บ้านพ่อสุวิมล บ้านโหม่กุงชี แล้วเปิดวิซิดูหนังบ้าง คาราโอเกะภาษาปกากะญอบ้าง วันอาทิตย์จะมีกลุ่มผู้ชายทั้งพ่อบ้านและเยาวชนและผู้หญิงส่วนน้อยไปควมวช่องเจ็ดสีที่บ้านพะตู่ศรีซึ่งมีเครื่องรับสัญญาณดาวเทียมที่ลูกสาวมาติดตั้งให้ คนในชุมชนจึงได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกผ่านมาทางสื่อ ทั้งหนังแผ่น คาราโอเกะ มิวสิควิดีโอ และทีวีผ่านดาวเทียม

นอกจากวันหยุดงานแล้ว ในวันธรรมดาช่วงกลางคืนที่บ้านพ่อสุวิมลกับบ้าน โหม่กึ่งซึกี้จะมี เด็กๆ แม่บ้าน พ่อบ้าน มารอดูหนังหรือคาราโอเกะ บางครั้งก็ดูวีซีดีมวดยเช่นกัน บางคืนสนุกครื้นเครง เมื่อแบตเตอร์รี่บ้านโหม่หมด พี่กึ่งก็ไปยกแบตเตอร์รี่ที่บ้านตนเองมาเปลี่ยน ส่วนวัยรุ่นนขาชวนบางวัน พอดกเย็นก็จะไปรวมกันที่บ้านคนใดคนหนึ่ง บางวันที่บ้านจันทร์ทอง บ้านลุก บ้านแม่ยุ บ้านพ่อสุวิมล วันใดที่มีสาวจากบ้านปกากะฉู้อื่นมาในหมู่บ้าน หนุ่มๆ ก็จะไปทำความรู้จักพูดคุยด้วย บางช่วงที่มีคนภายนอกเช่น พี่เลี้ยงเข้ามาประชุมหมู่บ้าน ก็จะมีกลุ่มพ่อบ้านและหนุ่มๆ ส่วนหนึ่งไปนั่งดื่มเหล้า พุดคุยที่บ้านพะดีแก้ว บางทีมีญาติจากหมู่บ้านอื่นมาเยี่ยมมาพักก็จะไปรวมกัน พุดคุยเยี่ยมเยียน อย่างเช่น เมื่อไม่นานมานี้ มีคุณทวดอายุเกือบ 100 ปีซึ่งเป็นแม่ของพะดีบุญศรี พะดีลีเลอะ ขายหม้อด้า และเป็นทวด ขาย ย่าของเด็กๆ หลายคนในหมู่บ้าน คุณทวดไปอยู่กับลูกสาวคนเล็กที่อำเภอพร้าว ใน ระยะหลังคุณทวดเรียกร้องจะกลับมาอยู่ที่แม่กองซ้ายบ้านเกิด เพื่อสอนบทเพลงปกากะฉู้อ (ทา) ให้แก่ลูกหลานให้เรียบร้อยก่อนจะจากไป เมื่อคุณทวดกลับมาที่นี่ทำให้ผู้ศึกษาพบว่าท่านมีหลานเต็ม บ้านจริงๆ ชาวบ้านครึ่งหมู่บ้านเป็นลูกหลานท่าน ใครๆ ก็พากันไปพุดคุย ท่านกลับมาอยู่ได้ 9 วันก็จาก ลูกหลานไป ในงานศพมีคนมาร่วมงานมากมายทั้งญาติพี่น้องและคนรู้จักที่ต่างๆ แม้แต่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คนก่อนที่ชื่อแดงซึ่งมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวบ้านมาตลอดก็มาร่วมงานด้วย

3.7.14. ลูกหลานของโหม่กึ่งซึกี้

ปี พ.ศ. 2549 ครอบครัวของพิจินตนามีสมาชิกใหม่เพิ่มมาอีกหนึ่งคนคือน้องเพนกวิน ส่วน เจียบและอาโมส ลูกของพี่กึ่งก็เริ่มโตพอที่จะเรียนรู้การทำงานได้แล้ว ส่วนพี่ก้องตั้งท้องลูกคนแรก ด้านภรรยาเรียนพระคัมภีร์จบจึงไปฝึกปฏิบัติงานที่ศูนย์เด็กที่จังหวัดชลบุรี น้องสุพรซึ่งเคยไปทำงานที่ กรุงเทพฯ ไม่กี่เดือนก่อนหน้านั้นก็กลับมาอยู่บ้าน บ้านของโหม่กึ่งซึกี้ที่ผุพังเพราะปลวกก็เริ่มถูกรื้อ เพื่อที่จะสร้างใหม่

กลางปี พ.ศ.2550 บ้านหลังใหม่เกือบเสร็จเรียบร้อย พิจินตนากลับมาเยี่ยมบ้านบ้างสลับกับ อยู่ที่เชียงใหม่ พี่ก้องคลอดลูกชายชื่อน้องชิง ส่วนน้องสุพรคัดเลือกรถที่จะได้ไปพลัดสองในช่วง เดือนพฤศจิกายน จริงๆ แล้วโหม่กึ่งซึกี้ยังมีหลานซึ่งเป็นหลานของน้ำจันทร์ฟองและหลานที่บ้านห้วย บ้านอีกด้วย หลานๆ ของโหม่กึ่งซึกี้มีทั้งเด็กซึ่งเป็นลูกครึ่งปกากะฉู้อกับม้ง ปกากะฉู้อกับคนเมือง และปกากะฉู้อกับคนอีสาน เหมือนชีวิตช่วงนี้ของโหม่กึ่งซึกี้วนกลับมาอยู่ในช่วงที่มีเด็กเล็กๆ ในบ้าน อีกครั้งทั้งวุ่นวายและสนุกสนานที่มีเด็กๆ ให้ต้องดูแลซึ่งส่วนมากแล้วก็ยังเป็นหน้าที่ของผู้หญิงอยู่ นั่นเอง

3.7.15. ไครไปไครมา

ปี พ.ศ. 2548 ฝ่ายซึ่งเคยมาสอนเด็กๆ ที่นี้เมื่อปี พ.ศ. 2544 ได้รวบรวมเพื่อนๆ ทำผ้าป่าโครงการสานฝันการศึกษาบนดอย นำเงินมาสนับสนุนการเรียนในระบบการศึกษานอกโรงเรียนของเยาวชนสี่คน และมาทำกิจกรรมในวันเด็ก ปี พ.ศ. 2549 จากนั้นฝ่ายชวนผู้หญิงแม่บ้านร่วมกิจกรรมโครงการลดบุหรี่ปันกลุ่มสตรีชนบท

งานวันเด็กปี พ.ศ. 2549 ทั้งแม่บ้านพ่อบ้าน เยาวชน ร่วมทำกิจกรรมเพื่อเป็นของขวัญสำหรับเด็กๆ

ต้นพฤศจิกายน พ.ศ. 2549 เอก ชาวพัทลุง นักศึกษากลุ่มศรัทธาณาธาร มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งได้มาสร้างประปาภูเขาที่นี่เมื่อปี พ.ศ. 2542 นำเพื่อนๆ และรุ่นน้อง จำนวน 30 คน กลับมาสร้างแท็งก์น้ำใหม่ให้ชาวบ้านเป็นเวลาสองสัปดาห์

แท็งก์มีหลังคาซึ่งใช้ในปัจจุบันจากนักศึกษารวมศาสตร์ กับ แท็งก์ใหม่จากกลุ่มศรัทธาณาธารที่ยังไม่ถึงเวลาใช้งาน

แดน นักร้องวัยรุ่นนักร้องอาร์เอสหลังจากสัญญาอยู่กับวัยรุ่นที่อุดหนุหนนังสี่ของเขาว่าจะทำโครงการดีๆ ให้กับสังคม จากนั้นเขาประสานงานมาทางพี้อิว(ลักขณา) ชุมชนคนรักป่า ต้องการจะสร้าง

3.7.16. การแก้ไขปัญหาคความยากจนในแนวทางของคน.

จากการให้ความหมายกับความยากจนของชาวบ้านแม่ฮ่องซ่ายในอดีตที่เป็นความยากจนในปัจจุบันพื้นฐานการดำรงชีพ คือข้าวไม่เพียงพอต่อการบริโภค ไม่มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ฯลฯ มาสู่ความยากจนในมิติที่กว้างออกไปเมื่อประสบปัญหาที่เป็นผลกระทบจากนโยบายการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ของรัฐ ความยากจนจึงไปเกี่ยวข้องกับเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากร การได้รับการยอมรับจากสังคม การมีชีวิตที่มีศักดิ์ศรี การดำรงวัฒนธรรมความเป็นปกากะญอ และการมีเครือข่ายทางสังคม

การเคลื่อนไหวของคนและขบวนการคนจนอื่นๆ เช่น สมัชชาคนจน มีมายาวนานเกือบ 20 ปี เป็นการเคลื่อนไหวที่สื่อสารกับรัฐบาลและสังคมว่า การยิ่งทำให้ชาวบ้านห่างจากฐานทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่และฐานวัฒนธรรมเดิมมากเท่าไรก็จะยิ่งทำให้เขาและเธอเหล่านั้นมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากและต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกมากเข้าไปอีก ในทางกลับกันก็พยายามที่จะสื่อสารกลับไปว่าการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่อยู่ในเขตป่า และความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรเหล่านั้นได้ จะเป็นทางออกของปัญหาคความยากจนที่รัฐกระทำให้มากกว่าการที่จะทำให้คนเหล่านั้นต้องมาใช้ตัวชีวิตความยากจนในมาตรฐานเดียวกับคนที่ไม่ได้พึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติโดยตรงอย่างคนในเมือง

ดังเช่นชีวิตพี่น้องบ้านแม่ฮ่องซ่ายที่ต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าและลำห้วยเป็นหลัก ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรเหล่านี้จึงเป็นตัวชีวิตความอยู่ดีกินดีของชุมชนในน้ำหนักรมากกว่าปัจจัยเรื่องรายได้ที่เป็นเงิน ทั้งนี้ การมีที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การเข้าถึงการศึกษาและบริการสาธารณสุขของรัฐก็เป็นตัวชีวิตสำคัญสำหรับความรู้สึกต่อความยากจนได้

ความได้เปรียบของชุมชนที่อยู่ในเขตป่าคือการมีฐานทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งส่งผลต่อชีวิตในด้านอื่นๆ ดังนี้

1. ชาวบ้านแม่ฮ่องซ่ายรักษาป่าในเขตต้นน้ำ โดยมีความเชื่อต่างๆ เกี่ยวกับเจ้าที่และเรื่องปาพิธีกรรม น้ำในลำห้วยจึงไหลไม่แห้งขอด
2. เมื่อน้ำทำอุดมสมบูรณ์ส่งผลต่อการทำนาขั้นบันได้ให้ได้ดี และการไม่ใช้สารเคมีในการผลิต รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของพืชผักกริมน้ำและสัตว์น้ำ
3. เมื่อได้ข้าวเป็นผลผลิตจำนวนมาก ก็คือว่าพอเพียง ส่วนกับข้าวนั้นก็คือจากป่าและลำห้วย
4. ระบบการผลิตไม่ใช่เป็นไปเพื่อขาย ดังนั้น ราคาผลผลิตของตลาดจึงไม่ค่อยมีผลกับผลผลิตในบ้านแม่ฮ่องซ่าย แม้ว่าราคาผลผลิตที่พ่อค้าคนกลางตั้งให้จะต่ำกว่าที่อื่นๆ ก็ตาม

5. ต้นทุนการเลี้ยงสัตว์ จำพวกวัว ควาย หมู ไก่ ไม่สูงเท่าในเมืองเนื่องจากเลี้ยงกับธรรมชาติ ให้หากินตามธรรมชาติ

6. เมื่อเจ็บป่วยเล็กน้อย ชาวบ้านสามารถหาสมุนไพรมากินรักษาโรคได้ เว้นแต่เจ็บป่วยหนักเท่านั้นจึงจำเป็นต้องไปโรงพยาบาล

7. การผลิตที่ไม่ใช้สารเคมี ทำให้คนในชุมชนมีความเสี่ยงต่อสารพิษในอาหารน้อยลง

ในปัจจัยการดำรงชีวิตเบื้องต้น 7 ประการนี้ ก็พอจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านแม่คองซ้ายยังพึ่งพิงป่าและลำห้วยในระดับสูง การใช้เงินสดจะมีบ้างในยามจำเป็นที่ต้องซื้อสิ่งของเครื่องใช้และอาหารบางชนิด กับการเดินทางออกนอกหมู่บ้าน ซึ่งหากชาวบ้านถูกอพยพไปอยู่ที่รองรับที่ไม่มีที่ดินทำกินที่เพียงพอและมีป่าที่อุดมสมบูรณ์เช่นที่นี้ การพึ่งพิงทรัพยากรก็จะถูกเปลี่ยนไปเป็นการใช้เงินสดในการซื้อหามา อันจะทำให้ชาวบ้านต้องดิ้นรนต่อสู้อย่างหนัก มีภาวะความเครียดทุกข์ใจและอยู่อย่างยากลำบากที่สุดหากไม่สามารถปรับตัวได้ อาจเกิดความขัดแย้งจากการแย่งชิงทรัพยากรในชุมชนส่งผลให้เครือข่ายญาติพี่น้องอันเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญเป็นอันต้องสูญหายไปด้วย ดังชุมชนที่ถูกอพยพหลายๆ ชุมชนได้ประสบกันอยู่

นอกจากนี้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติยังเป็นสิ่งที่ช่วยเหลือเกื้อกูลคนภายในชุมชนที่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ค่อนข้างลำบากกว่าคนอื่นๆ ดังที่พะดีแก้วกล่าวไว้

“ความยากจนที่นี้ พ่อแม่แม่แม่ อยู่ได้ด้วยชุมชนนี้แหละ มีอะไรก็ให้กัน อย่างพะดีพ่อตายเมื่อพะดีสามปี พะดีไม่รู้อะไร ก็กินจากในบ้านของป้า ของยายบ้าง จนโตมาเรื่อยๆ ก็ทำงานไป ทำงานเมื่ออายุ 11 ปี ถึงเดี๋ยวนี้นี้แหละ ตอนนี้อายจจนสดๆ ร้อนๆ ก็อุทยานอย่างเดียว ถ้ากฎหมายแก้ได้ เพราะกฎหมายเป็นปัญหาหัวใจในคนทุกพื้นที่”

อาหารจากป่าและลำห้วยบ้านแม่คองซ้าย หากประเมินราคาเป็นเงินแล้วก็จะได้ตามตารางข้างล่างนี้ (โครงการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรเพื่อการแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืน ภาคเหนือตอนบน (ศจ.ปชช.), 2548)

ตารางการบริโภคอาหารจากป่าของหย่อมบ้านแม่คงซ้ายในระยะเวลา 1 ปี

ลำดับที่	ชนิดอาหารจากป่า	จำนวนบริโภค (กิโลกรัม)	มูลค่าต่อ กิโลกรัม (บาท)	มูลค่าที่บริโภคทั้งหมด	ตามฤดูกาล	ตลอดปี
1.	หน่อไม้ (เบาะ)	2,880	5	14,400	พ.ค.- ต.ค.	-
2.	เห็ด (กือ)	864	80	69,120	พ.ค.- ต.ค.	-
3.	หนอนไม้ไผ่ (คี่แมเบาะ)	120	100	12,000	ก.ย.- ต.ค.	-
4.	หัวปลี (โคะไข่สำ)	72	3	216	-	✓
5.	ดอกตัง (กิลอตำ)	24	10	240	มี.ค.- เม.ย.	-
6.	ผักกูด (โปเปลดี้ะ)	120	10	1,200	-	✓
7.	ชะอม (พอสวีเดาะ)	72	20	1,440	มี.ค.- เม.ย.	-
8.	ผักขม	10	10	100	มี.ค.- เม.ย.	-
9.	เต่าล้าน (พ้อดี)	48	60	2,880	มี.ค.- พ.ค.	-
10.	มะเขือพวง (เสาะกอ โหม่)	72	5	360	-	✓
11.	หัวบิด (พ้อสะ)	24	3	72	มี.ค.- พ.ค.	-
12.	ข่าและขิงป่า (เส้อเอชเก เส้อเอ)	24	5	120	-	✓
13.	จะค่าน (ซิช่าหมี)	3	10	30	-	✓
14.	ชურสป่า (ห่อที)	2	100	200	มี.ค.- พ.ค. ตากแห้ง	-

ลำดับที่	ชนิดอาหารจากป่า	จำนวนบริโภค (กิโลกรัม)	มูลค่าต่อกิโลกรัม (บาท)	มูลค่าที่บริโภคทั้งหมด	ตามฤดูกาล	ตลอดปี
					เก็บไว้กินได้	
15.	ผักหนาม (ผ่อตือโผล่)	12	10	120	มี.ค.- พ.ค.	-
16.	ผักอื่นๆ	120	10	1,200	-	✓
รวมมูลค่าการบริโภคอาหารจากป่า				103,698 บาท		

ตารางการบริโภคอาหารจากน้ำของหย่อมบ้านแม่คงชัยในระยะเวลา 1 ปี

ลำดับที่	ชนิดอาหารจากน้ำ	จำนวนบริโภค (กิโลกรัม)	มูลค่าต่อกิโลกรัม (บาท)	มูลค่าที่บริโภคทั้งหมด	ตามฤดูกาล	ตลอดปี
1.	ปลา (หญ้าไฟ)	864	50	43,200	-	✓
2.	ปู (แซว)	10	15	150	-	✓
3.	กุ้ง (เซอะเดาะ)	5	100	500	-	✓
4.	หอย (โหล)	30	5	150	มีข้าวในนา ส.ค.- ก.ย.	-
5.	อึ่งกบ เขียด (เต้)	300	60	18,000	-	✓
6.	แมงกูดจี่ (ปี่ไหนเอ๋มา)	5	50	250	ฤดูร้อน	-
7.	จิ้งหรีด (เสอะกี)	2	100	200	ฤดูฝน	-
8.	ไข่มดแดง (เตอซิดี)	12	100	1,200	มี.ค.- เม.ย.	-
รวมมูลค่าการบริโภคอาหารจากน้ำ				63,650 บาท		

จากทั้งสองตารางนี้ประเมินได้ว่ามูลค่ารวมการบริโภคอาหารจากป่าและน้ำของบ้านแม่คอง ซ้ายในระยะเวลา 1 ปี = 167,348 บาท ทั้งนี้ หากไม่มีการพึ่งพิงอาหารจากป่าและน้ำ แต่ละครัวเรือนของ บ้านแม่คองซ้ายจะมีรายจ่ายเฉลี่ยต่อปีหลังคาเรือนละประมาณ 6,973 บาท โดยที่ยังไม่รวมค่าใช้จ่าย อื่นๆ

โดยภาพรวมแล้วฐานะความเป็นอยู่ของพี่น้องบ้านแม่คองซ้ายอยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เนื่องจากการดำรงชีพเป็นไปแบบพออยู่พอกิน ไม่ได้ทำการผลิตเพื่อขายเป็นอันดับแรก แต่ผลผลิตข้าว มีมากพอที่จะแบ่งปันขายให้กับคนกลางที่รับซื้อข้าวได้ ผลผลิตอื่นๆ เช่น กาแฟ พริก และสัตว์เลี้ยงถือ เป็นรายได้เสริมในครัวเรือน สำหรับเรื่องหนี้สินและการกู้ยืม บ้านแม่คองซ้ายมีกองทุนเล็กๆ น้อยๆ ภายในชุมชน โดยไม่ได้รับเงินทุนกองทุนหมู่บ้านจากรัฐบาลและแหล่งเงินกู้นอกชุมชน ชาวบ้านจึงมี หนี้สินที่กู้ยืมภายในชุมชนเท่านั้น ทั้งนี้ ชาวบ้านในหมู่บ้านก็ยังคงมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับพี่ป้า น้ำอา ที่ย้ายไปอยู่ในเมือง และเพื่อนพ้องในที่อื่นๆ ด้วย จึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแบ่งปันทรัพยากรแก่กัน และกัน

ความเป็นอยู่ของพี่น้องบ้านแม่คองซ้ายเป็นไปในลักษณะที่มองเห็นถึงการใช้ชีวิตและใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวัง เท่าที่จำเป็นและไม่ฟุ่มเฟือย จะเห็นได้จากอาหารในแต่ละมื้อจะกินจน หมด เว้นแต่อาหารจะบูดเน่าเสียเท่านั้นจึงจะทิ้ง ถูพลาสติกที่ได้มาจากการซื้อของหรือที่มีคนภายนอก นำเข้ามา ชาวบ้านจะเก็บไว้ใช้งานต่อได้อีกหลายครั้ง เสื้อผ้าสิ่งของเครื่องใช้จะไม่ถูกทิ้งไปอย่างง่ายๆ ทรัพยากรดิน น้ำ ป่า แม้จะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านไม่ได้ซื้อหาด้วยเงินในราคาแพง แต่สิ่งเหล่านี้ก็เท่ากับ ความ อดุรอดของตนเองและชุมชน รวมถึงลูกหลานในอนาคต พี่น้องบ้านแม่คองซ้ายใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรเหล่านี้ พร้อมกับดูแลรักษาและฟื้นฟูด้วย เป็นความจริงที่ว่าหากหมู่บ้านปราศจากป่ารอบๆ ชุมชนแล้ว ก็คงไม่ต่างกับการถูกอพยพไปอยู่ที่รองรับที่ที่ไม่สามารถทำกิน ได้ดั้งเดิม ดังนั้นจึงไม่มีเหตุผล อันใดที่ชาวบ้านจะไม่รักษาสິงที่ตนมีอยู่

ปัญหาเรื่องสถานะสัญชาติที่เกิดขึ้นกับครอบครัวของแม่พี่จี้ พี่นะกู พี่จี้ และลูก นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ยังเป็นเรื่องที่ครอบครัวนี้ต้องติดตามดำเนินการ พร้อมๆ กับคนในชุมชนที่มีส่วนช่วยได้ ใน การเป็นพยานยืนยัน กับอีกกรณีที่น่าจะเป็นปัญหาต่อไปหากไม่ดำเนินการก็คือเด็กหญิงยูริ

ไม่กี่ปีมานี้ ยูริกลับมาอยู่ที่บ้านแม่คองซ้ายกับตาติจิวและยายหม้อด้า ส่วนแม่ก็ยังอยู่กับ ครอบครัวที่อำเภอพร้าว จากวันที่เกิดจนวันนี้กำลังย่างเข้าปีที่ 15 เป็นอีกไม่นานก็จะถึงเวลาที่ยูริจะต้อง ไปติดต่ออำเภอเพื่อทำบัตรประชาชนแล้ว แต่ก่อนสิ่งใด แม่ยูริต้องจัดการกับเรื่องใบเกิดของยูริให้เสร็จ สิ้นเสียก่อน และในช่วงปีนี้แม่และลูกคงต้องเดินเรื่องจัดการในสิ่งที่ไม่ได้ทำตั้งแต่ต้นคือการแจ้งเกิดให้

ลู่ทาง ซึ่งตามหลักการแล้วไม่น่าจะมีปัญหาเพราะแม่บุรีมีบัตรประชาชนและพยานต่างๆ รวมถึงพี่ตาที่
 ทำคลอดให้บุรีก็ยังมีอยู่และสามารถยืนยันได้ ผู้ใหญ่บ้านกำนันก็ทำตามหน้าที่ เพียงแต่อาจมีอุปสรรคใน
 ระดับอำเภอเนื่องจากอำเภอเชิงดาวเป็นอำเภอที่อยู่ติดเขตชายแดน ซึ่งที่ผ่านมามีปัญหาเรื่องการสวม
 บัตรและทุจริตเกี่ยวกับเรื่องการขอสถานะบุคคลมาตลอด อนึ่งนายอำเภอเชิงดาวคนปัจจุบันเป็นผู้ที่เคย
 ถอนสัญชาติชาวบ้านอำเภอแม่เฒ่าจำนวน 1,243 คนเมื่อสมัยที่เป็นนายอำเภอที่อำเภอแม่เฒ่า

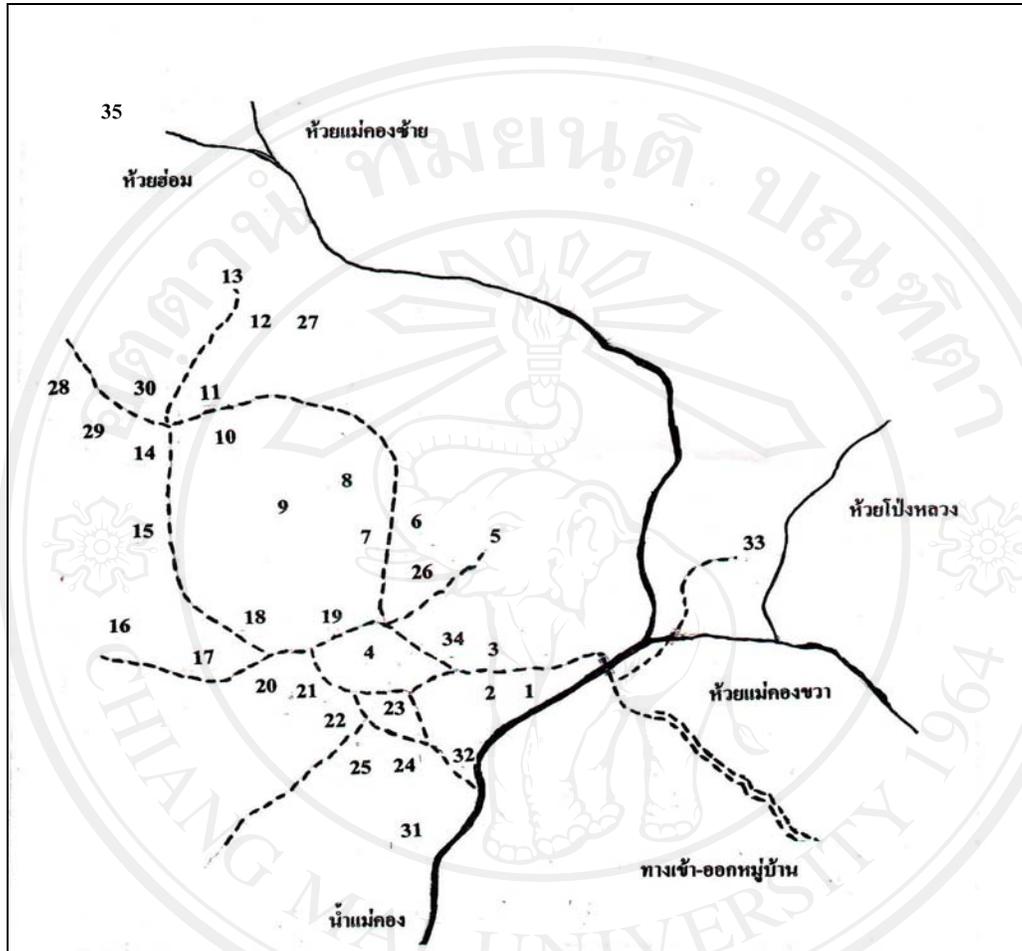
วิถีชีวิตที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไปนั้น โหม่กึ่งชิมองว่าเป็นไปตามสังคมโลก แม้ว่าจะไม่เข้าร่วมค
 กน. วิถีชีวิตก็จะเปลี่ยน ดังนั้น คคนเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่ไม่ใช่ทั้งหมด

ชาวบ้านหลายคนถามพะตี้แก้วว่าการต่อสู้ของคนที่อยู่กับป่าอย่างพวกเขาและเธอเมื่อไรมันจะ
 จบ พะตี้แก้วตอบไปว่า

“ เพราะว่ามีสมาชิกคน. ไม่ใช่พัฒนาแค่หมู่บ้านห่อมบ้าน ไม่ใช่ แต่เป็นเหมือนพัฒนา
 ประเทศ มันดีไปเรื่อยๆ ”

การเป็นชุมชนที่อยู่ห่างไกลจากสังคมเมืองอย่างบ้านแม่คงซ้ายไม่ได้หมายความว่าจะถูก
 ตัดขาดทางความสัมพันธ์ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมออกไป หมู่บ้านเล็กๆ แห่งนี้รับและ
 ต่อต้านกระแสต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ตลอดเวลา แม้กระทั่งนโยบายระหว่างประเทศในเรื่องข้อตกลงเขต
 การค้าเสรีไทย-สหรัฐที่ดูเหมือนจะอยู่ห่างไกลจากชีวิตเกษตรกรบนดอยแห่งนี้ก็ยังคงส่งผลมาถึงชาวบ้าน
 ที่นี่ในเรื่องพันธุ์พืชและทรัพยากรชีวภาพ เป็นดังเช่นที่กลุ่มคนทำงานคน. ประเมินสถานการณ์ไว้ว่า
 เพียงการต่อสู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดจากนโยบายการประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์ต่างๆ ในทางการเมือง คง
 ไม่เพียงพอสำหรับแก้ไขปัญหาคความยากจนของพี่น้องชาวบ้านได้อีกแล้ว หากแต่คนทำงานและชุมชน
 เองก็ต้องเท่าทันกับสถานการณ์ภายนอกที่รุนแรงเข้ามาด้วย ชาวบ้านคน. จำเป็นต้องกำหนดทิศทางของ
 ตนเองและชุมชนที่จะต่อสู้กับสิ่งที่ปะทะเข้ามาเพื่อที่จะดำรงตนให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนภายใต้สถานการณ์ที่
 ทรัพยากรธรรมชาติถูกผันแปรไปเป็นตัวเงินและผลประโยชน์ของกลุ่มทุนต่างชาติเช่นทุกวันนี้

แผนที่ชุมชนบ้านแม่กองซ้าย

รายชื่อเจ้าของบ้านและบทบาททางสังคม

1. พอลู (กลุ่มแม่บ้าน) และบุญปิ่น
2. โตะโหละ (ผู้อาวุโส) และเนะพอ (ผู้อาวุโส)
3. สุจิตต์
4. หล้า
5. กุ้งชี (กลุ่มแม่บ้านและวิทยากรชุมชน)
6. หลี่ก๊วะ (ผู้อาวุโส)
7. คำปิ่น (กลุ่มแม่บ้าน) และบือคา (วิทยากรชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน และผู้ดูแลกองทุนยา)
8. จันทร์ฟอง (กลุ่มแม่บ้าน) และลิเลอะ (วิทยากรชุมชนและตัวแทนชาวบ้าน)
9. อำพร (กลุ่มแม่บ้าน) และฝัด
10. ต่าป๊ะ (ผู้อาวุโส) และมุล (ผู้อาวุโส)

11. คำหน้อย (กลุ่มแม่บ้าน) และสอง
12. เสาร์คำ (กลุ่มแม่บ้าน) และ โห่ยก่า (ผู้นำทางศาสนาคริสต์)
13. แดง (กลุ่มแม่บ้าน) และแดง (ครอบครัวแรกที่เปลี่ยนศาสนาจากนับถือผีมาเป็นคริสต์)
14. หน่อชี่ (ผู้เชี่ยวชาญการทอและซ่อมผ้าและกลุ่มแม่บ้าน)และลิพอ (ผู้เชี่ยวชาญการสร้างบ้านและวิทยากรชุมชน)
15. แดง (กลุ่มแม่บ้าน) และนะพอ (ผู้นำการขุดสร้างถนนจากหมู่บ้าน ไปปากทางถนนเชียงดาว-เมืองคอง)
16. ปู้แฮ (กลุ่มแม่บ้าน) และบุญศรี (ผู้ดูแลกองทุนฯ ผู้นำการขุดสร้างถนนจากหมู่บ้าน ไปปากทางถนนเชียงดาว-เมืองคอง ผู้ประสานงานกับผู้นำทางการของรัฐ ผู้นำทางศาสนาพุทธพิธีกรรมผี ตัวแทนชาวบ้านและวิทยากรชุมชน)
17. ดีพอ (กลุ่มแม่บ้าน) และคำป็น
18. เตาะเคะ (กลุ่มแม่บ้าน) และปะหละ
19. ดวงคำ (ผู้ดูแลกองทุนโตโยต้า)
20. หมื่อต้าและดิชิ (ผู้นำวิทยุ AM เข้ามาใช้ในชุมชน)
21. นะมาว (กลุ่มแม่บ้าน)
22. จี้ (กลุ่มแม่บ้าน) และสมเกียรติ (ลูกหาบของบริษัททัวร์)
23. กวีณะ (ผู้อาวุโส) และแก้ว (ผู้นำชุมชน วิทยากรชุมชน ตัวแทนชาวบ้าน ผู้ดูแลกองทุนสั้น ผู้ดูแลกองทุนรักษาป่าที่ได้รับรางวัลจากมูลนิธิลูกโลกสีเขียว)
24. ปู้ด (กลุ่มแม่บ้าน) และจันทร์แก้ว (ผู้ดูแลกองทุนนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน ภูมินิเวศคน.)
25. แก้วมา (กลุ่มแม่บ้าน) และอินทร์ปิ่น (ผู้นำวัฒนธรรมด้านการขับร้องบทลำนำหรืออ้อทา)
26. กิ่งกานต์ (ผู้ดูแลกองทุนแม่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน ผู้เผยแพร่พระคัมภีร์)และเตื่อ (ชาวม้ง เพชรบูรณ์)
27. อภิชาติ
28. แผลงพลังงานแสงอาทิตย์ พ.ศ.2546
29. โบสถ์แม่คองซ้าย
30. แท็งค์กรองน้ำและแท็งค์น้ำชุมชน
31. โรงเรียน
32. บ่อน้ำ
33. สำนักปฏิบัติธรรม
34. ศาลาหมู่บ้าน
35. แท็งค์ต้นน้ำ